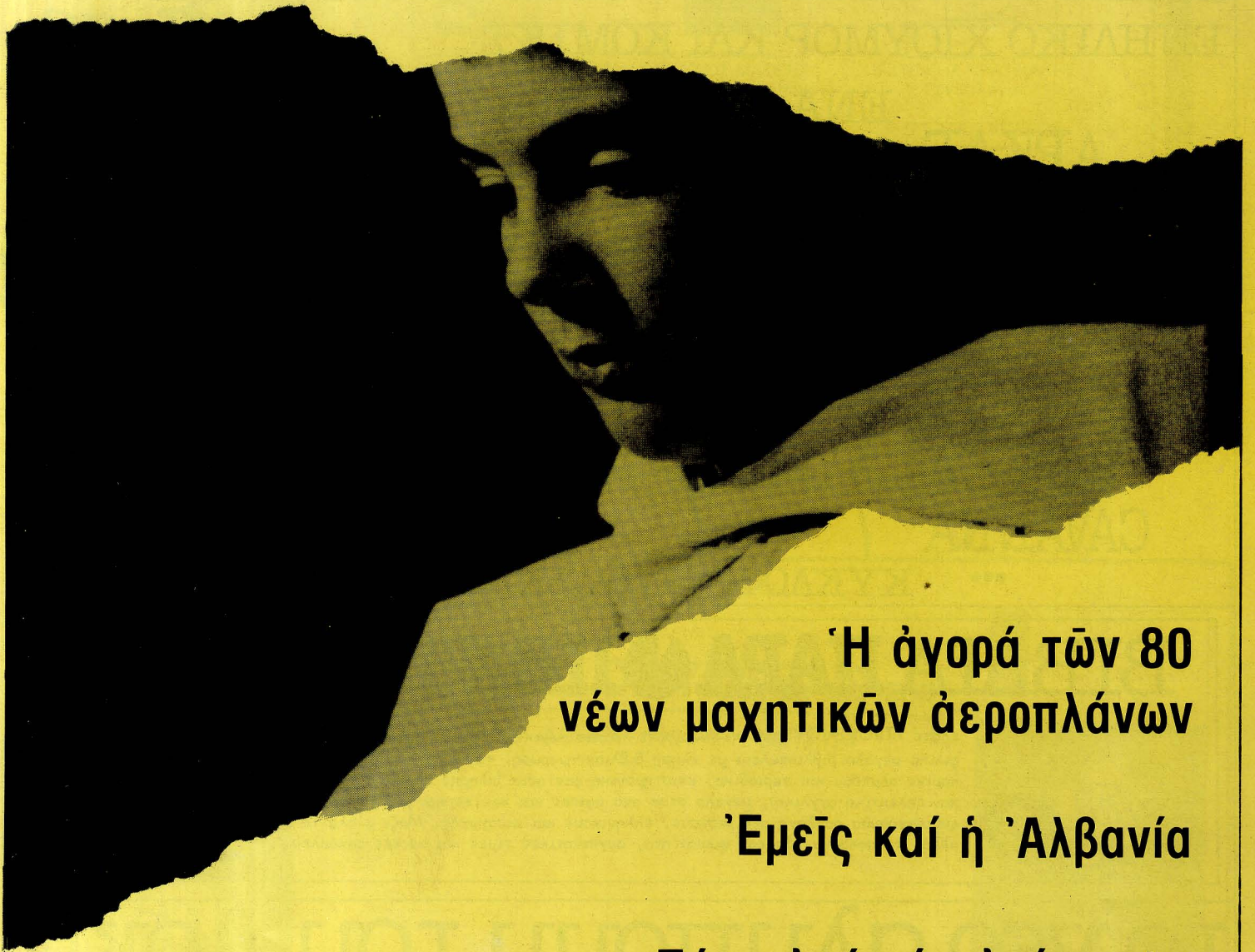

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 30 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1984, ΤΕΥΧ. 27, ΔΡΧ. 80

Ἡ ἀγορά τῶν 80
νέων μαχητικῶν ἀεροπλάνων

Ἐμεῖς καί ἡ Ἀλβανία

Πέρα ἀπό τήν ἀνάκαμψη
ποῦ πάει ἡ ἐλληνική οἰκονομία;

Δυτικοφιλία καί «ἀντιδυτικισμός»

Ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου στά Λύκεια

Ή ακόμη μιά «έθελούσια» έξοδος από τήν κυβέρνηση: Λένε ότι ο κ. Βαλυράκης «παραιτήθηκε» οικειοθελώς.

Ή δεξιά μέ τά παλαιά, άλλα πάντοτε δραστικά επιχειρήματα, επιδιώκει νά ανασυγκροτηθεί ιδεολογικά. Καταφύγιο ή Δύση.

Ο Όττο Σίλλυ, κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος τών Πράσινων στό γερμανικό Κοινοβούλιο μās μίλησε γιά τόν άφοπλισμό καί τίς προοπτικές τών Πράσινων.

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Θέση: Ή θεαματοποίηση τής έξωτερικής πολιτικής	6
Ή δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας τήν πολιτική επικαιρότητα	7
Διαρκής, Κάθε 15 μέρες. Στιγμαία	12

Γιώργου Κλ. Λύκα, «Δημοκρατικές αλλαγές» μέ αντιδημοκρατικά μέσα	14
--	----

Άγγελου Ήλεφάντη, Άντιδυτικισμός ή δυτικοφιλία	16
Χρήστου Πικριδά, Ή Γραμμένος (σκίτσα)	18
Μιχάλη Παπαγιαννάκη, Πέρα από τήν ανάκαμψη	19
Βασίλη Μπελιγράτη, Τηλεόραση καί μονομάχοι	22
Γιώργου Μαργαρίτη, Ή αγορά τών νέων άεροπλάνων	23

Σκ. Άστού, ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	26
----------------------------	----

Ήλένης Πορτάλιου, Ή πολιτική γιά τή λαϊκή κατοικία	28
Όττο Σίλλυ, Οί προοπτικές τών Πράσινων (συνέντευξη)	30
Γιώργου Μαργαρίτη, Ή Άλβανία καί έμεις	32

Δημήτρη Κυρτάτα, Ή διδασκαλία τής Ήστορίας στό σχολείο	34
Γιώργου Μαργαρίτη, Ή έννοια του διαφορετικού στή διδασκαλία τής ιστορίας	37
Στάθη Τσαγκαρουσιάνου, Ή αυτοβιογραφία τής Μπίλλυ Χόλιντεϋ	39
Νίκου Άνδρεαδάκη, «Ό Γκράμσι καί τό κράτος» τής Κ. Γκλυκσμάν ..	40
Γρηγόρη Μανιαδάκη, Σώμα καί νοσταλγία	42
Χρυσας Προκοπάκη, Ήστορίες γιά πολύ μικρά παιδιά	43
Γιώργου Καρρά, Τηλεόραση καί «άπλή αναλογική»	44

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	46
-----------------------------------	----

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	48
-----------------	----

Ήδιοκτησία Σ. Δελέγκας καί Σία Ο.Ε. • Ήκδότης Νίκος Πολίτης, Βορρά 9, Άγία Παρασκευή • Τυπογραφείο Χαϊδεμένος, Λεωφόρος Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997.

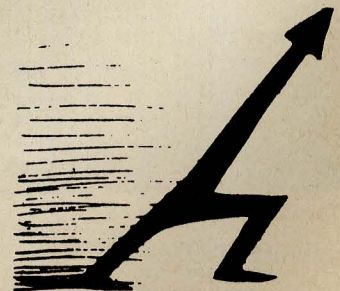
Συνδρομή έσωτερικού: Ήτήσια (26 τεύχη) 1.700 δρχ. Ήξάμηνη (13 τεύχη) 900 δρχ. Συνδρομή έξωτερικού: Εύρώπη έτήσια 2.400 δρχ. έξάμηνη 1.300 δρχ. Άλλες χώρες έτήσια 2.700 δρχ., έξάμηνη 1.400

Η ΘΕΑΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

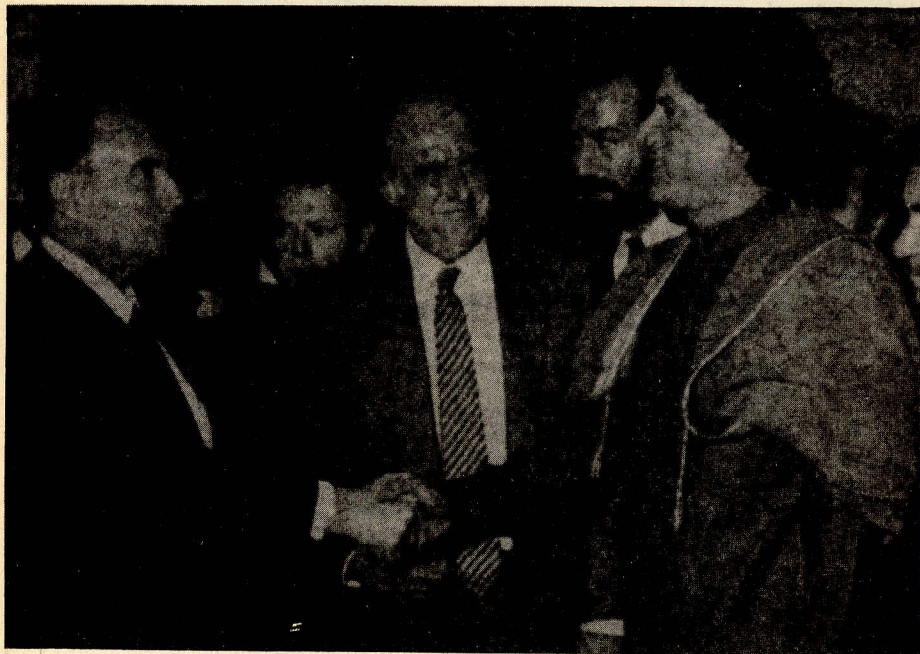
Σοβαροί πολιτικοί σχολιαστές, ανάμεσά τους και πολιτικοί επιστήμονες, από εκείνους που δεν ανήκουν μόνον στη συντηρητική παράταξη, δεν παρέλειπαν όμως να βλέπουν με κριτικό μάτι όρισμένες πλευρές της εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ, ασχολήθηκαν περίπου διθυραμβικά με τη συμφωνία της Έλουντας. Παραμερίζοντας προηγούμενες επιφυλάξεις και αποδεχόμενοι ότι τελικά ο πρωθυπουργός έβαλε σε όλους μας τα γυαλιά, διείδαν στη συμφωνία αυτή τη δικαίωση της όλης εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ. Ύφεση, προσέγγιση αντιμαχόμενων παρατάξεων, διάλογος Δύσης — αραβικού κόσμου, αποστρατιωτικοποίηση κάποιων περιοχών ύστερα από συμφωνία των άμεσα ενεχόμενων δυνάμεων, και μάλιστα παρά την αντίθετη θέληση των ΗΠΑ — όλα αυτά και άλλα πολλά τα είδαν να αντικατοπτρίζονται στη συμφωνία της Έλουντας. Μιά συμφωνία δηλαδή χαρακτηριστική αφενός και δικαιωτική αφετέρου του περιεχομένου της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Είναι ίσως άδικο να παριστάνει κανείς τον μετά Χριστόν προφήτη. Νομίζουμε όμως ότι δικαιούμαστε να μιλήσουμε έστω και κατόπιν έορτης, κατόπιν δηλαδή της διαφαινόμενης άποτυχίας ή έστω των δυσκολιών που παρουσιάζονται στην εφαρμογή της συμφωνίας (;), γιατί αυτή την εξωτερική πολιτική την έχουμε κρίνει και έπικρίνει αρκετές φορές και μάλιστα σε ανύποπτο χρόνο. Συμφωνούμε λοιπόν ότι η συνάντηση στην Έλουντα ήταν χαρακτηριστική της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Θεαματικές ενέργειες, θόρυβος πολύς, δημοσιότητα, δηλώσεις, πρόχειρη προετοιμασία, άγχος για συμφωνία προκειμένου να μόνον υπάρξει άποτυχία, όλα αυτά συνετέλεσαν στό να στηθεί ένα σκηνικό άμεσα βέβαια εξαργυρώσιμο ως θέαμα από πλευράς έντυπώσεων, πλήρως όμως άναποτελεσματικό ως προς την ουσία. Σημαντικό μερίδιο σ' αυτή την άναποτελεσματικότητα είχε μάλιστα ή ίδια ή δημοσιότητα, ή διαφήμιση δηλαδή του έμπορεύματος της Έλουντας. Αυτός ο υπερτονισμός των έντυπώσεων και ή «περιφρόνηση» της ουσίας είναι πράγματι ό,τι χαρακτηρίζει την ελληνική εξωτερική πολιτική. Ουσία δηλαδή στην προκειμένη περίπτωση δεν ήταν ή έπιτυχία της συμφωνίας για τό Τσάντ, αλλά ή έπιτυχία της Ελλάδας. Μεγαλομανία, παλιά λόγια και στασιμότητα άν όχι όπισθοδρομηση στην πράξη, χαρακτηρίζουν και τίς σχέσεις μας με τίς ΗΠΑ και τό ΝΑΤΟ, θέματα δηλαδή πολύ πιό ζωτικής σημασίας για την Ελλάδα απ' ό,τι ή συμφωνία Γαλλίας — Λιβύης.

Η πολιτική — έπομένως και ή εξωτερική πολιτική — δεν είναι ποτέ συνώνυμη με την εξαγγελία κάποιων προθέσεων. Αυτές είναι συνήθως καλές και τίς άσπάζονται όλοι. Η πολιτική διαφωνία αρχίζει από κεί και πέρα: από τους τρόπους που επιλέγει κανείς για να έξυπηρετήσει τίς προθέσεις του. Τό ΠΑΣΟΚ δεν μάς αφήνει ούτε καν τό περιθώριο για μία τέτοια διαφωνία, που στό κάτω κάτω θά ήταν έποικοδομητική. Γιατί δεν δείχνει να τό ενδιαφέρει ή έξυπνέρευση των προθέσεων του, αλλά απλώς ή εξαγγελία τους, ή διαφήμισή τους, ή «έκμετάλλευσή» τους.

Έλουντα

Όταν την προπερασμένη εβδομάδα «διέρρευσε» σέ όρισμένες έφημερίδες τό γεγονός ότι Μιτεράν, Καντάφι και Παπανδρέου συναντώνται στην Έλούντα, πολλοί άντέδρασαν μέ ίλαρότητα. Τό Ποντίκι μάλιστα, κατ' επανάληψη δέκτης κυβερνητικών διαρροών, αισθάνεται τήν ανάγκη νά προσθέσει στόν τίτλο του ότι δέν κάνει πλάκα. Άπίστευτο λοιπόν, κι όμως άληθινό. Καί βέβαια σημαντικό τό γεγονός, μέ πάμπολλες προεκτάσεις. Δέν είναι μόνον ότι ο κ. Παπανδρέου μεσολαβεί γιά τήν ειρήνη σέ μιά περιοχή έστω και μακρινή, όπως τό Τσάντ. Είναι και ότι πετυχαίνει τήν προσέγγιση ενός «άκραιου Άραβα» όπως ο Καντάφι μέ έναν κατεξοχήν Εύρωπαϊο — και μάλιστα δύσπιστο — όπως ο Μιτεράν, πράγμα πού σημαίνει ότι ή άραβική πολιτική του ΠΑΣΟΚ και ο γεφυροποιητικός ρόλος πού θά ήθελε νά παίξει αρχίζουν και πιάζουν τόπο. Είναι ακόμα ή όλη ιστορία κι ένα άγκάθι στό μάτι των Ήνωμένων Πολιτειών, πού ήδη από τόν προπερασμένο Σεπτέμβριο, όποτε και ύπηρεσε μιά πρώτη γαλλολιβυκή έπαφή και συμφωνία άποχώρησης από τό Τσάντ, προσπαθούν νά πείσουν τόν Μιτεράν νά παραμείνει εκεί, διοχετεύοντάς του ένίοτε και διογκωμένες ή έσφαλμένες πληροφορίες γιά τόν πραγματικό αριθμό των λιβυκών δυνάμεων στην περιοχή. Κι αυτό γιατί οι ΗΠΑ άντιτίθενται γιά εύνόητους λόγους στόν παναραβισμό και — στην ουσία — παναφρικανισμό του Καντάφι, ενώ γιά έπίσης

εύνόητους λόγους προτιμούν ή αντίδραση αυτή νά διεκπεραιώνεται πιό άποκεντρωμένα μέσω των Γάλλων.

Γιά όλους αυτούς τούς λόγους ή «συμφωνία της Έλούντας» ήταν αρκετά σημαντική και κανείς αντιπολιτευόμενος δέν τόλμησε νά άσκήσει κριτική. Στίς δέ στήλες του συμπολιτευόμενου τύπου εμφανίστηκαν αναλύσεις, όπου ούτε λίγο ούτε πολύ ή συμφωνία αυτή θεωρήθηκε ως ο πρώτος συγκεκριμένος καρπός της όλης έξωτερικής πολιτικής του κ. Παπανδρέου στα διεθνή θέματα: όταν ακολουθήσουν και άλλοι, ή ιδιαίτερη θέση πού προσπαθεί νά κατακτήσει ή Έλλάδα στόν διεθνή χώρο θά γίνει άποδεκτή και σεβαστή από όλους.

Τό τί έπακολούθησε είναι γνωστό. Η συμφωνία δέν είναι και τόσο πολύ συμφωνία, οι Λίβυοι διαβεβαιώνουν ότι θά τηρήσουν τό λόγο τους, αλλά μέχρι τώρα δέν τόν τηρούν, οι ΗΠΑ ψέγονται τή Γαλλία σέ στίλ «δέν σας τά λέγαμε έμεις», ο δέ Μιτεράν μάλλον θά χτυπάει τό κεφάλι του σκεφτόμενος πού πήγε και έμπλεξε.

Τό πρόβλημα δέν είναι βέβαια αυτή καθεαυτή ή συνάντηση στην Έλούντα. Έξάλλου, δέν είναι ή πρώτη φορά πού Γάλλοι και Λίβυοι συναντώνται, ο δέ Μιτεράν είναι τουλάχιστον ενήλικος ώστε νά ξέρει πού πηγαίνει. Τό πρόβλημα είναι τά περί τή συνάντηση, τά πριν και κυρίως τά μετά. Λόγου χάρι, ότι τό ίδιο τό γεγονός διέρρευσε στόν τύπο, όποτε ή συνάντηση των τριών ήγετών προβλήθηκε περίπου ως συμφωνία κορυφής. Έπρεπε δηλαδή νά

υπάρξει όποσδήποτε συμφωνία σέ όλα τά σημεία. Διέρρευσε ακόμα, ή έστω δημοσιοποιήθηκαν, όρισμένα τμήματα της συμφωνίας, όπως π.χ. ότι ή Γαλλία άναγνώρισε τό δικαίωμα της Λιβύης νά επέμβει στό Τσάντ, έφόσον μπει στή μέση «τρίτη δύναμη». Τό σημείο αυτό στρέφεται άμεσα έναντίον άλλων γειτονικών κρατών και έμμεσα βέβαια κατά των ΗΠΑ.

Άργότερα διέρρευσε και άλλα σημεία, όπως τό περίφημο περί «σύστασης κοινής γαλλολιβυκής έπιτροπής», πού έσπευσε άμέσως ή Γαλλία νά τό διαψεύσει. Θα έλεγε κανείς ότι τέτοιου είδους διαρροές (άπό ελληνικής πλευράς) δέν κάνουν τίποτε άλλο από τό νά εκθέτουν τή Γαλλία στίς ΗΠΑ, εμφανίζοντάς την νά παίξει ένα παιχνίδι άνάλογο μέ αυτό του κ. Παπανδρέου, πράγμα πού ή Γαλλία κάθε άλλο παρά επιδιώκει. Έτσι οι Γάλλοι αισθάνονται τώρα άναγκασμένοι νά άμυνθούν, νά διαψεύσουν, ιδιαίτερα από τή στιγμή πού ή στάση της Λιβύης και οι — τουλάχιστον — «καθυστερήσεις» ή μάλλον ζαβολιές στό θέμα της άποχώρησης δέν τούς βοηθά καθόλου.

Μιά συνάντηση λοιπόν πού ήταν καθ' όλα θετική και μιά μεσολαβητική προσπάθεια (του κ. Παπανδρέου) έπίσης άξιέπαινη, κινδυνεύουν νά καταλήξουν σέ φιάσκο λόγω του χειρισμού τους κυρίως από ελληνικής πλευράς: Ο κ. Παπανδρέου δέν άρκέστηκε νά προσφέρει άπλώς τίς καλές του υπηρεσίες και τό ελληνικό έδαφος όπου έγινε ή συνάντηση. Δέν άρκέστηκε δηλαδή νά φέρει άπλώς και διακριτικά τούς δύο ήγέτες σέ έπαφή, αφήνοντάς τους από κει και πέρα νά τά βγάλουν πέρα μόνοι τους. Άν σταματούσε εκεί, όλοι θά τόν έπαινούσαν, ακόμα κι άν δέν συμφωνούσαν Γάλλοι και Λίβυοι. Όμως γιά λόγους έσωτερικής κατανώωσης ή προσωπικής ματαιοδοξίας, ο κ. Παπανδρέου προχώρησε πολύ περισσότερο. Άνέλαβε τό όλο θέμα υπό τήν προστασία του. Έξεβίασε περίπου — και μέσω της δημοσιότητας — τή συμφωνία των δύο ήγετών. Έπρεπε τά όκτάστηλα νά τήν παρουσιάσουν ως προσωπική του έπιτυχία και ως δικαίωση της έξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ. Ο δέ Μιτεράν έπαιξε κι αυτός στην άρχή αυτό τό παιχνίδι μέ τή δήλωσή του «βίβ λά Γκρές».

Τώρα πιά είναι φυσικό νά είναι ο κ. Παπανδρέου εκείνος πού θά εισπράξει και τήν άποτυχία. Άδικα μέν, στό βαθμό πού ή άποτυχία όφείλεται σέ άντικειμενικές δυσκολίες, δίκαια όμως στό βαθμό πού σ' αυτήν συνέτειναν και όρισμένοι κακοί χειρισμοί από ελληνικής πλευράς.

Γιά τήν ώρα βέβαια ή συμφωνία της Έλούντας δέν κατέρρευσε. Άπλως ύπάρχει ύποχώρηση. Όσο γιά τούς κυβερνητικούς υπεύθυνους θά πρέπει κάποτε νά διακρίνουν άνάμεσα στίς κακές υπηρεσίες και τίς καλές υπηρεσίες. Οί τελευταίες δέν προϋποθέτουν συνήθως τόν θόρυβο.

Οί Γερμανοί, οί 'Αμερικανοί καί ὁ κ. Βαλυράκης

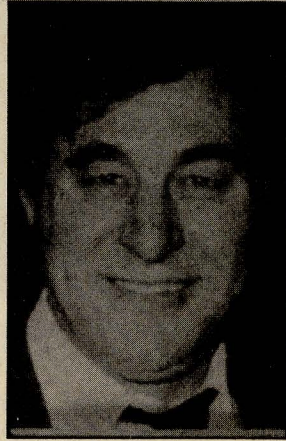
Ἡ ὑπόθεση εἶναι γνωστή. Ὁ κ. Μακρόπουλος ἦταν σημαῖον στέλεχος τοῦ ΠΑΚ στό ἐξωτερικό καί ἰδιαίτερα στή Δυτική Γερμανία. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι φυσικό νά θεωρεῖται προστατευόμενος τοῦ κ. Τσοχατζόπουλου, ἐπίσης «γερμανικής» προέλευσης. Εἶναι ἐπίσης φυσικό νά προτιμᾶ τή γερμανική τεχνολογία μιά καί αὐτήν γνωρίζει καλύτερα. Ὡς διοικητής λοιπόν τοῦ ΟΤΕ φέρεται νά προτιμᾶ τίς παραγγελίες ἐξοπλισμοῦ ἀπό τή Ζίμενς.

Ὁ κ. Βαλυράκης ἀντίθετα — καί οἱ περί αὐτόν στό ὑπουργεῖο — θεωρεῖ τόν ἑαυτό του «ἀγνό» καί προτιμᾶ τή σουηδική τεχνολογία (οἱ ἐκφράσεις αὐτές, πού γράφτηκαν στίς ἐφημερίδες, ὑπονοοῦν ὅτι οἱ προτιμῆσαντες τή γερμανική τεχνολογία δέν εἶναι καί τόσο «ἀγνοί», πράγμα γιά τό ὁποῖο ἐμεῖς δέν μπορούμε νά ἔχουμε γνώμη). Γεγονός εἶναι ὅτι ὁ κ. Βαλυράκης «καθαίρεσε» τόν κ. Μακρόπουλο, πράγμα πού προκάλεσε τήν ἄμεση ἀντίδραση τοῦ κ. Τσοχατζόπουλου. Ἡ διαταγή, πού ἔφερε καί τήν ὑπογραφή τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, παρέμεινε ἐπί μίαν ἡμέρα ἀδημοσίευτη στό Ἐθνικό Τυπογραφεῖο, τήν ἴδια ὥρα πού ὁ κ. Βαλυράκης παραιτεῖτο γιά λόγους εὐθιξίας. Λίγο ἀργότερα ἔθιγη καί ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἐπειδή ἀπόφαση ἡ ὁποία ἔφερε τήν ὑπογραφή του δέν δημοσιευόταν κανονικά στήν *Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως*, ὁπότε ἡ κυβέρνησις ἀναγκάστηκε νά τήν δημοσιεύσει. Τό γεγονός αὐτό θίγει βεβαίως τόν κ. Μακρόπουλο καί τόν κ. Τσοχατζόπουλο, οἱ ὁποῖοι παίρνουν τή διαβεβαίωση ὅτι ἔτσι κι ἀλλιῶς σέ λίγο μέ τίς κοινωνικοποιήσεις, θά ἀλλάξουν οἱ διοικήσεις τῶν ὀργανισμῶν ὁπότε τά πράγματα θά διορθωθοῦν.

Ἡ ἐπίσημη αἰτιολογία γιά τήν ἀποδοχή

ἐκ μέρους τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς παραίτησης Βαλυράκη, εἶναι ὅτι ὁ ὑπουργός ἐνήργησε χωρίς νά τόν καταστήσει ἐνήμερο. Ἔτσι, οἱ ἐφημερίδες παρουσίασαν τήν ἤττα τοῦ κ. Βαλυράκη ὡς «νίκη τῶν Γερμανῶν» μέσα στό ΠΑΣΟΚ, ὑπονοώντας ὅτι ὁ κ. Παπανδρέου πήρε τό μέρος τοῦ «θιγόμενου» κ. Τσοχατζόπουλου. Ἀλλά ὁ κ. Παπανδρέου ἐμφανίστηκε μόλις προχθές νά συντρώγει καί νά τά λέει πολύ φιλικά μέ τόν «θιγμένο» κ. Βαλυράκη. Τελικά, δηλαδή, αὐτό πού συμβαίνει εἶναι

ὅτι ὁ κ. Παπανδρέου δέν θέλει νά θίξει τίποτα καί κανέναν. Ἐνήργησε ὡς πυροσβέστης. Ἐκνευρίστηκε πού ὁ κ. Βαλυράκης τοῦ ἀναψε φωτιές μέ τήν ἀπομπή τοῦ κ. Μακρόπουλου, ὁπότε ὁ κ. Βαλυράκης γιά λόγους εὐθιξίας παραιτήθηκε. Θέλοντας νά μή θίξει τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἀναγκάστηκε κατόπιν νά δημοσιεύσει τό διάταγμα. Μή θέλοντας νά θίξει τόν Τσοχατζόπουλο καί τούς περί αὐτόν, συναινεῖ καταρχάς στή μή δημοσίευση τῆς ἀπόφασης καί μετά, ὅταν δέν γίνεται ἀλλιῶς, ὑπόσχεται ἀποκατάσταση στό ἐγγύς μέλλον. Τέλος, μή θέλοντας νά θιγεῖ ὁ κ. Βαλυράκης (ὁ ὁποῖος, ἄς μήν τό ξεχνᾶμε, εἶναι Κρητικός καί πολύ δημοφιλής καί γι' αὐτό μετράει διπλά) συντρώγει μαζί του, τόν διαβεβαιώνει ὅτι εἶναι «ἀγνό», καί δέν ἀποκλείεται καθόλου νά τόν δοῦμε στό μέλλον ὑφυπουργό σέ ἄλλο ὑφυπουργεῖο, ἢ ἀκόμα καί στό ὑπουργεῖο Συγκοινωνιῶν, ἂν ἀργότερα μέ τίς κοινωνικοποιήσεις ὁ κ. Μακρόπουλος μετατεθεῖ σέ κάποιον ἄλλον δημόσιο ὀργανισμό.

Παραμονές ἐκλογῶν ὁ κ. Παπανδρέου εἶναι ἀναγκασμένος νά δίνει ἀγώνα γιά νά περιμαζέψει κάπως τά πάθη τῶν ὑφισταμένων του καί τίς φουρτούνες πού τοῦ δημιουργοῦν.

Εἰδικό Δικαστήριον καί ἀναβολή

8-5 γράφτηκε πῶς ἔληξε μιά ψηφοφορία περί ἐξαίρεσης τοῦ δικαστή κ. Γρίβα ἀπό τή σύνθεση τοῦ Εἰδικοῦ Δικαστηρίου, καί τό ἀποτέλεσμα θεωρήθηκε ἐνδεικτικό τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων πού ἐπικρατοῦσε — μιά καί ὁ κ. Γρίβας θεωρεῖται συντηρητικός. Καί ὅταν ἀργότερα, ἀφοῦ προηγουμένως τό δικαστήριον ἐκδίκασε δύο ἄσχετες ὑποθέσεις, οἱ ὁποῖες εἶχαν προταχθεῖ, ἔφτασε ἡ στιγμή τῶν δύο κρίσιμων ὑποθέσεων, δηλαδή τοῦ κ. Κουτσόγωργα καί κυρίως τοῦ νόμου-πλαίσιο γιά τά ΑΕΙ, τότε τό μέλος τοῦ δικαστηρίου κ. Μιχαηλίδης ἐνωσε κάποια ζαλάδα. Εἶχε προηγηθεῖ δεκάλεπτη διακοπή, ὕστερα ἀπό ἀπόφαση τοῦ προέδρου κ. Κώνστα, ἡ ὁποία ὁμως τελικά διήρκεσε πάνω ἀπό μίαν ὥρα καί κατά τήν ὁποία κανεῖς δέν γνωρίζει τί συζητήσαν οἱ δικαστές.

Τελικά, ὅταν ὁ κ. Κώνστας ἀνακοίνωσε ὅτι λόγω ἀπρόοπτης ἀσθένειας ἑνός μέλους τοῦ δικαστηρίου ἡ ἐκδίκαση τῶν δύο ὑποθέσεων ἀναβάλλεται γιά τίς 17 Ἰανουαρίου, ἔγινε τό πανδαμόνιο. Δύο μέλη σηκώθηκαν διαμαρτυρόμενα ὅτι ἡ ἀπόφαση ἦταν πραξικοπηματική διότι δέν ἔγινε ψηφοφορία. Ὁ κ. Κώνστας, ἀντίθετα, ὑποστηρίζει ὅτι ἔγινε ψηφοφορία.

Μιά ἐφημερίδα μάλιστα ἐμφανίζεται νά γνωρίζει καί τό ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ψηφοφορίας: 9-2. Μόνο πού διαβάζοντας λίγο πιο καλά πίσω ἀπό τίς γραμμές βλέπουμε ὅτι τό ἀποτέλεσμα αὐτό στηρίζεται στόν συλλογισμό ὅτι ἀφοῦ δύο μόνο δια-

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

μαρτυρήθηκαν για την αυθαίρετη απόφαση του κ. Κώνστα, οι υπόλοιποι έννέα ήταν υπέρ αυτής, αλλάως θά διαμαρτύρονταν κι αυτοί.

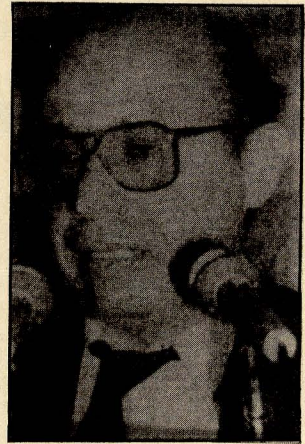
Λέγεται επίσης ότι η εκδίκαση αναβλήθηκε ειδικά για τον Ιανουάριο, επειδή το Δεκέμβριο συμπληρώνεται η διετής θητεία οπότε με την Έλευση του 1985 αλλάζει μερικώς και η σύνθεση του δικαστηρίου. Γεγονός πάντως είναι ότι εγείρονται διάφορα ερωτήματα και εκείνο που εκπλήσσει είναι ότι ούτε ο συμπολιτευόμενος ούτε ο αντιπολιτευόμενος τύπος φρόντισαν να τα έρευνήσουν, παρ' ότι κατ' αυτό τον τρόπο θά μπορούσαν να αποδείξουν ότι το δίκαιο βρίσκεται με τό μέρος τους.

Ας αναφέρουμε ορισμένα: Πόσο σοβαρή ήταν η άδιαθεσία του κ. Μιχαηλίδη; Σέ περίπτωση άδιαθεσίας ενός μέλους τί άραγε επιβάλλεται, ή αντικατάστασή του, ή αναβολή της εκδίκασης των υποθέσεων ή γίνεται επιτόπου ψηφοφορία; Έγινε ή δέν έγινε ψηφοφορία; Τί λένε επ' αυτού τά υπόλοιπα έννέα μέλη του δικαστηρίου; Σέ περίπτωση πού έγινε ψηφοφορία, ψηφίστηκε άπλως ή αναβολή ή ή αναβολή για τή συγκεκριμένη ήμερομηνία της 17ης Ιανουαρίου; Άλλ' άν ή πλειοψηφία ήταν τέτοια ώστε να μπορεί να πετύχει τή αναβολή της εκδίκασης για μία προσφορότερη ήμερομηνία, τότε δέν υπήρχε καν λόγος (πολιτικός λόγος έννοείται) να επιδιωχθεί αυτή ή αναβολή. Έκτός κι άν τό δικαστήριο ήταν υποχρεωμένο να αναβάλει για τυπικούς λόγους για τίς 17 Ιανουαρίου.

Προκαλεί έντύπωση πώς όλα αυτά τά ερωτήματα, πού άφορούν ένα θέμα πού τή μία μέρα άπασχόλησε πρωτοσέλιδα τίς έφημερίδες, τήν έπομένη θάφτηκαν. Ίσως κάποιους να μήν τούς συνέφερε να

ψάξουν, ίσως κάποιοι άλλοι να θέλησαν να «διαφυλάξουν τό κύρος της δικαιοσύνης». Ίσως πάλι οι βόμβες πού έσκασαν τήν ίδια μέρα στην Άθήνα να έλυσαν τό πρόβλημα με τή μέθοδο του γόρδιου δεσμού: μεταθέτοντας άλλου τό ενδιαφέρον. Έμεις πάντως, απ' ό,τι μάθαμε, σέ περίπτωση πού κάποιο μέλος του δικαστηρίου κωλύεται, έστω και στή μέση της διαδικασίας, να συνεχίσει, αντικαθίσταται με ένα αναπληρωματικό μέλος και τό δικαστήριο συνεχίζει κανονικά. Και τέτοιο αναπληρωματικό μέλος υπήρχε στην αίθουσα του Ειδικού Δικαστηρίου. Πάντως τό δικαστήριο, άνεξάρτητα από αυτό, έχει τό δικαίωμα, κατόπιν ψηφοφορίας, να αποφασίσει τήν αναβολή της δίκης για μία συγκεκριμένη ήμερομηνία. Έτσι οι ένδειξεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ή ψηφοφορία μάλλον δέν έγινε, ή τουλάχιστον υπήρξε κάποια τυπική παράλειψη. Άλλιάως τά γεγονότα δέν δίνουν νόημα.

Όπως και να 'χει τό πράγμα, δέν μπορεί να μή διασκεδάσει κανείς με όσα συνέβησαν, ακόμα και άν μέσα σ' αυτά περιλαμβάνονται και κάποιες παρατυπίες. Γιατί όλα αυτά είναι άπολύτως φυσικά όταν ή δικαιοσύνη καλείται να αποφασίσει για κάποιο θέμα στο όποιο εκ των πραγμάτων ή άπόφαση υπαγορεύεται από τήν ιδεολογία και μόνο των δικαστών. Είναι τό σημείο όπου ή δικαιοσύνη έχει ξεπεράσει πιά τά όριά της, όποτε αναπόφευκτα ή αίθουσα του δικαστηρίου μετατρέπεται στην καλύτερη περίπτωση σέ κάτι αντίστοιχο με τήν αίθουσα του Κοινοβουλίου: εκείνο πού μετράει είναι ή όργανωση της διαδικασίας, ώστε να πάει καλά ή ψηφοφορία.

Μπουλούκος είχε μπει στή «μαύρη λίστα». Ή, για να τό πούμε αλλάως, τό όνομά του δέν είχε καμιά πιθανότητα να περιληφθεί στην προεκλογική λίστα του ΠΑΣΟΚ και μάλιστα σέ εκλόγιμη θέση. Λέγεται λοιπόν ότι ό κ. Μπουλούκος προετοίμαζε θεματική αποχώρηση (δήλωση άνεξαρτητοποίησης) και άργότερα, κατά τή διάρκεια δηλαδή της προεκλογικής περιόδου, έναξη στο ψηφοδέλτιο της Νέας Δημοκρατίας. Κατόπιν όλων αυτών τό ΠΑΣΟΚ πρόλαβε και τόν διέγραψε, προκειμένου να παραδώσει στή Νέα Δημοκρατία κάποιον πού τό ίδιο θεωρεί «ξοφλημένο».

Άνεξάρτητα από τό παρασκήνιο της συγκεκριμένης υπόθεσης, τό θέμα εκλογικής λίστας αναμένεται να δημιουργήσει άρκετές δυσκολίες στα κόμματα, και κυρίως στο ΠΑΣΟΚ. Ό κ. Μητσοτάκης καιροφυλακτεί να έντάξει στους δικούς του καταλόγους τούς τυχόν δυσαρεστημένους από τίς λίστες πού θά συντάξει ό κ. Παπανδρέου. Όσον άφορά τίς δυσαρέσκειες πού υπάρχουν στο δικό του κόμμα, ό κ. Μητσοτάκης έχει άφενός τό επιχείρημα ότι ό ίδιος ξεκίνησε άγώνα υπέρ του σταυρού, άφετέρου τό πλεονέκτημα ότι οι βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας στην παρούσα Βουλή είναι λίγοι και αναμένεται να αύξηθούν, όποτε πολύ λίγοι θα είναι εκείνοι πού δέν θα έχουν προοπτική έπανεκλογής.

Κυρίως όμως ό κ. Μητσοτάκης έχει τό πλεονέκτημα ότι ένώ τό φαινόμενο προσχώρησης «κεντρογενών» στελεχών του ΠΑΣΟΚ στή Νέα Δημοκρατία είναι άρκετά σύνηθες, τό αντίθετο δέν συνηθίζεται, ή μάλλον δέν έχει συμβεί ποτέ. Για λόγους πού δέν είναι τής στιγμής ή Νέα Δημοκρατία δέν κινδυνεύει από διαρροές στελεχών της στο ΠΑΣΟΚ. Αυτή τή στιγμή, άν κάποιος μπορεί να είναι — έστω και δυνάμει — πολυσυλλεκτικός, αυτός είναι ό κ. Μητσοτάκης. Τό ΠΑΣΟΚ έχει έξαντλήσει τήν πολυσυλλεκτικότητά του — τουλάχιστον από τά δεξιά —, όποτε ό μόνος χώρος από τόν όποιο θά μπορούσε να συλλέξει ψήφους είναι ή άριστερά.

Ή διαγραφή του Δ. Μπουλούκου

Μετά τήν παραίτηση (ή άποπομπή) του κ. Βαλυράκη, ή διαγραφή του κ. Μπουλούκου από τό ΠΑΣΟΚ ήταν τό δεύτερο γεγονός μέσα σέ μία εβδομάδα πού αναστάτωσε κάπως τήν ήρεμία του κόμματος. Ό κ. Μπουλούκος ήταν επί ζύλου κρεμάνεμος όχι μόνο λόγω των προηγουμένων πού υπήρχαν με τόν άδελφό του Άρ. Μπουλούκο, αλλά κυρίως λόγω της κριτικής πού είχε άσκήσει κατά τή διάρ-

κεια του συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ. Τότε βέβαια καμιά κίνηση διαγραφής δέν παρατηρήθηκε (παρ' όλη τήν «άκαμπτη» στάση Λαλιώτη προς τούς «διαφωνούντες»), γιατί κάτι τέτοιο θά έδειχνε ότι τό ΠΑΣΟΚ δέν άνέχεται όχι άπλως τήν κριτική ένγένε, αλλά' ούτε καν τή νόμιμη κριτική, εκείνη δηλαδή πού άσκειται μέσα από τίς διαδικασίες ενός συνεδρίου.

Απ' ό,τι φαίνεται πάντως ό κ.

Κεντρῶοι, Ν.Δ. καί ΠΑΣΟΚ

Ἐνεξάρτητα λοιπόν ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ κ. Μητσοτάκης δέν ἔχει μέχρι σήμερα ἀξιοποιήσει τίς δυνατότητες πού τοῦ παρέχονται, θά πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ἡ περίφημη «μάχη γιά τό Κέντρο» ἔχει χαρακτηριστήρα γιά μέν τό ΠΑΣΟΚ ἀμυντικό, γιά δέ τή Νέα Δημοκρατία ἐπιθετικό. Κι αὐτό γιατί ἡ πρῶνη Ἐνωση Κέντρου βρίσκεται σήμερα ὀλόκληρη (ἢ ἔστω στό συντριπτικό της ποσοστό) στό ΠΑΣΟΚ. Κάποια κλάσματα τῆς μονάδας πού ἀκολουθοῦν ἀκόμη τόν κ. Ζίγδη, τόν κ. Βενιζέλο, τό ΚΟΔΗΣΟ καί ἄλλους, εἶναι μᾶλλον ἀνάξια λόγου γιά τό ΠΑΣΟΚ.

Γιά νά τό πούμε ἀλλιῶς, καί ἐπειδή ἡ μάχη τῶν δύο μεγάλων κομμάτων γιά τόν προσηγορικό στελεχῶν τοῦ «Κέντρου» βρίσκεται σέ ἐξέλιξη, ὁ κ. Παπανδρέου δέν θά εἶχε νά κερδίσει πολλά πράγματα ἀπό μιάν ἐνδεχόμενη ἔνταξη τοῦ κ. Ζίγδη ἢ τοῦ κ. Βενιζέλου στό ψηφοδέλιό του. Ἦδη ἡ συνεργασία μέ τόν κ. Μαῦρο ἔχει ἀποδώσει ὅ,τι μπορούσε νά ἀποδώσει στόν τομέα αὐτό, ὥστε μιά πρόσθετη συνεργασία μέ κάποιον ἄλλο κεντρῶο τό μόνο πού θά μπορούσε νά ἀποφέρει θά ἦταν ἓνα μέρος τοῦ ἤδη μηδαμινοῦ ποσοστοῦ τῆς ΕΔΗΚ, ἢ τοῦ ὁποιοδήποτε ἄλλου μικροῦ κεντρῶου κόμματος. Ἡ συμβολική σημασία τῆς συνεργασίας μέ κεντρῶους ἔχει ἀποφέρει γιά τό ΠΑΣΟΚ ὅσα μπορούσε νά ἀποφέρει.

Ἀντίθετα, γιά τόν κ. Μητσοτάκη ὁ συμ-

βολισμός τῆς συνεργασίας μέ κεντρῶους μόλις τώρα μπορεῖ νά ἀρχίσει νά δουλεύει. Ἔστω καί ἓνας ἢ δύο κεντρῶοι στό ψηφοδέλιό του (π.χ. ἡ κ. Τσουδεροῦ ἢ ἄλλα πρῶνη στελέχη τοῦ ΚΟΔΗΣΟ, ὁ κ. Βενιζέλος κ.ἄ.) δέν συνεπάγονται ἀπλῶς τήν ἀπόκτηση τῶν μικρῶν ποσοστῶν πού οἱ παραπάνω πολιτικοί ἔλαβαν στίς τελευταῖες ἐκλογές. Σημαίνουν ἀντίθετα μιάν ἐπίθεση τῆς Νέας Δημοκρατίας στούς κεντρῶους τοῦ ΠΑΣΟΚ, δηλαδή στούς μισοῦς περίπου ψηφοφόρους αὐτοῦ τοῦ κόμματος. Ἄν μάλιστα τά πρόσωπα μέ τά ὁποῖα θά καταφέρει νά συνεργαστεῖ ἡ Νέα Δημοκρατία εἶναι ἐπιφανή καί ἐνός κάποιου κύρους, αὐτό θά βοηθοῦσε στή μερική «κάθαρή» τῆς ἀπό τά παλιά δεξιὰ ἀμαρτήματα, πράγμα πού θά μείωνε ἀρκετά τήν ἀπόσταση τῆς Νέας Δημοκρατίας ἀπό τοῦς μετριοπαθεῖς κεντρῶους καί ὀλίγον δυσανεκτοῦς ψηφοφόρους τοῦ ΠΑΣΟΚ.

Αὐτή εἶναι ἡ δυναμική τῶν πραγμάτων, πού συντελεῖ ὥστε ἡ προσπάθεια τοῦ ΠΑΣΟΚ νά συσπειρώσει γύρω του καί νέους κεντρῶους — καί οἱ συνεπαγόμενες «παραχωρήσεις» ἢ ἀνταλλάγματα — νά δικαιολογοῦνται μόνον ἀρνητικά, ἀπό τόν φόβο δηλαδή μήν τοῦ πάρει ἡ Νέα Δημοκρατία. Θά πρέπει πάντως νά σημειώσουμε ὅτι γιά τήν ὥρα ὁ κ. Μητσοτάκης δέν ἔχει ἀρχίσει τήν ἐπίθεσή του σ' αὐτόν τόν τομέα.

Οἱ «φίλοι τοῦ ΠΑΣΟΚ»

Μπροστά σέ ὅλους αὐτούς τοῦς κινδύνους τό ΠΑΣΟΚ δέν κάθεται βέβαια μέ σταυρωμένα χέρια, οὔτε περιορίζεται σέ συνομιλίες κορυφῆς μέ ἐπιφανεῖς κεντρῶους πολιτικούς. Ἡ ὀργάνωση τῶν «ἀντιδεξίων πολιτῶν», ἢ «φίλων τοῦ ΠΑΣΟΚ» ἔχει μπεῖ γιά τά καλά μπροστά, σύμφωνα μέ ὅσα εἶχε ἐδῶ καί δύο μῆνες ἀναγγεῖλει ὁ κ. Παπανδρέου γιά «ἀξιοποίηση ἀνέντακτων τοῦ χώρου τῆς ἀριστερᾶς», καθώς καί «προσώπων καταξιωμένων δημοκρατικά στή συνείδηση τοῦ λαοῦ καί δοκιμασμένων σέ ἀγῶνες ὅπως στόν ἀνένδοτο καί τῆς γενιᾶς τοῦ 1-1-4».

Ἐδῶ ἔχουμε νά κάνουμε μέ ἓνα ζήτημα ἄλλης τάξεως: δέν πρόκειται γιά διαπραγμάτευση μέ πολιτικούς-ὑποψήφιους βουλευτές, ἀλλά γιά σύσταση ὀργάνωσης, πού ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπευθύνεται στόν πολύ κόσμο. Σέ τί ἄραγε στοχεύει ἡ ἐνέργεια αὐτή τοῦ ΠΑΣΟΚ; Ἄν κάποιος εἶναι τόσο πεισμένος γιά τό κόμμα αὐτό, θά μπορούσε νά ὀργανωθεῖ κατευθείαν κι ὄχι νά προσχωρήσει στοῦς φίλους του.

Εἶναι βέβαια προφανές ὅτι τό ΠΑΣΟΚ δέν ἀπευθύνεται στοῦς πεισμένους ΠΑΣΟΚ τζήδες, ἀλλά στοῦς πεισμένους — πού συνήθως ἀνήκουν σέ ἄλλα κόμματα ἢ ἀκόμα συνηθέστερα παραμένουν ἀνεξάρτητοι — γιά τήν ἐπιτακτική ἀνάγκη μιάς ἀντιδεξιάς συσπείρωσης προκειμένου νά μὴ ξανάρθει ἡ δεξιὰ στήν ἐξουσία, ἔστω κι ἂν αὐτή ἡ ἀντιδεξιά συσπείρωση ὀνομάζεται σκέτα ΠΑΣΟΚ. Τέτοιοι ἀνθρώποι ὑπάρχουν πολλοί — ἰδιαιτέρα στό χώρο τῆς ἀριστερᾶς —, πιθανότατα εἶχαν ψηφίσει ΠΑΣΟΚ στίς ἐκλογές τοῦ 1981, καί ἐκεῖνο πού τοῦς ζητιέται τώρα εἶναι νά ὀργανωθοῦν, νά δημοσιοποιήσουν τήν πρόθεσή τους νά ψηφίσουν ΠΑΣΟΚ, νά συσπειρῶν καί ἄλλους. Ἐκτός βέβαια ἀπό ὀρισμένα μεγάλα ὀνόματα πού θά καταβληθεῖ προσπάθεια νά περιληφθοῦν στοῦς «φίλους τοῦ ΠΑΣΟΚ», ἐκεῖνο πού κατά τή γνώμη μας κυρίως θά ἐπιδιωχθεῖ, εἶναι ἡ ἔνταξη στήν ὀργάνωση αὐτή ἀτόμων τοπικοῦ βεληνεκοῦς (κι αὐτό ἰσχύει κυρίως γιά τήν ἐπαρχία), ἀτόμων δηλαδή μέ ἀριστέρο ἢ καί κεντρῶο, πάντως ὄχι ΠΑΣΟΚικό, παρελθόν, οἱ ὁποῖοι εἶναι σέ θέση νά ἐπηρεάσουν πέντε, δέκα ἢ καί περισσότερα ἄτομα. Ἀπό αὐτούς λοιπόν τοῦς «τοπικούς παράγοντες», ἀνθρώπους πού ἐπηρεάζουν κάποια παρέα, δέν ζητιέται πλέον ἀπλῶς νά ψηφίσουν τό ΠΑΣΟΚ, ἀλλά κυρίως νά δημοσιοποιήσουν αὐτή τους τήν πρόθεση, νά συντελέσουν στή δημιουργία πολλῶν μικρῶν το-

ΜΑ ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙ ΕΝΑ ΚΙ-
ΝΗΜΑ ΤΟΥ
ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ
ΕΝΑ ΚΙΝΗΜΑ ΠΩ
ΣΤΟΧΕΥΕΙ ΣΤΙΣ
ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΓΕΝΕΕΣ
ΝΑ ΔΕΣΜΕΥΕΤΑΙ
ΑΠΟ ΕΝΑ
"ΕΔΩ ΚΑΙ ΤΩΡΑ"

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

πικῶν ρευμάτων ὑπὲρ τοῦ ΠΑΣΟΚ. Πολ-
λοὶ ἀπὸ αὐτοῦς, ἔτσι κι ἄλλιῶς πεισμένοι
γιά τὴν ἀνάγκη νὰ ψηφιστεῖ τὸ ΠΑΣΟΚ,
θὰ συναίνεσούν χωρὶς ἄλλη κουβέντα.
Γιὰ ἄλλους, ἀναποφάσιστους ἢ κυμαινό-
μενους, θὰ παίξει ρόλο καὶ ἡ ὄνομασία
τῆς ὀργάνωσης. Ἐὰν σοῦ προταθεῖ νὰ γί-
νεις «φίλος τοῦ ΠΑΣΟΚ» καὶ ἀρνηθεῖς,
τότε αὐτόματα θὰ θεωρηθεῖς ἐχθρὸς τοῦ
ΠΑΣΟΚ. Κι ἴσως κάτι τέτοιο, εἰδικὰ σὲ
κάποιον πού ζεῖ στὴν ἐπαρχία, νὰ ἔχει συ-
νέπειες.

Θὰ πρέπει ἀκόμα νὰ προσθέσουμε ὅτι
τέτοιου εἴδους τυπικοὶ παράγοντες, καὶ
μάλιστα «ἀνέντακτοι» ἢ «κυμαινόμενοι»
βρίσκονται κυρίως στό χώρο τῆς ἀριστε-
ρᾶς. Αὐτὸς εἶναι ἐξᾴλλου ὁ χώρος ὅπου
θὰ λειτουργήσει τὸ δίλημμα ΠΑΣΟΚ ἢ δε-
ξιά, ἢ ἀντιδεξιά συσπείρωση δηλαδή.
Ἐπομένως, καί σὲ συνδυασμὸ μὲ ὅσα γρά-
φτηκαν προηγουμένως, μπορούμε νὰ δια-
πιστώσουμε ὅτι ἡ συνολικὴ τάση πού δια-
γράφεται συνίσταται στὴ μετατόπιση
ἀτόμων καὶ ψήφων ἀπὸ τὰ ἀριστερότερα
πρὸς τὰ δεξιότερα: ἀπὸ τὸ ΠΑΣΟΚ καὶ
τοὺς κεντρώους πρὸς τὴ Νέα Δημοκρα-
τία, ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ (τοῦ ΚΚΕ καὶ τοῦ
ΚΚΕ ἔσωτ. συμπεριλαμβανομένων) πρὸς
τὸ ΠΑΣΟΚ.

Αὐτὲς εἶναι λοιπὸν οἱ ἐπιδιώξεις καὶ οἱ
δυνατότητες πού ἔχουν αὐτὴ τὴ στιγμή τὰ
δύο μεγάλα κόμματα. Κατὰ πόσον ὅμως
θὰ πετύχουν, αὐτὸ εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ
τὶς ἐπιδιώξεις τους καὶ ἀρκετὰ ἀμφίβολο.

Τὸ ἐκλογικὸ σύστημα

Τελικὰ, καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ παραπά-
νω, τὰ πολιτικὰ μελλοῦμενα, ἀκόμα καὶ
ἡ συμπεριφορὰ τῶν ψηφοφόρων κατὰ τὶς
ἐκλογές, θὰ κριθοῦν κυρίως ἀπὸ τὸ ἐκλο-
γικὸ σύστημα πού θὰ προκριθεῖ. Τὸ ζήτη-
μα ἐπανῆλθε στὴν ἐπικαιρότητα ὕστερα
ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ἀναφορὲς τοῦ ἴδιου
τοῦ πρωθυπουργοῦ σ' αὐτό. Ἀπὸ τὴ μιά
μεριά ἀναγνώριζε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκπρο-
σωπηθοῦν ὅλες οἱ πολιτικὲς τάσεις στό
νέο Κοινοβούλιο, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως ἐπε-
σήμανε τὴν ἀνάγκη νὰ ὑπάρξει ἰσχυρὴ
μονοκομματικὴ κυβέρνηση. Λίγο ἀργότε-
ρα, σὲ ἄλλη δήλωσή του, ὁ πρωθυπουρ-
γὸς ἀνέφερε ὅτι ὁ νέος ἐκλογικὸς νόμος
θὰ κατατεθεῖ στὴ Βουλὴ νωρίτερα ἀπὸ τὰ
μέσα Φεβρουαρίου καὶ συγκεκριμένα με-
τὰ τὶς γιορτές.

Μὲ βάση τὰ λεγόμενα τοῦ κ. Παπαν-
δρέου (ἐκπροσώπηση ὄλων τῶν τάσεων
— ἰσχυρὴ κυβέρνηση) πολλὲς ἐφημερίδες
δημοσίευσαν χοντρικὰ τὸ σενάριο τοῦ νέου
ἐκλογικοῦ νόμου μὲ βάση τὸ σύστημα 200-
100. Ἦδη ἐδῶ καὶ ἀρκετὸν καιρὸ (ἀμέ-
σως μετὰ τὶς εὐρωεκλογές) εἶχε ἐπισημα-
θεῖ ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ,
ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ εἶναι ἡ μόνη λύση
γιὰ τὸ ΠΑΣΟΚ, περιέχει τὰ λιγότερα μειο-
νεκτῆματα, συνδυάζεται κουστὰ στραβὰ
(ὡς πρὸς τὶς πρῶτες διακόσιες ἔδρες) μὲ
τὴν ὑπόσχεση περὶ «συστήματος ἀπλῆς
ἀναλογικῆς, ἐνῶ (παρ' ὅτι παίξει κορό-
να-γράμματα τὴν ἐξουσία) εἶναι σὲ θέση νὰ
ἐλπίζει ὅτι τελικὰ θὰ ξεπεράσει τὴ Νέα
Δημοκρατία σὲ ψήφους, ὥστε νὰ μπορέ-
σει νὰ ξανασηματίσει κυβέρνηση.

Τὸ περίεργο ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ
δημοσιογράφοι, τῶν ὁποίων οἱ ἐφημερί-
δες δημοσίευσαν τὴν εἶδηση γιὰ τὸ σύ-
στημα 200-100, εἶναι στίς κατ' ἴδιαν συζη-
τήσεις τους ἰδιαίτερα ἐπιφυλακτικοί, δεί-
χνοντας ὅτι μᾶλλον περιμένουν «κάτι ἄλ-
λο». Τὴν ἐπιφύλαξη τὴν προκαλεῖ κυρίως
ἡ πεποίθηση ὅτι οἱ «διαρροές» πού γίνον-
ται ἀπὸ κυβερνητικὰ στελέχη εἶναι συνή-
θως σκόπιμες καὶ ὄχι πάντα ἀκριβεῖς. Εἶ-
ναι ἐξᾴλλου πάγια τακτικὴ ὄλων τῶν κυ-
βερνήσεων νὰ ἀφήνουν νὰ διαρρεύσει τὸ
χειρότερο, ὥστε ὅταν ἀργότερα ἐμφανί-
στεῖ ὁ τελικὸς νόμος, κάπως βελτιωμέ-

νος σὲ ὀρισμένα σημεῖα, ὁ κόσμος νὰ αἰ-
σθανθεῖ μᾶλλον ἀνακούφιση.

Ὡστόσο, συγκεκριμένες πληροφορίες
περὶ τοῦ «ἄλλου» ἐκλογικοῦ συστήματος
δέν φαίνεται νὰ ὑπάρχουν. Καὶ παρ' ὅτι
στά στόματα ἀρκετῶν ἐξακολουθεῖ νὰ
βρίσκεται τὸ σύστημα d' Hondt, ἐκεῖνο
πού μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ σιγουριά εἶναι
ὅτι μὲ τὶς παρούσες συνθήκες καὶ ἂν ἡ
κυβέρνηση θέλει κάπως νὰ σιγουρέψει τὸ
μέλλον, μιά μόνο λύση θὰ ὑπῆρχε (ἐκτός
βέβαια ἀπὸ τὸ 200-100): Ἡ δημιουργία μι-
κρότερων ἐκλογικῶν περιφερειῶν στὴν
ἐπαρχία (ἐκεῖ δηλαδή ὅπου τὸ ΠΑΣΟΚ ἐπι-
κρατεῖ στοὺς τέσσερις ἀπὸ τοὺς πέντε νο-
μούς ἐναντι τῆς Νέας Δημοκρατίας), μέ-
χρι σημείου νὰ ἔχουμε σχεδὸν μονοεδρι-
κὲς περιφέρειες (ἢ ἔστω περιφέρειες πού
ἐκλέγουν μόνον ἀριθμὸ βουλευτῶν, π.χ.
τρεῖς). Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὸ σύστη-
μα θὰ προσέγγιζε τὴν ἀπλὴ ἀναλογικὴ
στά μεγάλα ἀστικά κέντρα (ἐκεῖ δηλαδή
πού ἐπικρατεῖ ἡ Νέα Δημοκρατία), ἀλλὰ
θὰ ἦταν ὅμως περίπου πλειοψηφικὸ
ἄλλοῦ.

Μιά τέτοια ὅμως (πλειοψηφικὴ) λύση
θὰ ἦταν ἀκόμα πιὸ δύσκολο νὰ συνδια-
στεῖ μὲ τὰ περὶ «συστήματος ἀπλῆς ἀνα-
λογικῆς». Ἐκτός τοῦ ὅτι θὰ ἐξολλοκωνε
ὅλα τὰ κόμματα ἐναντίον της, ἡ σύλληψή
της εἶναι τόσο «φωτογραφικὴ», ὥστε ἡ
Νέα Δημοκρατία νὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴ
δεχθεῖ. Πῶς ὅμως θὰ εἶναι τότε δυνατόν
νὰ συγκατατεθεῖ ὁ κ. Καραμανλῆς σὲ ἕνα
τέτοιο ἐκλογικὸ σύστημα-φωτογραφία;
Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὁ
Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δέν συναινέ-
σει στὸν νέο ἐκλογικὸ νόμο, ἀκόμα κι ἂν
ὑπάρξει συνταγματικὴ κρίση καὶ πρόω-
ρες ἐκλογές, οἱ ἐκλογές αὐτές δέν θὰ
μποροῦν νὰ διεξαχθοῦν μὲ τὸ νέο ἐκλογι-
κὸ σύστημα.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ πιὸ «προωθημέ-
νο» καὶ σίγουρα μὴ φωτογραφικὸ σύστη-
μα εἶναι τὸ 200-100. Κι ἂν τελικὰ ἡ κυβερ-
νηση δέν τὸ προκρίνει, ἂν δηλαδή προ-
κριθεῖ κάτι πιὸ «ἀβέβαιο», αὐτὸ θὰ ὀφεί-
λεται στὴν ἄδηλη ἀκόμα στάση τοῦ κ.
Καραμανλῆ. Ἴσως ἡ διαρροὴ τοῦ 200-100
σ' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ ἀποσκοποῦσε, στὴ
βολιδοσκόπηση δηλαδή τῆς ἀντίδρασης
τῶν κομμάτων καὶ βέβαια τοῦ Προέδρου.
Ἦδη λέγεται ὅτι τόσο ἡ Νέα Δημοκρατία
ὅσο καὶ τὸ ΚΚΕ θὰ ἀντιδρούσαν διακριτι-
κὰ σ' αὐτὸ τὸ ἐκλογικὸ σύστημα (ὁπότε
δέν θὰ εἶχε λόγο ὁ Πρόεδρος τῆς Δημο-
κρατίας νὰ προβάλλει ἀντιρρήσεις), ἂν
προσετίθετο καὶ ἕνα φράγμα 5% (ἐναν-
τίον τῆς ΕΠΕΝ γιὰ τοὺς μέν, ἐναντίον τοῦ
ΚΚΕ ἔσωτ. γιὰ τοὺς δε).

Τὸ σίγουρο πάντως εἶναι ὅτι ἡ κυβερνη-
ση ἔχει καταλήξει στό τί θέλει ἡ ἴδια (γι'
αὐτὸ καὶ ἐπισπεύδει κατὰ ἐνάμιση μῆνα
τὴν κατάθεση τοῦ νομοσχεδίου) καὶ ὅτι
αὐτὴ τὴ στιγμή διεξάγεται μιά ἄτυπη δη-
μόσια συζήτηση ἐκτός Κοινοβουλίου, μὲ
σκοπὸ πρὶν ὁ νόμος κατατεθεῖ νὰ ἔχουν
γίνει οἱ ἀπαραίτητες «τροπολογίες».

Ὁ δεκαπενθήμερος

Εκδόσεις «Κίνηση» - «Κομμούνια»

ΒΑΣΙΛΗΣ Δ. ΓΙΟΚΑΡΗΣ
Οἱ Πράσινοι/εναλλακτικοὶ
στὴ Δυτικὴ Γερμανία

Ἱστορικὸ καὶ ἀνάλυση τῆς πορείας
καὶ τῶν κατευθύνσεων ἐνός νέου
φαινομένου μὲ παγκόσμιες διαστά-
σεις.
Ἰστοικόμενα τῶν Πράσινων, θέσεις
καὶ ἀπόψεις τους.

«Κίνηση» Αραχῶτης 46
«Κομμούνια» Σουλίου 9
Τηλ. 3602644

Στιγμιαία

Έξελίξεις στο κύκλωμα σίτος - άλευρα - κουλούρια

Μιά «θέση» κουλουροπώλη στη γωνία Ρήγα Φεραίου και Ακαδημίας νοικιάστηκε, μετά από πληστηριασμό, 1.700.000 δραχμές τό χρόνο, ενώ μία άλλη «θέση», στην είσοδο του Έθνικου Κήπου, νοικιάστηκε 715.000 δρχ.

Ο πλειοδότης, στην τελευταία περίπτωση, δήλωσε στο Βήμα (25.11.84) ότι οι πωλήσεις του φτάνουν τα 2-2.500 κουλούρια την ημέρα και κάθε κουλούρι αφήνει κέρδος 4 δρχ.

Έχουμε και λέμε: συνολικό κέρδος την ημέρα 4 Χ 2.000 ή 4 Χ 2.500 μās κάνει 8.000-10.000 δρχ. την ημέρα. Επί, ως πούμε, 25 εργάσιμες μέρες τό μήνα μās κάνει 200-250.000 τό μήνα. Επί 12 μήνες 2,4-3,0 εκατομμύρια κέρδος τό χρόνο. Αφαιρώ 0,7 εκ. γιά τό «νοίκι» και βρίσκω 1,7-2,3 εκατομ. τό χρόνο ή 121-164.000 δρχ. τό μήνα (μέ βάση 14 μήνες, περιλαμβανομένων δηλαδή και τών «δώρων»). Και μάλλον άφορολόγητα. Είδες τά κουλούρια;

Περιλαμβάνονται άραγε στο μάθημα του ΣΕΠ (Σχολικός Έπαγγελματικός Προσανατολισμός) στα άθηναικά γυμνάσια;

ΥΓ. Είναι ή πρώτη φορά πού γίνεται τέτοιος πλειστηριασμός. Προηγούμενος οι θέσεις νοικιάζονταν πρós 8.000 δρχ. τό χρόνο (οι δυνατοί στα μαθηματικά άς βρούνε τί σήμαινε αυτό σέ μηνιαία έσοδα). Υπήρχαν όμως «νονοί» πού νοικίαζαν τίς «θέσεις» και στή συνέχεια τίς υπενοικίαζαν πρós 70-80.000 δρχ. τό μήνα. Η πρωτοβουλία του δήμου άποκατέστησε τούς μηχανισμούς τής αγοράς και έξοβέλισε τούς «νονούς». Αναμένονται οι οίμωγές πρós προστασίαν τών άδικοκνηνημένων μικροεπαγγελματιών πού αγωνίζονται γιά τό «μεροκάματο» (παρεξήγηση όρων πού έχει υίοθετήσει σέ πλείστες ανάλογες περιπτώσεις μιά κάποια πτωχοπροδρομική «άριστερά»).

Η ποινικοποίηση της κριτικής

Τόν τελευταίο καιρό τά κακά σημάδια πνκνώνουν. Τόν περασμένο χειμώνα μέ άφορμή κριτική σέ λεξικό πού φιλοξένησε τό Άντί μπήκε θέμα ποινικής δίωξης. Στόν προηγούμενο Δεκαπενθήμερο Πολίτη, πάλι ο έκδότης κριθέντος βιβλίου άπειλεί μέ ποινικές κυρώσεις. Στο τελευταίο τεύχος του Διαβάζω ο μεταφραστής κάποιον έργον πού είχε σχολιαστεί σέ προηγούμενο τεύχος, «χαρίζεται» στους κριτές του και δέν τούς πάει στα δικαστήρια. Λέτε νά πλησιάζει ή στιγμή πού θά ποινικοποιηθεί ή κριτική; Στην Ελλάδα όλα φαίνεται νά ξεκαθαρίζουν στα δικαστήρια: γιατί όχι και οι φιλολογικές διαφορές.

Καταστολή και άναστολές

Μέρος τής τέταρτης έξουσίας (ο τύπος) και όλόκληρη ή πέμπτη (οι επώνυμοι Άθηναίοι) πέτυχαν μετά από μιά άριστουργηματική και μη προσυνηνομημένη κινητοποίηση τήν άπόλυση του Γιάννη Γκιωνάκη. Όχι πώς δέν διέπραξε τά όσα διέπραξε, αλλά νά, δέν είναι δυνατόν νά κρατείται σέ προφυλάκιση ένας γνωστός Έλληνας ήθοποιός, άσε πού είναι και δημοτικός σύμβουλος. Όλοι ίσοι είμαστε ενώπιον του νόμου (του Νόμου), αλλά μερικοί είναι πίο ίσοι από τούς άλλους. Άφού μάλιστα δέν είναι επικίνδυνοι (ο πυροβολισμός κατά τής έρωμένης δέν στοιχειοθετεί τον χαρακτηρισμό), κι είναι και καλοί οικογενειάρχες (άφου δέν χώρισαν βέβαια — αυτό άρκει προφανώς...). Οι άλλοι κρατούμενοι στόν Κορυδαλλό, πού έξεγέρθηκαν μόλις έμαθαν τήν είδηση, είναι προφανέστατα επικίνδυνοι ενώ οι οικογενείς τους είναι μάλλον...μπάχαλο.

Πάντως ή τάξη επιβλήθηκε.

Στά δύο στενά

Συνεστίαση στο Χίλτον είχε ή Ένωση Γυναικών Ελλάδας στις 25 του Νοέμβρη. Και πήγε κι ο πρωθυπουργός. Και χόρευε. Δείχνοντας τήν προτίμησή του στο παλιό εκείνο Στά Τρίκαλα στα δύο στενά σκοτώσανε τον Σακαφλιά.

Τά στενά νά 'τανε τάχα τό μεράκι του (ένθυμου άτραπόν, ένθυμου Συμπληγάδας) ή ο άδικοχαμένος Σακαφλιάς (Βαλυράκης πές και Μπουλογκος και...); Ένας Θεός ξέρει.

Στιγμιαία

Λαπωνικό

«Πεντάχρονη άτοκη παγοποίηση των χρεών των μικρομεσαίων αγροτών προς την Αγροτική Τράπεζα» διεκδικεί η ΓΕΣΑΣΕ, σύμφωνα με ανακοίνωσή της της 26ης Νοεμβρίου.

Δεκτόν. Μόνο πού φοβόμαστε μήπως και ό σχετικώς παγωμένος ύπουργός Γεωργίας κ. Σημίτης τούς παγώσει έρειδόμενος σέ αντιρρήσεις γλωσσικού περιεχομένου, του τύπου: «Π άκριβώς θέλετε, παιδιά!».

Ένα είναι (άλλ' ως πότε;) τό σύγγραμμα

Οί 178 πανεπιστημιακοί πού υπέγραψαν τό κείμενο έναντίον του «ένός και μοναδικού» συγγράμματος γιά κάθε διδασκόμενο μάθημα και έναντίον της «έτεροαπασχόλησης» των πανεπιστημιακών δασκάλων, δέν έχουν και πολύ μεγάλη έπιτυχία στή συντριπτική πλειοψηφία του τύπου: μίζερη δημοσίευση, σχεδόν «στά ψιλά», συσκότιση του θέματος του κειμένου τους, κάποιες γενικές αναφορές στή «χρηματοθηρία» τήν όποία, κατά κάποιες έφημερίδες, καταγγέλλουν άπλώς και γενικώς οι ύπογράφωντες.

Πράγματι, τό κείμενο των 178 ένοχλει. Τό μοναδικό σύγγραμμα, έγχειρίδιο άποφέρει σημαντικά έσοδα σέ κάμποσους πανεπιστημιακούς. Επιπλέον παρέχει σιγουριά και ασφάλεια τόσο σέ πολλούς διδάσκοντες, όσο και στους φοιτητές (στή «χειρότερη» περίπτωση έχουν νά άπομνημονεύσουν γιά τίς εξετάσεις ένα «λογικό» αριθμό σελίδων). Έπειδή όμως παρέχεται δωρεάν, θεωρήθηκε δημοκρατική κατάκτηση, άλλο άν ήταν άρχικά παροχή της χούντας πού «έλυνε»... στρατιωτικά τά πολύπλοκα προβλήματα της έπιστήμης, της διδασκαλίας και των εξετάσεων. Και πάντως ή κατάργησή του θά ξήλωνε μία πρώτη κλωστή από τό περίπλοκο πέπλο ίσορροπιών πού καλύπτει τόν πανεπιστημιακό μικρόκοσμο.

Έξάλλου, ή έκκωφαντική σιγή της ΕΦΕΕ, των συλλόγων, των παρατάξεων και άλλων «φορέων» είναι ιδιαίτερα πειστική ως προς της ύποθέσεως τό άληθές.

ΑΚΟΜΗ ΜΙΑ ΕΚΠΟΜΠΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ

«Τό Πολυτεχνείο είναι πιά μία μαθητική γιορτή». Η γυναίκα πού έλεγε τά παραπάνω λόγια σέ μία έκπομπή στήν ΕΡΤ2, πού τελικά δέν προβλήθηκε, ίσως είχε δίκιο, ίσως ήταν ύπερβολική, άδικη ή άστοχη. Μιλούσε γιά τή συμμετοχή των εργατών στήν εξέγερση του Πολυτεχνείου, τήν Έργατική Συνέλευση, γιά τήν αυταπάρηση όσων έλαβαν μέρος στά γεγονότα, γιά τούς στόχους ενός άγώνα πού, γι' αυτήν, δέν δικαιώθηκε και κατάντησε πανηγύρι, φαναρισμός και ύποκρισία. Ίδια ή άνάλογα ύποστήριζαν και άλλοι τέσσερις εργάτες (μαζί κι ένας άγρότης από τά Μέγαρα) πού είχαν λάβει μέρος στήν κατάληψη του Πολυτεχνείου και στήν Έργατική Συνέλευση της 16.11.73, τονίζοντας με έμφαση ότι χάρη στή συμμετοχή της εργατικής τάξης και γενικότερα των εργαζόμενων ή εξέγερση πού ξεκίνησε από τή φοιτητική κινητοποίηση πολιτικοποιήθηκε, απέκτησε προωθημένα αιτήματα όπως της γενικής πολιτικής και οικονομικής άπεργίας, της κατάργησης των ξένων και ντόπιων μονοπωλίων, της εργατικής εξουσίας, άπέτρεψε τήν φιλελευθεροποίηση πού προωθούσαν οι Παπαδόπουλος — Μαρκεζίνης και είχαν άποδεχθεί τά κόμματα.

Αυτό ήταν περίπου τό κλίμα της έκπομπής (φτιάχτηκε από τόν δημοσιογράφο Στάθη Δεληβοριά σέ σκηνοθεσία Πόπης Άλκουλη και παραγωγή Α. Βασιλόπουλου). Ξέρουμε τή συνέχεια. Η έκπομπή αυτή, παρόλο πού ήταν παραγγελία της ΕΡΤ2, άκριβώς γιά τό θέμα της Έργατικής Συνέλευσης στό Πολυτεχνείο, τελικά άπαγορεύτηκε, έπειδή, λέει, δέν περιοριζόταν στήν εξιστόρηση των γεγονότων άλλα προέβαλλε τίς ιδεολογικές αντιλήψεις των εργατών πού θά παρουσιάζονταν στή μικρή όθόνη. Έγκλημα καθοσιώσεως. Λές και τά φληναφήματα όσων έκπομπών γιά τό Πολυτεχνείο επί ώρες ολόκληρες, φέ-

τος, πέρσει, χρόνια τώρα, δέν ήταν παρά αντικειμενική εξιστόρηση και τίποτε άλλο. Άλλά, κι άν άκόμη ήταν έτσι, πράγμα πού γιά μία τόσο φορτισμένη περίοδο είναι άναπόφευκτο μέχρι ένα όρισμένο σημείο, τί νόημα έχει ή άπαγόρευση έκτός από τό νά δείξει, άλλη μία φορά, ότι ό ύπέρτατος νόμος των ΕΡΤ μας δέν είναι παρά ό μονόλογος της κρατικής εξουσίας; Γιατί, γιά τούς υπεύθυνους της ΕΡΤ2, ή έκπομπή, σωστή ή λάθος, έρχόταν σέ αντίθεση με τίς κρατικοκομματικές αντιλήψεις πού επικρατούν στα ύπερκομματικοποιημένα και ύπερκρατικοποιημένα κανάλια. Τό νά συνοδευτεί, π.χ., με μία συζήτηση όπου κάποιοι άλλοι, εργάτες ή μή, θά μπορούσαν νά ύποστηρίζουν διαφορετικές άπόψεις, ν' άνοιξει ένας διάλογος, είναι κάτι πού θά παραβίαζε τήν τάξη του μονόλογου.

Άπαγορεύεται λοιπόν. Και νά φανταστεί κανείς ότι τό Πολυτεχνείο από μία άποψη δέν ήταν παρά μία έκρηξη του φημισμένου από τή δικτατορία λόγου, ή πολυφωνία στό άποκορύφωμά της...

A.E.

Άναρθρος ό κ. Γεννηματάς

Τά Νέα της Κυριακής (25.11.84), δημοσιεύουν δύο λευκές στήλες (σέ πλαίσιο) όπου αναφέρεται ότι «τήν τελευταία στιγμή ό κ. Γεννηματάς άπέσυρε τό άρθρο του γιά τόν έκλογικό νόμο». Δέν προλάβαινε ή έφημερίδα νά βάλει κάτι άλλο στή θέση του ή ήθελε νά θυμίσει άλλους καιρούς; Τότε πού οι λευκές σελίδες ύποδήλωναν έπέμβαση της λογοκρισίας; Κι άν ή δεύτερη έκδοχή ισχύει, ποιός λογόκρινε τόν κ. Γεννηματά; Κι άν ένας τόσο ισχυρός κομματικός και κυβερνητικός παράγοντας λογοκρίνεται τόσο εμφανώς, τότε τί άξία έχουν τά κείμενα των άλλων; Έκείνων πού δημοσιεύονται, δηλαδή.

Ό διαρκής

ΠΑΣΟΚ:

δημοκρατικές αλλαγές μέ αντιδημοκρατικά μέσα

Σύνθημα του προκυβερνητικού ΠΑΣΟΚ ήταν η *αλλαγή* (= άνοιγμα δρόμων για βαθείς κοινωνικούς και πολιτικούς μετασχηματισμούς).

Έπειδή *αλλαγή* σημαίνει *πρόγραμμα*, τό ΠΑΣΟΚ μίλησε και για πρόγραμμα. Κι έπειδή η εφαρμογή τέτοιου προγράμματος προϋποθέτει και πλατιά *συναίνεση*, ζήτησε και μονοσήμαντη συναίνεση ή ψήφο *αυτοδυναμίας* (τό 1981 ίσχυε τό γνωστό σύστημα τής ενισχυμένης αναλογικής), ενώ ταυτόχρονα *ύποσχόταν* τήν αναλογική για τίς επόμενες εκλογές.

Μετά από τρία χρόνια παπανδρείκης διακυβέρνησης (ένδεικτικά αναφέρω τό εκβιαστικό καλπονοθευτικό σύστημα τών δημοτικών εκλογών, τό άρθρο 4 του κ. Άρσένη, τή διάσταση λόγων και έργων), ή αναζήτηση κάποιας άλλης «ενισχυμένης αναλογικής» μέ έναν ή δύο γύρους αδιάφορο, πού στοχεύει στόν έξαναγκαστικό διπολισμό τής πολιτικής μας ζωής, στό όνομα μιās *τεχνητής* «κυβερνητικής σταθερότητας ή αυτοδυναμίας» και ή συνεκτροπή κλίματος οξύτητας, για τήν όπως όπως συγκόλληση τών επικίνδυνων ρωγμών πού προξενήθηκαν στην ιδεολογικοπολιτική ταυτότητά του, νομίζω ότι αποκρυπτογραφούν σαφώς τήν τελική επιδίωξη τής κορυφής του ΠΑΣΟΚ για *τεχνητά* «καθαρόαιμες» κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ ή τής Νέας Δημοκρατίας.

Βεβαίως, τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ ισχυρίζεται ότι για τή «συνέχιση» τής ύπεσχημένης δημοκρατικής αλλαγής έχει ανάγκη τώρα από ένα καλπονοθευτικό σύστημα πού νά του εξασφαλίσει αυτοδυναμία για τή νέα τετραετία. Μέ άλλα λόγια, μάς δηλώνει ότι ή *δημοκρατική αλλαγή* δέν έξυπηρετείται από τήν *άπλη* αναλογι-

κή πού μέ συνταγματική συνέπεια λογαριάζει όλους τούς ψήφους μέ τόν ίδιο τρόπο, αλλά από ένα καλπονοθευτικό σύστημα πού μετράει μονίμως διαφορετικά τή ψήφο τών πολιτών.

Στήν ουσία μάς πληροφορεί ότι ή δημοκρατική αλλαγή έχει ανάγκη από αντιδημοκρατικές μεθοδολογίες, κι ενώ είναι πασίγνωστο ότι ή δημοκρατική αλλαγή (= πρόγραμμα) χρειάζεται τήν ελεύθερα διαμορφούμενη συναινετική πλειοψηφία, τό ΠΑΣΟΚ επιδιώκει τήν τεχνητά διαμορφούμενη. Γιατί;

Τό θέμα νομίζω πώς είναι άπλό. Μιά και δέν έχει πρόγραμμα αλλαγής, τού χρειάζεται μία όπως όπως στιγμιαία συναίνεση για νά τήν κάνει ό,τι θέλει στην τετραετία. Μήπως μέχρι τώρα τή μεταχειρίζεται διαφορετικά; Δέν είναι τό ΠΑΣΟΚ πού μέ ώραία λόγια αντιπαλεύει τά προβλήματα του τόπου διανέμοντας ψευδαισθήσεις; Λέτε νά μήν ξέρει ότι οί ψευδαισθήσεις δέν παράγουν λύσεις;

Άντιμετώπισε π.χ. πέρα από τά συνθήματα, τό μεγάλο πρόβλημα τής φορολογικής δικαιοσύνης, πού δέν είναι βέβαια άσήμαντη προϋπόθεση για τήν οικονομική έξυγίανση και ανάπτυξη τής χώρας;

Άναμετρήθηκε και έλυσε π.χ. τούς κόμβους του ήθικου προβλήματος, δηλαδή τής έξυγίανσης θεσμών και κράτους;

Έξέφρασε π.χ. μέ τόν νόμο για τό Ε.Σ.Υ. τίς ύγειονομικές του διακηρύξεις και τήν εισηγητική έκθεση του νόμου ή ψήφισε τόν νόμο τών ύγειονομικών ψευδαισθήσεων (βλέπει και τίτλο Ε.Σ.Υ.) για προνομιούχους και μή Έλληνες; Για γιατρούς και νοσηλευτικούς; Σέ ποιούς διαφεύγει ότι ό νόμος ΕΣΥ διαφέρει ουσιαστικά από τό σ.ν. Δοξιάδη μόνο στην έκτα-

ση του θεσμού «γιατροί πλήρους και αποκλειστικής άπασχόλησης»;

Δυστυχώς, ό νόμος για τό ΕΣΥ όπως και όλοι οί άλλοι σχετικοί μέχρι τίς 24 Ιουλίου 1984, εκφράζουν λιγότερο ενδιαφέρον για τήν ύγεια τών Έλλήνων και περισσότερο για τήν ύγεια του καπιταλιστικού συστήματος. Καί μέ τούς νόμους «ΕΣΥ» ή «ύγεια» τών Έλλήνων παραμένει μέσο πλουτισμού τών ολίγων, γιατί ΔΙΑΤΗΡΕΙΤΑΙ και επεκτείνεται ό καταναλωτικός χαρακτήρας του ύγειονομικού μας συστήματος. Οί νόμοι «ΕΣΥ», είναι ένας πολυκέφαλος πύραυλος κατά τής «ΥΓΕΙΑΣ» και τής οικονομίας τών Έλλήνων. Περίεργη δέν είναι ή μη επισήμανσή του από τό ΚΚΕ;

Η κορυφή του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ έχοντας συνείδηση τής τριχρονης πολιτικής τής, πού συνοψίζεται στην αλλαγή δίχως αλλαγές, έναποθέτει τώρα τίς έλπίδες του «ιστορικού της ρόλου» σέ καλπονοθευτικό σύστημα αν και πρέπει νά γνωρίζει ότι:

1. Οί τεχνητά «σταθερές κυβερνήσεις» δεκαετίες τώρα μπλόκαραν τήν άστική μας δημοκρατία και τήν έκαναν θνησιγενή.

2) Η τεχνητά «σταθερή ή αυτοδύναμη κυβέρνηση» δέν έγγυάται ούτε τήν εφαρμογή του διακηρυγμένου πολιτικού προγράμματος.

Τό πρόβλημα, νομίζω, δέν είναι αν λειτουργεί ή έρμηνεία τής πολιτικής επιθυμίας (= σταθερές κυβερνήσεις από καλπονοθευτικό σύστημα) αλλά τό πώς λειτουργήσει στόν τόπο μας ή πολιτική άγωγή (θεραπεία) τών «σταθερών κυβερνήσεων» πού προέρχονταν από τά εκλογικά «δώρα».

Φέρτε στο μυαλό σας την προφορική και γραπτή συνθηματολογία του προκυβερνητικού ΠΑΣΟΚ και θα δείτε την Ελλάδα — αποτέλεσμα της λειτουργίας των τεχνητά «σταθερών κυβερνήσεων». Θυμηθείτε και την τριετή και πλέον διακυβέρνησή μας από την κορυφή του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ και βγάλτε μόνοι τα συμπεράσματά σας.

Η κορυφή του ΠΑΣΟΚ, μέσα στην τριετία και στο όνομα πάντοτε κάποιου «τριτοδρομικού σοσιαλισμού», πέτυχε να «σοσιαλδημοκρατοποιήσει» το κίνημα της αλλαγής, με τη βοήθεια και μιάς σχιζοφρενικής διάστασης λόγων και έργων. Τώρα επιδιώκει το ίδιο για μιά ακόμα τετραετία, μή διατάζοντας να επιστρατεύσει και κάποιο καλπονοθευτικό σύστημα.

Τώρα, αυτοπροτείνεται ως ολοκληρωτική πραγματικότητα της κοινωνίας και του κράτους και όχι ως «μέρος» που είναι. Τώρα, αναγνωρίζει τους άλλους ως στοιχεία προς απορρόφηση ή προς ήγεμόνευση (πρός καπέλωμα) και όχι ως πραγματικούς συνομιλητές στη δημοκρατική διεργασία της «αλλαγής».

Δέν είναι επικίνδυνο φαινόμενο ή επιδίωξη του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ, να βγει από τα «αδιέξοδά» του και τη σημαντική του πτώση στις μεγάλες πόλεις, με τη βοήθεια κάποιου καλπονοθευτικού συστήματος; Δέν είναι επικίνδυνη ψευδαίσθηση να ονειρεύεται νίκες έρχόμενο στην πράξη σε μετωπική σύγκρουση με τους εργαζόμενους και άνεργους Έλληνες;

Ναί, τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ, όπως στο παρελθόν ή ΕΡΕ και μέχρι τώρα ή Ν.Δ., αποκαλύπτει πόσο περιφρονεί στην πράξη τις αρχές της δημοκρατικής διάρθρωσης της κοινωνίας και του πολιτικού πλουραλισμού.

Τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ, όπως και ή Ν.Δ., αναλώνεται στην άμετακίνητη υπεράσπιση μιάς φυτικής επιβίωσης της αστικής μας δημοκρατίας. Ναί, και τά δύο κόμματα μέχρι στιγμής ενδιαφέρονται στην πράξη για τί διατήρηση *μπλοκαρισμένης* δημοκρατίας.

Μά αν υπάρχει κάποιος πλουραλισμός στην κοινωνία μας, γιατί δέν πρέπει να αντικαθρεφτίζεται στα πραγματικά του ποσοστά και στο Κοινοβούλιό μας;

Δυστυχώς, ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ., μέχρι στιγμής, δέν φαίνονται να είναι σε θέση να επιτελέσουν αυτό τό καθήκον έναντι των Έλλήνων, που τόση ανάγκη έχουν από μιά εύρυθμη και φυσιολογικά αναπτυσσόμενη δημοκρατία. Είναι κι αυτό ένα σημάδι της κρίσης που διέρχεται ο τόπος μας, σ' αυτούς τους καιρούς.

* Αν και είναι γνωστό ότι κάθε καλπονοθευτικό σύστημα *διασπεί*, *χωρίζει* τους πολιτικούς αγώνες από την αντιπαράθεση ιδεών, ότι αφήνει τίς ιδέες στα στεγανά δωμάτια των πολιτικών αγώνων. * Αν και έγινε γνωστό ότι ο κ. Αρσένης θα επιθυμούσε «ή μάχη για την αλλαγή να δινοταν με ένωμένα χέρια απ' όλους και χωρίς εξαίρεση. * Απ' όλους που είναι στρατευμένοι στην υπόθεση της αλλαγής», ή κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ όχι μόνο αναζητάει τό νέο καλπονοθευτικό σύστημα, χωρίς κανένα μέλος της να ένοχλείται, αλλά και συμμετέχει φανατικά στη δημιουργία κλίματος *αδικαιολόγητης*,

τουλάχιστον για τους Έλληνες, πολιτικής δξύτητας, που θα την βοηθήσει διά μέσου της έκλογικής ορθοπεδικής να πετύχει μιά τεχνητά όμοιογενή «σταθερή κυβέρνηση» κι έναν όπως όπως διπολισμό, ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ., που αν δέν θυμίζει τό «έσύ σώζεις έμένα κι εγώ έσένα και οι δυό τό ύπαρκτό σύστημα», κάνει χωρίς άλλο ή πορεία της χώρας μας να μη βρίσκεται στα χέρια της πλειοψηφίας των Έλλήνων.

Οι κυβερνητικές προτιμήσεις του ΠΑΣΟΚ δείχνουν ανάγλυφα ότι επιδιώκεται πλέον ή «σταθερότητα» που εδράζεται σε *τεχνητή* όμοιογένεια, ακριβώς ή «σταθερότητα» που δεκαετίες τώρα αποφέρει στον τόπο μας όλο και περισσότερες ούσιαστικές και επικίνδυνες πολιτικές, κοινωνικές, δημοκρατικές αστάθειες. Αυτό συμβαίνει πάντοτε όταν τά δομικά στοιχεία μιάς κρίσης δέν αντιμετωπίζονται.

Αυτή νομίζω πως είναι ή πηγή της έντονης κρίσης στον τόπο μας, στις κοινωνικές δυνάμεις και στα δύο μεγάλα κόμματα. Η κρίση ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. είναι κρίση πολιτικής προοπτικής, κουλτούρας και στελεχών. Τά κόμματα αυτά κάνουν ότι συζητούν τά ύπαρκτα προβλήματα και τίς λύσεις τους, ενώ ούσιαστικά περιορίζονται στο μπλοκάρισμα της δημοκρατίας μιάς, στο φράξιμο του δρόμου που οδηγεί σε λύσεις.

Ναί, ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. μέχρι στιγμής σπαταλούν τους πόρους και τά ανθρώπινα ιδανικά.

Τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ δέν αρκείται πιά να αυτοπαρουσιάζεται σαν μοναδικός δρόμος αλλαγής, αλλά θέλει και να επιβληθεί με αντιδημοκρατικές μεθοδολογίες. Βεβαίως, τά καλπονοθευτικά συστήματα είναι της μόδας στον δυτικό κόσμο κι έχουν στόχο να μήν παραχωρήσουν εύκολα έδαφος πρόσβασης στους θεσμούς, στην ανεπιθύμητη, από «ιδεολογική» προκατάληψη, αντιπολίτευση. Είναι γνωστές οι πολιτικές επιθυμίες του «σοσιαλιστή» Κράξι για τροποποίηση της θεσμοποιημένης από τό ισχύον ιταλικό σύνταγμα άπλης αναλογικής.

Τελευταία, χείλη ΠΑΣΟΚ ψιθυρίζουν ότι ή συγκέντρωση σε μιά πολιτική κοίτη (= ΠΑΣΟΚ) των ψήφων που επιθυμούν θεσμικές αλλαγές, διευκολύνει την υλοποίησή τους. * Αναντίρρητα, ένδιαφέρουσα θέση. Πρέπει όμως να διερευνηθεί αν πραγματικά έμπεριέχει την ανάγκη δημοκρατικής ανανέωσης της δικής μας κοινωνίας.

Τά καλπονοθευτικά μας συστήματα φαίνεται ότι δέν έπιασαν ένα ούσιαστικό δεδομένο της πολιτικής μας κατάστασης. * Οτι ή πορεία προς την αλλαγή και την έναλλαγή, και συνεπώς προς μιά άπολυτη φυσιολογία του συστήματος, θα επιτελείτο εύκολότερα και ταχύτερα αν είχε αναπτυχθεί μιά δημοκρατική πολιτική διεργασία.

Τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ, όπως και ή Ν.Δ., με τά νομικά τους εύρηματα και τό κλίμα δξύτητας επιδιώκουν να προλάβουν τά δυνατά και πιθανά αποτελέσματα μιάς τέτοιας δημοκρατικής πολιτικής διεργασίας. * Αντί να την διευκολύνουν, της κάνουν ανελαστικούς τους δρους και της μακραίνουν τους χρόνους.

* Έτσι, τό ΠΑΣΟΚ αποκαλύπτεται ότι δέν δίνει τί σημασία που πρέπει να δίνει ένα δημοκρατικό κίνημα στη δομή και την ποιότητα της πολιτικής αντιπροσωπείας, στην ακριβή της θέση, στο συνολικό πλαίσιο ενός δημοκρατικού κράτους.

Μέ την άπλή αναλογική οι μικρότερες πολιτικές δυνάμεις έχουν κάθε δικαίωμα να προσπαθήσουν κι αν έχουν την ικανότητα και τί δύναμη να πραγματοποιήσουν μιά *αυτόνομη* ανανέωση των σχέσεων με μιά κοινωνία που οι δομές, τά ήθη και ή κουλτούρα της σπρώχνουν σε μεγάλες και αποφασιστικές αλλαγές.

Η τωρινή προτίμηση του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ σε καλπονοθευτικά συστήματα καθόλου δέν συμπίπτει με τίς άλλοτε κυκλοφορούσες ιδέες στο πασοκικό σπίτι.

Τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ ξεχνάει πιά τό γεγονός ότι οι τεχνητά «σταθερές κυβερνήσεις» των τελευταίων δεκαετιών ανέδειξαν πολιτικούς που ή ταυτότητα τους συνδεόταν με την ανάγκη να έμφανίζονται και να πιστεύονται ως *ιδιοκτήτες* της παγκόσμιας αλήθειας και του πολιτισμού, ένάντια στους βαρβαρισμούς, ενώ ταυτόχρονα περιορίζονταν στο να φέρνουν τους κόμπος στο χτένι.

Τό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ θέλει πιά να άγγοει ότι ή έκάστοτε αλήθεια παράγεται εύκολότερα μόνο από τίς συγκρούσεις των διαφορών, στην προσπάθεια τους να έκφραστούν ως διαφορές με τους κανόνες του βαθύτατου και άμοιβαίου σεβασμού των διαφορών των άλλων, χωρίς στραγγαλισμούς και ταπεινώσεις.

Τό καλπονοθευτικό σύστημα που αναζητάει τό ΠΑΣΟΚ και ή δξύτητα που συνεκτρέφει, αποκαλύπτει ανάγλυφα ότι ή αλλαγή του είναι μιά άλλη πρόταση ήγεμονίας που διατηρεί μπλοκαρισμένη την άστική μας δημοκρατία και τό γνωστό άλαζονικό δίλημμα, με μιάς ή έναντίον μας.

Τώρα είναι φανερό ότι ή τρίχρονη αλλαγή σημαίνει στασιμότητα, άναμονή κι όχι δυναμική διεργασία που ό καθένας μπορεί να διακρίνει τίς συγκλίσεις δυνάμεων, τους ενδιάμεσους και τερματικούς στόχους της. Σημαίνει ψευδοπλουραλισμό. Σημαίνει προσπάθεια παγίωσης κάποιας παλιάς και άφερέγγυας κατεύθυνσης προς τίς τεχνητά όμοιογενείς «σταθερές κυβερνήσεις», αλλαγή, με λίγα λόγια, σημαίνει κινήσεις χειλέων.

* Όμως ή κατεύθυνση αυτή, όπως διδάσκει ή μεταπολιτευτική πολιτική μας ιστορία, είναι τραυματική για την ίδια την ιδέα και τίς αρχές της δημοκρατικής διάρθρωσης του κράτους και του πολιτικού πλουραλισμού.

* Αν τό ΠΑΣΟΚ θέλει να ρίξει τίς βάσεις μιάς δημοκρατικής αλλαγής, μιάς βαθιάς ανανέωσης που ό τόπος χρειάζεται και ή χώρα αναμένει (όπως δείχνουν τά έκλογικά αποτελέσματα του 1981), άς καθιερώσει την άπλή αναλογική, την προϋπόθεση κλειδί για την αναθεώρηση της ιδέας της δημοκρατίας, τονίζοντας τίς άξιες που προκύπτουν από την πολυφωνία, άκόμη και την κακόφωνη, των διαφορών φωνών, που όλες τους έχουν όλο τό δικαίωμα να έκφράζονται.

Γιώργος Κλ. Λύκας

Ἀντιδυτικισμός ἢ δυτικοφιλία

— ὅταν ἡ δεξιὰ ἀνασυγκροτεῖται —

«**Η** φυλετική μας ιδιομορφία, που δέν έχει καμιά συγγένεια μέ τό σλαβικό ὄγκο τοῦ βορρᾶ, μέσα στόν ὁποῖο θά κινδυνεύαμε νά συγχωνευτοῦμε, οὔτε μέ τούς μωαμεθανούς γείτονες τῆς ἀνατολῆς καί τοῦ νότου, μᾶς ὑποχρέωνε νά ἀναζητήσουμε ἐρείσματα στό χῶρο ὅπου ὑπῆρχε κοινότητα παραδόσεων. Κι αὐτός ἦταν ὁ χῶρος τῆς Δύσης», ἔγραφε ὁ πρῶην πρωθυπουργός κ. Γεώργιος Ράλλης στήν *Καθημερινή* (25.11.84). Δέν νομίζω ὅτι μπορεῖ νά βρεῖ κανεῖς εὐκολά πολλά παραδείγματα ὅπου ἔνα σωστό συμπέρασμα ἔχει τόσο σαθρή στήριξη ὅσο τό παραπάνω ἀπόσπασμα. Θά νόμιζε κανεῖς ὅτι, ὕστερα ἀπό τόσους ποταμούς αἵματος, καταστροφές καί πολιτισμικούς ἀφανισμούς πού ρήμαξαν τά Βαλκάνια, τώρα στή δύση τοῦ 20οῦ αἰῶνα, θά εἶχαμε ἐγκαταλείψει στά ἐρεβώδη βάθη τοῦ παρελθόντος τήν ἔπαρση τῆς περιουσίου φυλῆς μέ τά υπερβατικά πεπρωμένα, πῶς ὅταν στοχαζόμαστε τήν πεζή καί καθόλου ἀνηρήρη πραγματικότητά μας κάποια αἴσθηση γελοίου θά μᾶς ἐμπόδιζε νά ρητορεύουμε σάν ἐκείνους τούς, παλιότερους, τρισχιλιετίς Ἕλληνες τήν 25η Μαρτίου, ὅτι, τέλος πάντων, μιά κάποια ἱστορική ἐπίγνωση καί πολιτιστική αὐτογνωσία θά μᾶς ἔκανε πιά συνετούς ὅταν θά ἐρχόμαστε ἀντιμέτωποι μέ προβλήματα ἔθνικων συγγενειῶν, διαφορῶν καί ὁμοιοτήτων μέ γείτονες βορείους, νοτίους ἢ ἀνατολικούς. Καί ὅμως, ὁ κ. Ράλλης — καί φοβᾶμαι ὄχι μόνο ὁ κ. Ράλλης ἀλλά πάνω κάτω αὐτό πού ὀνομάζουμε ὁ μέσος Ἕλληνας — κουβαλᾷ μαζί του ὅλη τήν ἀρχαία σκουριά τῆς *φυλετικῆς* ιδιομορφίας τοῦ Ἕλληνος πού καμιά σχέση δέν ἔχει μέ κανέναν. Δέν θέλει νά ξέρει ὅτι Ἕλληνες Τοῦρκοι, Ἀρβανίτες, Βούλγαροι, Σέρβοι, Τσιγγάνοι, Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, Γκραιοκομάνοι, Ἀρμένηδες, Ἐβραῖοι, Χριστιανοί, Μωαμεθανοί, Φραγκολεβαντινοί κι ἄλλοι πολλοί συνυπῆρξαν σέ τούτα τά μέρη, ἄλλοτε εἰρηνικά καί ἄλλοτε ἀλληλοσφαζόμενοι, γι' αὐτό «φυλές», πολιτισμοί, οικονομίες καί θεσμοί ἀλληλοκαθορίστηκαν, ἀλληλοεπηρέαστηκαν σέ ὅλα τά ἐπίπεδα, τόσο πού

ἀκόμα καί οἱ γλῶσσες τους νά φέρνουν τά σημάδια τῆς ἐπικοινωνίας καί τῆς ἀνταλλαγῆς καί οἱ πόλεις τους νά συνιστοῦν, κλασικές πιά, περιπτώσεις συγκρητισμοῦ πολιτισμῶν, μέ ὅλα τά καλά καί ὅλα τά κακά πού ἔχουν αὐτές οἱ προσμίξεις, τά δάνεια, οἱ βίαιοι ἢ ἥπιοι προσηλυτισμοί. Ὅμοιότητες καί ἀλληλεπιδράσεις δέν ἰσοπέδωσαν μέσα στό χρόνο τίς πολλές καί σημαντικές διαφορές τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ἀντίθετα πρῶιστα, θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι, ἀκριβῶς, οἱ τονισμένες πολιτισμικές διαφορές ἦταν ἐκεῖνες πού ἀποτελέσαν τή βάση γιά τήν ἀνάδειξη τῶν ἐπιμέρους ἔθνικων συνειδήσεων καί ταυτοτήτων, ἀνέτρεψαν τελικά τήν πραγματικότητα τῆς Ὄθωμανικῆς

Αὐτοκρατορίας καί ὀδήγησαν στή δημιουργία τῶν ἔθνικων κρατῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ὁ κ. Ράλλης ὅμως θέλει νά ἀγνοεῖ μιά τουλάχιστον πλευρά τῆς ἱστορικότητας τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, τήν Ἀνατολή, ἐνῶ ἐξιδανικεύει ἐπικίνδυνα μίαν ἄλλη, τή Δύση. Κατασκευάζει ἕνα ἱστορικό σχῆμα ἐξέλιξης ὅπου, μέσα στό χρόνο, ὅτι τό καλό προέρχεται ἀπό τή Δύση. Θά καθιερώσει ἔτσι τήν ἀκατάλυτη συνέχεια τῆς δυτικοφιλίας ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπό τήν ὁποία θά συναγάγει τά πρακτικά πολιτικά του συμπεράσματα. Ἀκόμη καί οἱ μεγάλες τομές ὅπως ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '21 θά ἀποδοθοῦν στήν εὐεργετική ἐπενέργεια τῆς Δύσης, ἀφοῦ ἀπισχνασμένος ὁ ἐσωτερικός κοινωνικός χῶρος νοηματοδοτεῖται καί ἐνεργοποιεῖται ὡςάκις προσεγγίζει τή Δύση ἢ ἡ Δύση τόν προσεγγίζει. «*Ἡ σύγχρονη ἀριστερά διανόηση*», ὑποστηρίζει, «*καί ἡ μαρξιστική προπαγάνδα ἀποσιωποῦν τό γεγονός ὅτι ἡ ἔθνικη ἀνεξαρτησία δέν θά εἶχε ἀποκατασταθεῖ χωρίς τήν ἀποφασιστική ἐπέμβαση τῶν τότε τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων καί κυρίως τῆς Ἀγγλίας*». Ὁ Βαλκανικός χῶρος καί ἡ Ἀνατολή, ὅταν ἀναφέρονται, ἐμφανίζονται μόνον ὡς πηγές ἐπιβουλῆς καί πολιτισμικῆς ὀπισθοδρόμησης, ἐνῶ ἀπό τόν δυτικό κόσμο ἐκπορεύεται φιλία, συνεργασία, σωτήριοι δανεισμοί καί σωστικές συμπαραστάσεις. «*Χωρίς τή δυτική συμπάρασταση δέν θά εἶχαμε πετύχει οὔτε τήν ἐθνική μας ἀπελευθέρωση οὔτε τήν ἑδαφική μας ὀλοκλήρωση*». (...) *Χάρη στήν οικονομική τῆς βοήθεια* (τῆς Δύσης) *κατορθώσαμε νά ὀργανώσουμε τό κράτος*. (...) *Ἀπό τά δυτικά πρότυπα ἀντιγράψαμε θεσμικές καί ὀργανωτικές δομές* καί ἀπό κεῖ δανειστήκαμε τή σύγχρονη ἐπιστήμη, τήν τέχνη καί κυρίως τή σύγχρονη δημοκρατία ὡστε νά δημιουργήσουμε μιά φιλελεύθερη κοινωνία. *Μέ τή δυτική καί τήν ἀμερικανική βοήθεια ἀντιμετωπίσαμε τό τεράστιο προσφυγικό πρόβλημα, τήν κομμουνιστική ἀνταρσία καί τή μεταπολεμική μας ἀνόρθωση, καί στή βοήθεια τῆς ΕΟΚ στηρίζουμε σήμερα τή συγκρότηση τῆς κατολισθαίνουσας οικονομίας*».

Παρά ταύτα, διαπιστώνει ο κ. Ράλλης ότι στις τρέχουσες ιδεολογίες σημαντικού τμήματος του ελληνικού λαού (τό όρίζει μάλιστα ως τό «μαρξιστικό στρατόπεδο», τουτέστιν τό 55%, πού σημαίνει όλοι οί έκτός δεξιός, κι έτσι άπομένουν 45% γιά γιά τήν ίδια, όσο χρειάζεται γιά νά ξανάρθει στήν κυβέρνηση) επικρατεί όξυμένος «άντιαμερικανισμός» και γενικότερα «άντιδυτικισμός». Η επικράτηση αυτών των ρευμάτων όφείλεται κατά τόν κ. Ράλλη κυρίως στήν προπαγάνδα τής άριστερας, των μαρξιστών, πού θέλοντας νά επιβάλουν τό όλοκληρωτικό κομμουνιστικό τους πρότυπο ή τίς τριτοκοσμικές τους φαντασιώσεις έπρεπε νά καταπολεμήσουν τίς δυτικής προέλευσης πολιτικές και πολιτισμικές παραγωγές, πού ως γνωστόν συνδέονται μέ τή δημοκρατία και τήν έλευθερία. Οί «μαρξιστές» λοιπόν έξαπάτησαν τόν κόσμο και ή άπάτη τους ήταν τόσο δραστική και εύθύβολη ώστε κατάφερε νά τυφλώσει τή μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού λαού:

Πάντως στίς αίτιες του «άντιδυτικισμού» ο κ. Ράλλης φροντίζει νά αναφέρει όρισμένα λάθη ή άστοχες ενέργειες των Αμερικανών, όπως ή άναστολή του εμπάργκο από τήν κυβέρνηση Τζόνσον δύο χρόνια μετά τήν έπιβολή τής στρατιωτικής δικτατορίας, ή τά άγκαλιάσματα Παπαδόπουλου και Άγκνιου πού έβλαψαν τό άμερικανικό γόητρο και τήν άμερικανοφιλία. Φροντίζει επίσης νά δώσει ιστορικό βάθος στήν καταγωγή του «άντιδυτικισμού». Έτσι θά πάει μακριά μέσα στό χρόνο, «στήν κατάλυση τής ελληνιστικής αυτοκρατορίας των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου από τους Ρωμαίους», περνάει από τή σύγκρουση του Πατριαρχείου τής Κωνσταντινούπολης και του Πάπα τής Ρώμης, τή ληστρική Φραγκοκρατία και τους Σταυροφόρους, τήν έγκατάλειψη εκ μέρους τής Δύσης του τελευταίου Βυζαντινού Αυτοκράτορα, γιά νά καταλήξει, στά χρόνια τής Έπανάστασης, στήν αντίθεση «ντόπιων-καπεταναίων-δημογερόνων-κλήρου» μέ τους «ξενόφερτους καλαμαράδες-πολιτικούς και φιλέλληνες πού έθρεψε τήν ξενοφοβία και φούντωσε μετά τήν έθνική άπελευθέρωση» (δολοφονία Καποδίστρια, έξωση του Όθωνα και των Βαυαρών). Και είναι άξιοπροσέκτο ότι ένας Έλληνας πολιτικός προσπαθεί νά δώσει στά λόγια του ιστορικό βάθος, νά θεωρητικοποιήσει τίς άπόψεις του, προσάθεια, όμολογουμένως, από σπάνια έως άνύπαρκτη στίς μέρες μας.

Τό καλό = ή Δύση, τό κακό = ή Ανατολή

Και σ' αυτό τό σημείο βρίσκεται τό πρόβλημα. Ότι δηλαδή ο κ. Ράλλης, γιά τίς ανάγκες τής πολιτικής του άποψης και τής παράταξής του, είναι ύποχρεωμένος νά άνοιχτεί σέ μεγάλες θάλασσες. Θέλει, πάση θυσία, νά άνασυγκροτήσει τόν ιδεολογικό λόγο τής δεξιός, νά του προσδώσει έπομένως ιστορικά έρείσματα ώστε οί σημερινές «άντιδυτικιστικές» εκρήξεις (πραγματικές, ρητορικές ή λαϊκιστικές, δέν έχει σημασία) νά έμφανιστούν ως ρήξη πρós τή συνέχεια, ξεκομμα από τίς

πραγματικές ρίζες και παραδόσεις τού νέου ελληνισμού, αντίθετες μέ τήν ιδ. -προσωπία του Έλληνα, άσύμβατες πρós τή φυλετική μας ιδιομορφία, νά γίνει πιστευτό ότι εδώ έχουμε νά κάνουμε μέ διατάραξη τής «κοινωνιοβιολογικής» ύφης και τής έσωτερικής ιστορικότητας τής κοινωνίας μας. Ο κ. Ράλλης καταλαβαίνει ότι γιά νά άποκατασταθεί μία διαταραγμένη τάξη πραγμάτων, νά ανακτήσει ή δεξιά και ή άστική ιδεολογία τό χαμένο έδαφος δέν άρκει νά προβληθεί μία νέα προοπτική — άλλωστε, ποιά νέα προοπτική; Τό πρόβλημα είναι νά αναρρώσει ή παλαιά, έκείνη του Έλεύθερου Κόσμου ή τής Τριμερούς —, πρέπει πρῶτα νά καταστούν άφερέγγυες πολιτικά, ήθικά και ιστορικά οί αντίπαλες ιδεολογίες και νά έμφανιστούν ως καταστροφικές, κυρίως, από έθνική άποψη. Ο λόγος τής πολιτικής, ούτε καν τής Ρεαλπολιτικής, δέν άρκει γιά ένα τέτοιο έγχείρημα, ιδιαίτερα σέ μία κοινωνία πού ενώ πολιτικολογεί, έλάχιστα στοχάζεται πολιτικά, προτιμώντας νά μυθολογεί μέ βάση τά εκάστοτε ιδεολογήματα. Γι' αυτό πάει τόσο μακριά ο κ. Ράλλης, γιά νά ξαναδέσει τά νήματα, νά δώσει στήν άποψη του βάθος και πλάτος, νά τήν παρουσιάσει δηλαδή σάν άποψη καθολική και οικουμενική.

Ο κόσμος, λοιπόν, στήν προβληματική του κ. Ράλλης, συγχρονικά και διαχρονικά, διχοτομείται: τό καλό είναι ή Δύση, τό κακό ή Ανατολή (Σλάβοι, Μωαμεθανοί). Μήπως παιδιά είστε μέ τό κακό; Μά τότε είστε ή έξαπατημένοι ή ξενοδούλοι. Διαλέξτε τό κακό ή έλάτε μαζί μας. Γιά νά φτιαχτεί τό δίλημμα, χρήσιμος και ό Μέγας Αλέξανδρος αλλά και ή άκύρωση τής Έπανάστασης του '21 άφού ή άπε-

λευθέρωσή μας δέν ήρθε άπ' αυτήν αλλά από τή ναυμαχία του Ναυαρίνου. Χρήσιμη και ή ελληνιστική αυτοκρατορία των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου (ως γνωστόν υπήρχε μία ελληνιστική αυτοκρατορία, διότι, επίσης, ως γνωστόν, τό ελληνικό πνεύμα είναι πάντοτε ένα, άδιαίρετο, ενιαίο και δέν κάνει τίποτε άλλο από τό νά μαζεύει ψήφους γιά τή Νέα Δημοκρατία), χρήσιμοι και οί «καλαμαράδες» και οί φιλέλληνες, δηλαδή τά πολιτικοπνευματικά τέκνα του Διαφωτισμού και τής Γαλλικής Έπανάστασης μέ τά όποια εξέλλου ή τάξη του κ. Ράλλη και ή Νέα Δημοκρατία έχουν άποδείξει ότι είναι έξ αίματος συγγενείς. Άπ' αυτούς κρατούν μόνο τό ότι ήταν Δυτικοί, φτάνει αυτό, δεκάρα δέν δίνουν γιά τό περιεχόμενο των ιδεών και τής πράξης τους, και έφοδιάζοντάς τους μέ ένα διαβατήριο τής ΕΟΚ θά τους άνεβάσουν κι αυτούς στά προεκλογικά μπαλκόνια τής Νέας Δημοκρατίας. Ο Άβέρωφ άγκαλιά μέ τόν Κοραή, ό Μητσστάκης χέρι χέρι μέ τόν Καταρτζή. Άλλά και οί δημογέροντες χρήσιμοι, κι ό κληρος χρησιμότερος: άφού ό ελληνικός λαός πιστεύει ότι αυτοί ήταν κακοί δαίμονες του σύγχρονου ελληνισμού, ως ξέρεи ότι όποιος είναι εναντίον των Δυτικών είναι μαζί τους.

Ίδου λοιπόν ό όλοκληρωτικός μαρξισμός

Τό πρόβλημα βέβαια δέν είναι ή ιστορική αλήθεια των ισχυρισμών του κ. Ράλλη αλλά ή άληθοφάνεια του ιδεολογικού σχήματος: άπλό, εύληπτο, εύκολο, χωρίς άντιφάσεις, πανερμηνευτικό, άρα δραστικό. Στο κάτω κάτω, τά όπλα αυτά είναι δοκιμασμένα. Οί σημερινοί αντίπαλοι

της δεξιάς με τά ίδια λαϊκιστικά και μα-
νιχαυστικά κατασκευάσματα έδρασαν ά-
ποτελεσματικότητα. Πράγματι, τό ΠΑ-
ΣΟΚ, από τήν έποχή τής εμφάνισής του,
μέ τό ίδιο έρμηνευτικό σχήμα δούλεψε,
τήν ίδια διχοτομία καλού-κακού χρησι-
μοποίησε αλλά μέ άνεστραμμένους τούς
πόλους τών άξιών. Στο ΠΑΣΟΚ (και τό
ΚΚΕ) τό καλό τοποθετείται στήν καθ' ή-
μās 'Ανατολή (Νότο), στό μπουζούκι, τό
μεράκι, τά γουβαρλάκια, τόν Καραγκιό-
ζη, τό προδομένο '21, τίς λαϊκές ρίζες, έ-
ναν άδιαίρετο, ένιαίο και χωρίς αντιφά-
σεις «λαό» έπικαλείται, ίδια κι άπαράλ-
λαχτα όπως ό κ. Ράλλης τή «φυλή» του.
Κι άντίστροφα, τό κακό είναι ή Δύση, οι
κουτόφραγκοι, οι έξ 'Εσπερίας, οι κουλ-
τουριάρηδες, οι θεωρητικοϋρες, ό άμερι-
κάνικος τρόπος ζωής, τά δυτικόφερτα
μοντέλα, τά ξένα μονοπώλια, ό έπείσα-
κτος από τήν καπιταλιστική Μητρόπολη
καπιταλισμός, άδυσώπητος και σκαιός,
άκριβώς όπως ό σλαβικός όγκος και οι
μοαμεθανοί του κ. Ράλλη.

'Απ' αυτή τήν άποψη ή δουλειά του κ.
Ράλλη εκτός από επικίνδυνη είναι και εύ-
κολη. Τό έδαφος είναι καλλιεργημένο, μέ
όλων τών ειδών τίς λαϊκιστικές κατα-
σκευές, άνορθολογισμούς και παραλογι-
σμούς, και κυρίως δηλητηριασμένο. Τό
ΠΑΣΟΚ (άλλά και τό ΚΚΕ) κατάφερε μέ-
σα σέ λίγα χρόνια νά καταστήσει άκατα-
νόητο πολιτικά και άφερέγγυο ιδεολογι-
κά τόν μαρξισμό, τόσο πού σήμερα πιά ό
κ. Ράλλης νά μπορεί νά άναφωνεί: ίδου ό
όδοκλωρωτικός μαρξισμός. Δέν έχετε
παρά νά τόν δείτε πραγματωμένο στά έρ-
γα του ΠΑΣΟΚ και στόν κομμουνισμό τής
'Ανατολής πού πρακτορεύει τό ΚΚΕ.

Ευκόλνεται επίσης και από άλλη άπο-
ψη ό κ. Ράλλης. Σήμερα πού ή περήφανη
και άνεξάρτητη έξωτερική πολιτική του
ΠΑΣΟΚ έχει καταντήσει διάτρητη μέ τίς
βάσεις πού δέν έφυγαν, μέ τό ΝΑΤΟ πού
παρέμεινε, τήν αυτοδιαχείριση του Για-
ρουζέλσκι, τό φιάσκο τής 'Ελούντας, τίς
παλινωδίες τής κοινοτικής πολιτικής, τή
λανθάνουσα ή φανερή σοβιετοφιλία, τά
συνταιριάσματα μέ τόν Καντάφι, τή χρε-
οκοπία του άραβικού ανοίγματος, δίνεται
ή ευκαιρία στή δεξιά άφενός νά τήν κα-
ταγγείλει ως έθνικά έπιζήμια, άφου άπο-
μακρύνθηκε από τίς πατροπαράδοτες διε-
θνείς προσδέσεις τής 'Ελλάδας, άρα και
τίς εξασφαλίσεις πού αυτή ή πρόσδεση
προσέφερε, και άφετέρου νά άναδείξει,
έξ αντιδιαστολής, ως μόνη ρεαλιστική
και σωτήρια έξωτερική πολιτική εκείνη
πού έδράζεται άποκλειστικά στή δυτικο-
φιλία, πολύ περισσότερο πού ή 'Ελλάδα
άπειλείται από άνατολικά και ό καθένας
καταλαβαίνει ότι άπειλείται πραγματικά.
'Αν ή ιστορική πείρα «άπέδειξε» ότι μόνο
ή Δύση μπορούσε νά σώσει τή Βασιλεύου-
σα από τόν Μωάμεθ — και κακώς δέν τό
έκανε, ισχυρίζεται ό κ. Ράλλης — στή
σημερινή συγκυρία μόνο ή Δύση θά μπο-
ρούσε νά μās σώσει, νά μās προσφέρει
σιγουρία και εξασφάλιση από τόν έξ 'Α-
νατολών κίνδυνο. 'Ετσι ή δυτικοφιλία
παύει νά είναι ιστορική άποτίμηση, γίνε-
ται πολιτικά χρηστική ώστε εκείνο τό «ά-
νήκουμε στή Δύση» από ψυχαναγκαστι-
κό σύνδρομο του πατροπαράδοτου άντι-
κομμουνισμού νά μετατραπεί σέ σίγουρο
κι άπάνεμο άγκυροβολίο.

Φυσικά, όταν ό κ. Ράλλης λέει Δύση έν-

νοει τή δική του Δύση: χωρίς τά κινήμα-
τά της, χωρίς τά άριστερά της κόμματα
χωρίς τίς άνατρεπτικές της ιδέες, τήν έρ-
γατική της τάξη, τίς κριτικές της φιλοσο-
φίες, τήν έξανθρωπιστική της τέχνη, τόν
πολιτισμικό της πλουραλισμό και τήν πο-
λιτική της άνοχη. Καμιά άνοχη δέν θά έ-
δειχνε ό ίδιος γιά τό εργατικό κίνημα και
τά σοσιαλιστικά ρεύματα τής Εϋρώπης
— παραγωγές τυπικότητα δυτικές. Αϋ-
τός, ή τάξη του και ή παράταξη του δέν
θά δισταζαν νά κατατάξουν τόν ευρωπαί-
κό σοσιαλισμό στά «ξενόφερτα μοντέλα»
πού άπάδουν πρós τόν ίδιον τής έλληνι-
κής φυλής, όπως τό 'καναν και οι προκά-
τοχοί τους εδώ και πολλές δεκαετίες, συ-
ναντώντας τόν κληρο και τούς δημογέ-
ροντες, από τούς όποιους ποτέ δέν έχουν
χωριστεί. Κι αυτό γιατί ή Δύση μέ τήν ό-
ποία ταυτίζονται είναι ή Δύση του άστι-
σμού και του καπιταλισμού.

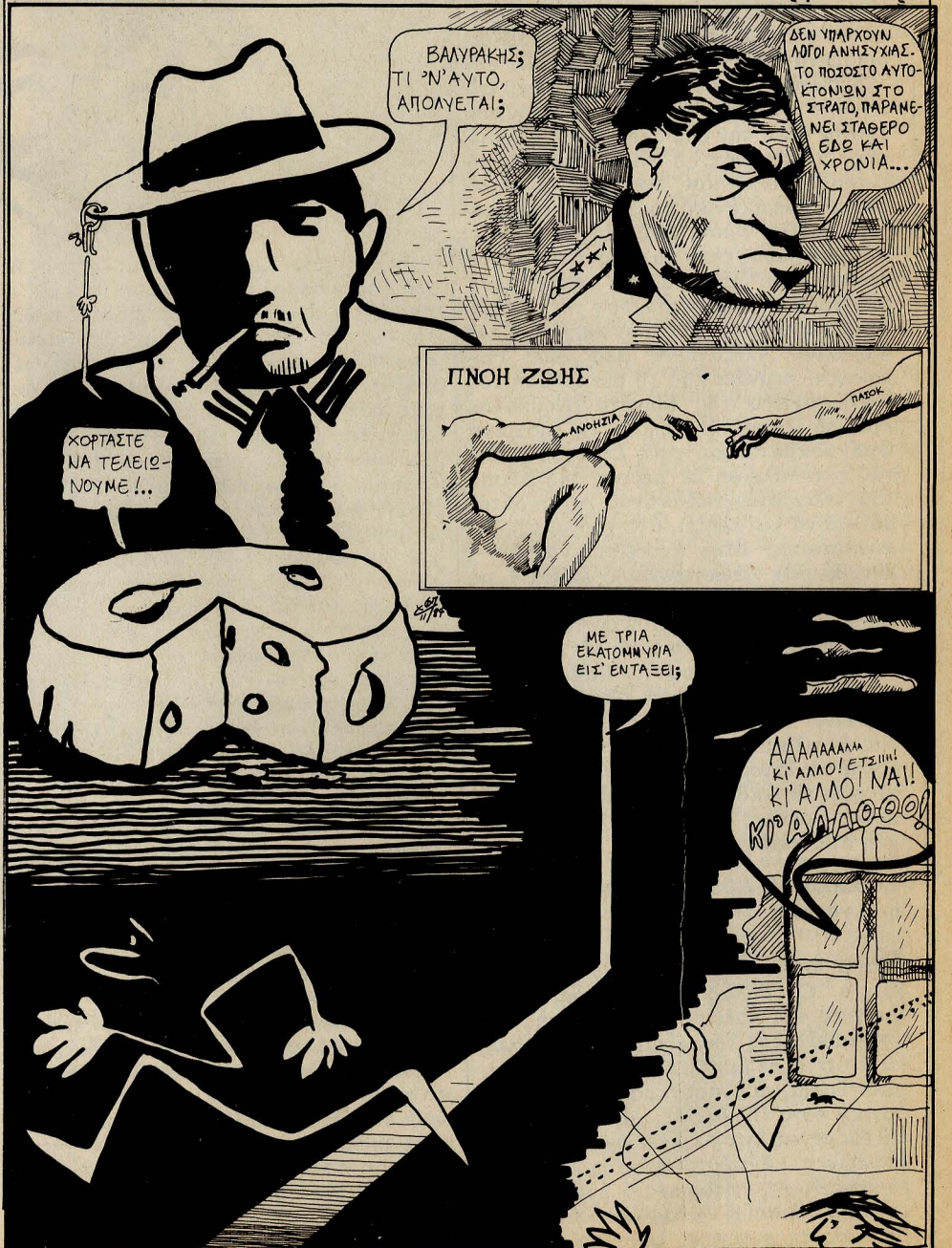
Ό κ. Ράλλης κατακρίνει τήν έξωτερι-
κή πολιτική του ΠΑΣΟΚ και δέν έχει άδι-

κο σέ πολλές άπό τίς διαπιστώσεις του
γιά τά πεπραγμένα τής σημερινής κυβέρ-
νησης. 'Αλληλέγγυος όμως ιδεολογικά και
ταξικά μέ μιάν όρισμένη Δύση, θά άντι-
τάξει στόν «άντιδυτικισμό» του ΠΑΣΟΚ
και τής «μαρξιστικής» παράταξης τή δυ-
τικοφιλία πού δέν μπορεί και δέν θέλει νά
διακρίνει τή συνεργασία άπό τήν ύπαγω-
γή, τήν έπικοινωνία άπό τή μίμηση. Στο
παρελθόν άντιγράψαμε, δανειστήκαμε
(λεφτά, θεσμούς, πρακτικές και ιδέες) ως
φτωχοί τώ πνεύματι και έλεηθήκαμε. Σή-
μερα ως κατολισθαίνουσα οικονομία θά
έλεηθούμε και πάλι — ή ΕΟΚ δέν είναι ι-
σότιμη και δυναμική συνεργασία αλλά
ταμείο άρωγής. 'Ενώπιοι, λοιπόν, ένω-
πίο, στήν άποφασιστική κοινωνική και
πολιτική έπιλογή. 'Η τόν «άντιδυτικι-
σμό» του ΠΑΣΟΚ ή τή δυτικοφιλία του κ.
Ράλλη. 'Ομως τό δίλημμα δέν είναι μοί-
ρα.

'Αγγελος 'Ελεφάντης

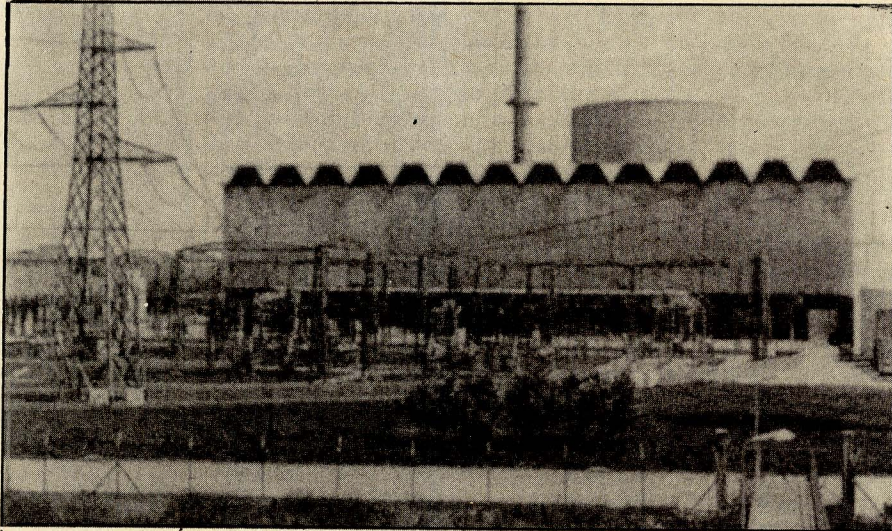
Ο ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ

του Χρήστου Πικριδά

Πέρα από τήν ανάκαμψη

Ἄρχισε ἢ ὄχι ἡ πολλακίς προαναγγελθεῖσα καί πολυπόθητη ανάκαμψη, ποιά εἶναι ἡ ἐμβέλεια τῆς, ποιές οἱ ἐλπίδες τῆς γιά μακρομέρευση καί τί σχέση ἔχει μέ τή γενικότερη κρίση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας; Πρόκειται γιά ἐρωτήματα στά ὁποῖα αὐτό πού ἐπέχει θέση δημόσιου διαλόγου στήν πολιτική μας ζωή δίνει ἀπαντήσεις παράλληλες, ἀλληλοσυγκρουόμενες καί ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀτελεῖς καί ὄχι ἰδιαίτερα ἀξιόπιστες.

T

ἀ στοιχεῖα πού τείνουν νά δείξουν ὅτι σταμάτησε ἡ κατρακύλα στήν πορεία τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἶναι:

α) Ἡ διαφαινόμενη ἀξητική τάση τῆς παραγωγῆς. Τό Ἀκαθάριστο Ἐγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) προβλέπεται νά ἀξηθεῖ φέτος γύρω στό 2,2-2,5% ἐνῶ ἦταν περίπου στάσιμο γιά 1-2 χρόνια. Ἡ ἀξηση αὐτή θά ὀφείλεται κυρίως σέ σημαντική ἀξηση τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς παραγωγῆς (6-7%), σέ μικρή ἀξηση τῆς βιομηχανικῆς (1,5-2% — μετά ἀπό μιά περίοδο στασιμότητας ἢ μείωσης) καί τῶν «ὑπηρεσιῶν» (περίπου 2%) πού θά ἀντισταθμίζουν μιά πιθανή πτώση τῆς παραγωγῆς τοῦ τομέα τῶν κατασκευῶν καί τῆς οἰκοδομῆς.

β) Ἡ μείωση τῆς ταχύτητας τοῦ πληθωρισμοῦ πού φέτος θά φτάσει περίπου στό 18-19%, θά εἶναι δηλαδή ἄρκετά μικρότερη ἀπό τό 25-26% τῶν ἀρχῶν τῆς θητείας τῆς σημερινῆς κυβέρνησης.

γ) Ἡ σαφής τάση γιά ἀξηση τῶν ἐξαγωγῶν πού φέτος (πρῶτο ἐξάμηνο 1984) εἶναι περίπου κατά 22-25% ὑψηλότερες ἀπό πέρυσι (σέ συνάλλαγμα), ἐνῶ πέρυσι στήν ἴδια περίοδο ἦταν μειωμένες κατά 7-8% ὡς πρὸς ἐκεῖνες τοῦ 1982. Ἀντίθετα, οἱ εἰσαγωγές γιά τήν ὥρα συγκρατοῦνται σέ σχετικά χαμηλά ἐπίπεδα (μειωμένες κατά 8-9% ὡς πρὸς τό 1983), πράγμα πού ἐπιτρέπει τήν πρόβλεψη ὅτι τό ἔλλειμμα τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου θά συγκρατηθεῖ ἐπίσης, ὅπως καί τό ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν (πού συμπεριλαμβάνει καί τόν τουρισμό, τό ναυτιλιακό καί μεταναστευτικό συνάλλαγμα κ.λπ.). Τό τελευταῖο δέν θά ἔπρεπε νά ξεπεράσει τά 1,9

δισ. δολ., τά ὁποῖα ὁμως σέ μεγάλο βαθμό θά πρέπει νά καλυφθοῦν ἀπό ἐξωτερικό δανεισμό.

δ) Κάποιες ἐνθαρρυντικές ἐνδείξεις στόν τομέα τῶν ἐπενδύσεων: ταχύτερη ἔγκριση ἐπενδυτικῶν σχεδίων πού ἐνισχύονται ἀπό τόν Νόμο 1262/1982 (24,8 δισ. δρχ. στό τρίμηνο Αὐγούστου-Δεκέμβριος 1984, ἐνῶ στό σύνολο τῶν πρώτων ἐπτά μηνῶν τοῦ 1984 ἐγκρίθηκαν 34,9 δισ. καί στό σύνολο τοῦ 1983 63,5 δισ. — γιά τούς πρώτους δέκα μήνες τοῦ 1984 ἔχουν τελικά ἐγκριθεῖ 58,7 δισ.). Παράλληλη ἐνθάρρυνση ἀπό τίς ἐπενδύσεις ξένου κεφαλαίου (200 ἐκ. δολ. τά τρία τελευταῖα χρόνια). Σταθερή, ἂν καί ὄχι ὅση θά μπορούσε νά ἦταν, ἀξηση τῶν καθαρῶν πόρων ἀπό τήν ΕΟΚ (πάνω ἀπό 80 δισ. δρχ. γιά τό 1984).

ε) Τέλος, οἱ ἐλπίδες γιά χρηματοδότηση ἔργων τοῦ «πενταετοῦς προγράμματος» ἀπό τήν ΕΟΚ καί ἐφαρμογή τῶν «ὀλοκληρωμένων μεσογειακῶν προγραμμάτων» στίς νότιες περιοχές τῆς Κοινότητος (πάνω ἀπό 200 δισ. δρχ. γιά τήν Ἑλλάδα στά ἐπόμενα πέντε χρόνια), χωρίς νά σημαίνει ὅτι τά δύο αὐτά ἐνδεχόμενα θά ἐπέλθουν σωρευτικῶς...

Πρόχειροι ἀντίλογοι

Στά προαναφερθέντα (καί αἰσιόδοξα) εἶναι εὐκόλο νά ἀντιταχθοῦν εὐλογες παρατηρήσεις καί ἄλλες προβλέψεις ἢ ἀκόμα καί διαψεύσεις, πράγμα πού σέ ἕνα βαθμό δέν παρέλειψαν νά κάνουν οἱ παρατη-

ρητές, ἀναλυτές ἢ προπαγανδιστές τῶν διάφορων ἀντιπολιτευτικῶν χώρων.

Ἐπῆρξαν π.χ. ἐκεῖνοι πού θεωροῦν ὑποπτα ἢ καί παραποιημένα τά στοιχεῖα, τούς ὑπολογισμούς καί τίς προβλέψεις πού βασίζονται σ' αὐτά (π.χ. μείωση τῆς περυσινῆς βάσης ὥστε οἱ φετινοί δείκτες νά φαίνονται ἀξημένοι καί ἄλλα ἀνάλογα τσαλαβουτήματα). Θά πῆγαινε πολύ μακριά ἡ τεχνική ἀνάλυση τῶν ἰσχυρισμῶν τους καί, τελικά, οἱ πρὸς ἀμφισβήτηση ἀλλαγές δέν εἶναι θεαματικές. Δέν ἄρκοῦν δηλαδή γιά νά ἀλλάξουν τή φορά τῶν τάσεων πού προαναφέρθηκαν. Περιορίζουν ἀπλῶς τήν ἐμβέλεια τους.

Ἄλλοι πάλι δέν ἀμφισβητοῦν χονδρικά τά στοιχεῖα, ἀλλά ὑπενθυμίζουν ὅτι ὑπάρχουν καί ἄλλα πού τά ἀκυρώνουν ἢ τά σχετικοποιοῦν.

Τονίζουν π.χ. τήν πορεία τῆς ἀνεργίας πού σαφῶς εἶναι ἀξητική, ἔστω κι ἂν δέν διαθέτουμε ἀξιόπιστα ἐμπειρικά στοιχεῖα (οἱ σχετικές ἐκτιμήσεις ἀπό διάφορες πηγές πᾶνε ἀπό 100.000 ὠς 350.000 ἀνέργους!).

Παρατηροῦν ὅτι ἡ μείωση τοῦ πληθωρισμοῦ δέν σημαίνει καί πολλά πράγματα: ὅταν εἶχαμε 25% ἀξηση τῶν τιμῶν, αὐτή ἦταν 2-2,5 φορές μεγαλύτερη ἀπό τή μέση εὐρωπαϊκή, ἐνῶ τό 18% εἶναι 3-4 φορές ὑψηλότερο ἀπό τόν σημερινό εὐρωπαϊκό μέσο ὄρο.

Ἐπάρχουν ἐπίσης ὅτι τά ἑλλείμματα, γενικῶς, ἀξάνονται ἀνησυχητικά: ἔλλειμμα τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἔλλειμμα τῶν δημοσίων ὀργανισμῶν καί ἐπιχειρήσεων (τό ΙΚΑ μόλις δανείστηκε 25 δισ. γιά νά πληρώσει τοκοχρεολύσια

και τούς μισθούς και συντάξεις μέχρι τον Ιανουάριο 1985!), εξωτερικό έλλειμμα και δανεισμός.

Τέλος, καταλήγουν ότι η ανάκαμψη θα είναι πλαστή ή εθραυστη, αν δεν υπάρξουν εξελίξεις στη σφαίρα των επενδύσεων, οι οποίες μένουν στάσιμες ή μειώνονται εδώ και καιρό («επενδυτική απραξία»). Και οι όποιες συγκρατούνται σχετικά από την ανάπτυξη των δημόσιων επενδύσεων (κυρίως υποδομές και δημόσια έργα) και κατά καιρούς των ιδιωτικών επενδύσεων σε κατοικίες, συνολικά δηλαδή επενδύσεων χωρίς άμεσα «παραγωγικό» χαρακτήρα.

Πίσω από τις οικονομικές ισορροπίες

Οι κριτικές αυτές δεν εμπνέονται αναγκαστικά από μία συστηματική αντιπολιτευτική μανία. Έχουν βάσιμα επιχειρήματα και γνώση των στοιχείων (κάπου κάπου και των κόλπων για τον εξωραϊσμό τους — λόγω πείρας τουλάχιστον σε όρισμένες περιπτώσεις...).

Μένουν όμως συνήθως στα κλασικά πλαίσια της ανάλυσης των οικονομικών ισορροπιών, που είναι πάντως απαραίτητη, έχω κι αν πολλοί την αντιπαρέρχονται... περιφρονητικά, καθότι ως γνωστόν η οικονομία είναι δεξιά.

Αν όμως αυτή η ανάλυση και η κριτική έχουν αδυναμίες, οφείλεται περισσότερο στο ότι αγνοούν ή παραμελούν τις διασυνδέσεις των ενλόγω οικονομικών εξελίξεων με το σύνολο των υπόλοιπων χαρακτηριστικών και πρακτικών της συγκεκριμένης οικονομίας και κοινωνίας, πράγμα που τις οδηγεί σε ρηχότητα των διαπιστώσεών τους και σχετικά άφλογιστία των βασικών τους προτάσεων.

Έτσι, σχετικά με την αύξηση της παραγωγής, το σημαντικό δεν είναι τόσο οι ενδεχόμενες λαθροχειρίες ως προς τα ακριβή στοιχεία όσο το ότι μία τέτοια αύξηση δεν έχει ούτε έμβέλεια ούτε πολύ μέλλον αν προέρχεται απλώς και μόνο από μίαν επανενεργοποίηση του ίδιου παραγωγικού μηχανισμού και δυναμικού. Γιατί ενώ η ανάκαμψη είναι άλλο πράγμα από την έξοδο από την κρίση, η πρώτη δεν έχει πολύ νόημα και ελπίδες διάρκειας παρά μόνο αν εντάσσεται στα πλαίσια της δεύτερης. Και η δεύτερη δεν έχει σήμερα νόημα παρά μόνο ως αναδιάρθρωση του παραγωγικού μηχανισμού, των κοινωνικών και γεωπολιτικών συσχετισμών.

Ανάκαμψη που απλώς βασίζεται σε καλύτερες σοδειές των ίδιων καλλιεργειών, αυξημένη παραγωγή των ίδιων βιομηχανικών, των ίδιων εργολάβων, των ίδιων ξενοδοχείων κ.λπ. δεν είναι παρά μία αναλαμπή που μπορεί να οφείλεται στη μετεωρολογία, στα καπρίτσια του δολαρίου, στην κατασυστήν των καταπατητών, στην αδυναμία ή την ικανότητα κάποιων υπουργών ή ο Θεός ξέρει τίνος άλλου, διαζευκτικώς ή σωρευτικώς.

Συμβαίνει κάτι τέτοιο με την πρόσφατη ανάκαμψη; Αναμφισβήτητη. Η γεωργική παραγωγή αυξήθηκε, μαζί της όμως και το ποσοστό που πάει στις χωματερές (350.000 τόνοι έσπεριδοειδή, δηλαδή το

1/3 της παραγωγής) ή στα αποθέματα (πάνω από 100.000 τόνοι καπνών). Σε κάποιο βαθμό, το ίδιο ισχύει και για τη βιομηχανική παραγωγή (5 ή 6 δις. δρχ. ή αξία των αποθεμάτων της ΠΥΡΚΑΛ), ενώ γενικότερα ή εκτός αγοράς διανομή προϊόντων και υπηρεσιών ή οι υποχρεωτικές ανταλλαγές ανάμεσα σε επιχειρήσεις, κλάδους ή φορείς κινδυνεύουν να προσεγγίσουν τη λογική της «χωματεράς», αν δεν αφομοιωθούν «οικονομικά» από τους ενδιαφερόμενους.

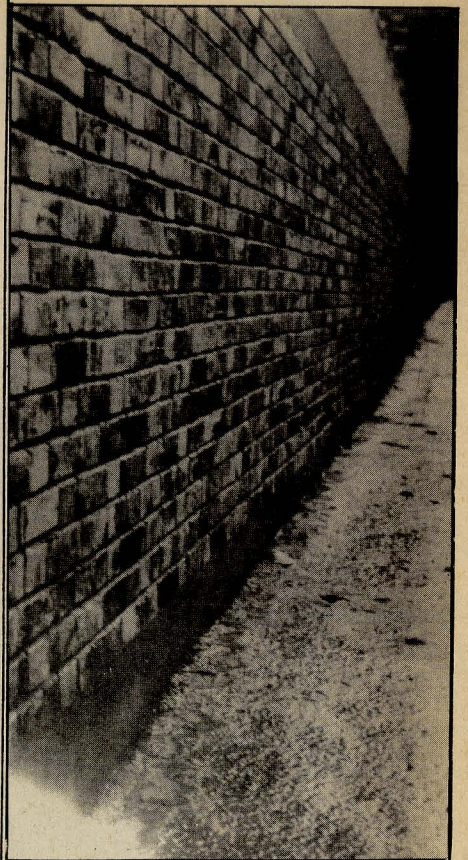
Μέ άλλα λόγια δηλαδή, έχουμε δρατές τάσεις αύξησης της παραγωγής, αλλά η τελευταία δεν αντιστοιχεί πάντα σε νέα ζήτηση και «αμείβεται» (αλλά ως τότε;) μέσω μηχανισμών που τείνουν απλώς να εξασφαλίσουν το εισόδημα και την απασχόληση και με πόρους που προέρχονται στην καλύτερη περίπτωση από τον κοινοτικό προϋπολογισμό (είναι επομένως καθαρά έσοδα της εθνικής οικονομίας), στη χειρότερη δέ περίπτωση από τον εθνικό προϋπολογισμό, που πληρώνει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τα έλλειμματα και τα αποθέματα, από τις εισπράξεις του ή από τα δικά του έλλειμματα, που τα καλύπτει στη συνέχεια με δανεισμό ή πληθωριστικό χρήμα. Το παράδειγμα είναι λίγο άκραίο (αν και άκρως ύπαρκτο). Εικονογραφεί όμως με σαφήνεια την αλληλουχία των προβλημάτων.

Και δείχνει ότι η όμοθετική μεγέθυνση της οικονομίας είναι σήμερα άσκοπη και ζημιογόνα. Και εν πάση περιπτώσει μία τέτοια «ανάκαμψη», όσο και να δίνει κάποια ανάσα στους διαχειριστές της, δεν έχει πολλαπλασιαστικές επιδράσεις ούτε και μέλλον.

Αν τώρα η ενλόγω οικονομική μεγέθυνση είναι όμοθετική, τουτό δεν μπορεί να οφείλεται παρά στη δομή των επενδύσεων, πράγμα που αποτελεί το κύριο πρόβλημα τους, περισσότερο κι από το συνολικό τους όγκο ή από τον ιδιωτικό ή δημόσιο χαρακτήρα των φορέων τους. Ενώ δηλαδή γίνεται καβγάς για το αν είναι ή πρέπει να είναι πολλές ή λίγες οι επενδύσεις, δημόσιες ή ιδιωτικές ή συνεταιριστικές, αφήνεται χωρίς συζήτηση το ποιόν τους.

Τό ποιόν τους όμως είναι λίγο πολύ γνωστό. Οι επενδύσεις που εγκρίθηκαν από τον Ιούλιο του 1982 (όταν άρχισε να εφαρμόζεται ο Ν. 1262/82 περί κινήτρων κ.λπ.) μέχρι τις 31.12.83 άφορουν 1.433 σχέδια ύψους 70 δις. δρχ. Η μέση επένδυση έφτανε δηλαδή τις 48,5 εκ. δρχ. ενώ το μέσο ύψος επένδυσης κατά θέση εργασίας που δημιουργείται ήταν 2,1 εκ. δρχ. Με τον προηγούμενο νόμο (1116/81), η μέση επένδυση έφτανε τα 125,3 εκ. και η επένδυση κατά θέση εργασίας τα 2,5 εκ. Μειώθηκαν δηλαδή θεαματικά (ιδίως αν ληφθεί υπόψη και ο πληθωρισμός) το μέγεθος των επενδύσεων και ο εξοπλισμός κατά εργαζόμενο. Χονδρικά αυτό σημαίνει ότι οι επενδύσεις που προωθήθηκαν είναι μάλλον αδύνατο να έχουν ένσωματώσει νέα και υψηλή τεχνολογία και ότι η παραγωγικότητά τους δεν πρέπει να αποτελέσει τομής τις προς το παρελθόν. Κάθε άλλο μάλιστα.

Οι διαπιστώσεις αυτές επιβεβαιώνονται και από την απλή ανάγνωση των καταλόγων των επενδύσεων (ξενοδοχεία, έλαιουργεία, μάρμαρα, πλαστικά κ.λπ.), όπως και

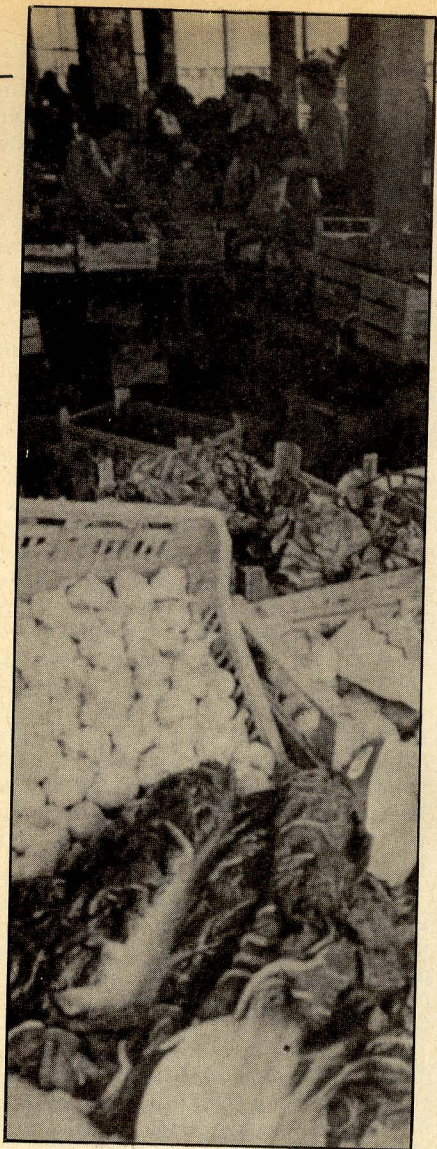
από τις «μεγάλες» επιχειρήσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των επενδύσεων ξένου κεφαλαίου (αγροτικά προϊόντα, καλώδια, μπαταρίες, έπεκτάσεις ύπαρχουσών μονάδων).

Υπάρχουν μάλιστα και ένδειξεις ότι όχι μόνο η δομή της ελληνικής παραγωγής δεν αλλάζει αλλά και ότι σταθεροποιούνται ή και ενισχύονται οι λεγόμενοι «παραδοσιακοί» της κλάδοι (γεωργία, κλαστούφαντουργία, έτοιμα ένδυματα κ.λπ.). Όχι ότι είναι αναγκαστικά κακό κάτι τέτοιο (ιδίως αν αλλάζουν και εκσυγχρονίζονται οι τεχνικές τους και τα προϊόντα τους), αλλά άσφαλως δεν πρόκειται να πάρει νέα «φόρα» ή ελληνική παραγωγή αν δεν ανοίξει νέα πεδία ανάπτυξης της. Πράγμα που απαιτεί αποφασιστικές τομές και πρατοβουλίες σε νέους κλάδους και τομείς που όρίζονται τόσο από τις διεθνείς εξελίξεις όσο και από τις διαφοροποιημένες ανάγκες της ίδιας της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Προοπτικές χωρίς τομές

Όσο όμως τέτοιες τομές δεν γίνονται και τέτοιοι προβληματισμοί δεν εμβιβάζονται, οι ανακάμψεις θα έρχονται και θα παρέρχονται χωρίς περαιτέρω επιδράσεις.

Η ελληνική παραγωγή θα είναι ολο και λιγότερο ανταγωνιστική (είτε θα είναι πιο ακριβή είτε δεν θα έχει την ίδια ποιότητα

είτε δέν θά διαθέτει τά ζητούμενα προϊόντα), οί εισαγωγές θά αυξάνονται, οί εξαγωγές θά δυσκολεύονται (ή ύποτίμηση τής δραχμής δέν μπορεί νά λύνει αιωνίως τό πρόβλημα — άσε τίς πληθωριστικές τής επιδράσεις στήν έσωτερική άγορά), οί πληθωριστικές πιέσεις θά επιμένουν, οί δαπάνες τού κράτους θά έξογκώνονται, γιατί καί ατή ή λειτουργία μπορεί νά έξομοιωθεί μέ τήν παραγωγή ύπηρεσιών (καί μόνη δυνατότητα συγκράτησης τών δαπανών αυτών θά αναδεικνύεται όλο καί πιό πειστικά ή συμπίεση τού οικονομικού καί κοινωνικού του ρόλου — για τό καλύτερο καί κυρίως για τό χειρότερο...), οί εισπράξεις θά ακολουθοῦν μέ χαμηλότερο ρυθμό (γιατί ή παραγωγική βάση στήν όποία έδράζονται παραμένει στενή), τά έλλείμματα έπομένως θά διαιωνίζονται, μαζί τους καί ό έξωτερικός καί έσωτερικός δανεισμός, ή έξασθένηση τού νομίματος καί ό πληθωρισμός.

Περιθώρια «νοικοκυρέματος» καί λιτότητας ύπάρχουν βέβαια πάντοτε καί έχουν συχνά επισημανθεί από αυτές τίς σελίδες. Όμως μειώνονται ραγδαία καί έτσι ένθαρρύνονται όλο καί περισσότερο εκείνοι πού ζητούν «άπελευθέρωση» τής ιδιωτικής πρωτοβουλίας καί «άποκρατικοποίηση» τής οικονομίας μέ τήν έλπίδα (;) ότι τό «άρατο χέρι» τής έλεύθερης άγοράς θά βάλει κάποια τάξη. Πού πιθανότατα θά είναι μιά τάξη προσαρμογής τών φαινομένων πρós τά κάτω, σταθεροποίησης δηλαδή πού θά έξασφαλίζεται μέ

μιάν ύποχώρηση πρós τήν ύπανάπτυξη. Καί είναι φυσικά ιδιαίτερα άμφίβολο άν κάτι τέτοιο είναι κοινωνικά καί πολιτικά άνεκτό.

Προσαρμογή πρós τά πάνω, άναπτυξιακή δηλαδή, είναι πάντα δυνατή, καί μαζί τής ανάκαμψη μέ περισσότερες πιθανότητες διάρκειας, μόνο μέ τό σπάσιμο τών κοινωνικών καί πολιτικών ίσοροπιών πού ύπηρετεί τόσο ή σημερινή κυρίαρχη πολιτική αντίληψη όσο καί ή αντιπολίτευσή τής. Είναι δέ χαρακτηριστικό ότι ή τελευταία δέν λέει λέξη για τό τί καί πώς θά έπρεπε νά πράξει ή κυβέρνηση, ή σημερινή τού ΠΑΣΟΚ ή ή αύριανή, πού έλπίζει ότι θά είναι δικιά τής, σε όλα τά σοβαρά θέματα τής οικονομίας, εκτός από κάποιες φραστικές ύποχωρήσεις στή νεοφιλελεύθερη πτέρυγά τής.

Ίσοροπίες άτράνταχτες

Τό σπάσιμο αυτών τών ίσοροπιών, πού στοιχειοθετοῦν τόν μικρομεσαίο ελληνικό καπιταλισμό, δέν είναι θέμα δογματικής τοποθέτησης ή... αίσθητικής αντίληψης. Είναι αναγκαία προϋπόθεση για νά γίνει δυνατό νά άρχισι σιγά σιγά νά αναπροσανατολίζεται τό σημαντικό οικονομικό πλεόνασμα πού παράγει ή ελληνική οικονομία πρós επενδύσεις τών όποιών ό όγκος, αλλά κυρίως ή ύφή, νά αντιστοιχεί πρós τίς άνάγκες τής δημιουργικής προσαρμογής τής στά νέα οικονομικά, τεχνολογικά καί γεωπολιτικά δεδομένα πού φέρνει καί πολλαπλασιάζει ή παγκόσμια κρίση.

Ή κυβέρνηση φαίνεται νά παλινδρομεί καί νά αντίφάσκει σε μόνιμη βάση ως πρós αυτό τό καίριο πρόβλημα. Ή αντιπολίτευση τού δεξιού χώρου φαίνεται νά έναποθέτει τίς άπόψεις τής στίς μυστηριώδεις μαγικές δυνάμεις τής «ιδιωτικής πρωτοβουλίας» (τής όποίας, βέβαια, οί πραγματικές καί διαφανείς τάσεις είκο-

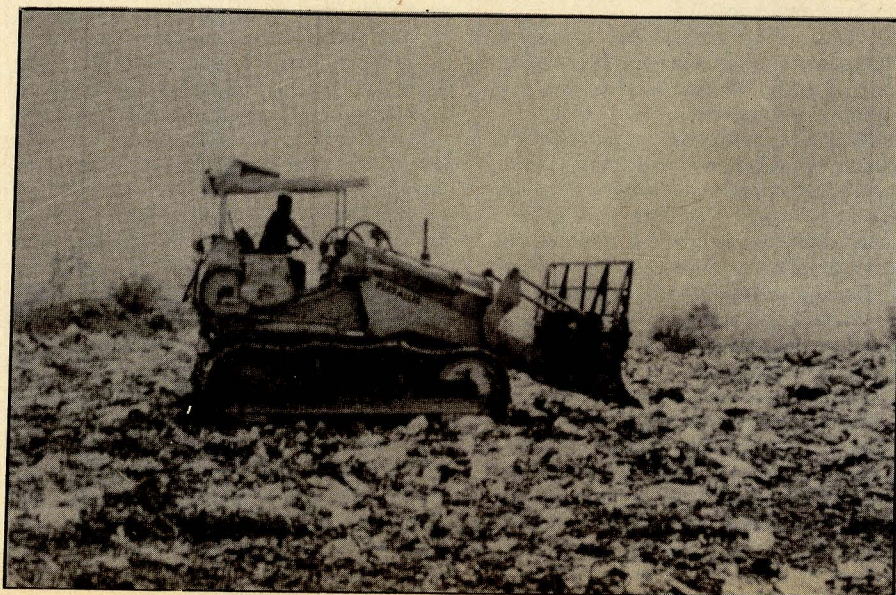
νογραφούνται από τήν άνάλυση τών επενδύσεων πού προηγήθηκε). Τό ΚΚΕ στήν κρατικοποίηση τών πάντων μαζί μέ τήν εύχή για μιά κυβέρνηση μέ «άντιμπεριαλιστικό καί άντιμονοπωλιακό χαρακτήρα», δηλαδή υπό τήν έμπνευσή του, άνευ όμως άλλων διευκρινίσεων ως πρós τά προβλήματα πού θίχτηκαν.

Όσο για τήν άριστερά, ή τίς άριστερές, συνήθως παραπαίουν άνάμεσα σε μιά χιουμοριστική άποδοχή τής όποιας άντικυβερνητικής κριτικής καί στήν άπόκρουση κάθε ιδέας για όποιαδήποτε διατύπωση ή όποιοιδήποτε προβληματισμό για τό τί γίνεται, τί πιθανολογείται νά γίνει, τί μπορεί νά γίνει ή τί πρέπει νά γίνει. Είπαμε, ή οικονομία είναι δεξιά καί κατά καιρούς πρέπει νά τό ...άποκαλύπτουμε στίς μάξες. Τώρα άν μέ τόν έναν ή μέ τόν άλλο τρόπο συμβάλλουμε καί στήν ιδεολογική, από τά «άριστερά» μάλιστα, στήριξη καί κάλυψη τών σημερινών ίσοροπιών πού παραλούν τά πάντα, αλλά σίγουρα όχι για πάντα, αυτό είναι λίγο πολύ άδιάφορο. Είτε δέν μάς άφορά είτε περιμένουμε ύπονομετικά τή «μεγάλη βραδιά» πού θά ακολουθήσει.

Έτσι διαμορφώνεται σε όλα τά επίπεδα μιά ιδιότυπη, παθητική θά μπορούσε νά πεί κανείς, αλλά εύρύτατη, σχεδόν πανεθνική συναίνεση για τίς σημερινές ίσοροπίες, μέ τήν άχρηστη επιφύλαξη ότι ως πρós τίς αύριανές ύπάρχουν σημαντικές διαφωνίες. Αυτές όμως οί αύριανές πώς θά έλθουν πιό κοντά στό σήμερα;

Κάθε πολιτική, όποιος καί νά είναι ό χαρακτήρας τής καί ό προσανατολισμός τής, για ανάκαμψη καί έξοδο από τήν κρίση, σ' ατήν τήν συναίνεση καί σ' ατή τήν αναπάντητη έρώτηση για τό αύριο θά σκοντάφτει. Μέχρις ότου ή ίδια ή «ροή τών πραγμάτων» μάς επιβάλλει μέ τό ζόρι νά ψάξουμε έν θερμώ καί υπό πίεση κάποιες άπαντήσεις καί προτάσεις. Άλλά δέν θά είναι δικές μας...

Μιχάλης Παπαγιαννάκης

Τηλεόραση και Μονομάχοι

Συζητώντας στο προηγούμενο τεύχος τη συμφωνία των τριών κομμάτων για την τηλεοπτική εκπομπή «H EPT-2 στη Βουλή», λέγαμε ότι εν προκειμένω ο μονοκομματισμός μετατρέπεται σε «διακομματισμό» ή, όρθότερα, σπάει σε τρεις επιμέρους μονοκομματισμούς. Περί αυτού έπρόκειτο.

Όμως η κυβέρνηση λίγο αλλιώς έννοουσε τελικά τη συμφωνία: τά θέματα της εβδομάδας θά τά διαλέγει ή ίδια. Νά λοιπόν πού τό πρόβλημα πού συζητούσαμε στό προηγούμενο τεύχος άνέκυψε. Κάποιοι θά πρέπει νά οργανώνουν, νά επιμελούνται, νά αξιολογούν, νά διαλέγουν (άφου άναγκαστικά περιλήψεις θά μεταδίδονται) ώστε νά μήν καταλήγουμε σέ άλαλούμ. Άλλά ή κυβέρνηση κράτησε βέβαια τόν ρόλο γιά τό έαυτό της. «Δέν θά σās βάλουμε συνεταιίρους», είπε ό κ. Μαρούδας.

Η μή μετάδοση λοιπόν μιάς παρέμβασης του κ. Μητσοτάκη στή Βουλή (καλούσε τόν κ. Παπανδρέου νά παρενθελεί στή συζήτηση της έπερώτησης γιά τόν έκλογικό νόμο) έδωσε στόν άρχηγό της Νέας Δημοκρατίας τήν επίσημη ευκαιρία νά άπαγορεύσει τήν εμφάνιση βουλευτών του κόμματός του στήν εκπομπή. Έτσι, προχθές άκούσαμε τούς Νεοδημοκράτες νά μιλούν μέσω εκφωνήτριας, ένω βλέπαμε άπλώς δύο μπομπίνες νά γυρίζουν, νά γυρίζουν. Η πάλη των τάξεων στήν Ελλάδα παίρνει συχνά γελοίες μορφές, πού έλεγε και κάποιος.

Ο κ. Μητσοτάκης έχει πλέον αναγάγει τήν τηλεόραση στό όπ' αριθμόν ένα πολιτικό πρόβλημα. Φαίνεται ότι αυτό δέν εγκρίνεται από όλους τους παράγοντες του κόμματός του. Άλλοι του προσάπτουν ότι έτσι προάγει τήν όξυνση. Πολλοί βουλευτές είναι δυσαρεστημένοι επειδή θεωρούν ότι ή εκπομπή «λειτούργησε θετικά στήν έπαρξία», είναι άλλωστε ό μόνος τρόπος κάπως νά φανούν κι αυτοί. Τόν κατηγορούν άκόμα ότι νοιάζεται μόνο γιά τή δική του προβολή.

Δέν ξέρω τούς άκριβείς λόγους πού ό κ. Μητσοτάκης διάλεξε τήν τηλεόραση ως θέμα αίχμης. Νομίζω όμως ότι από τή μεριά του έκανε διάνα.

Τό ΠΑΣΟΚ έχει λόγους νά φοβάται τή φασαρία σχετικά μέ τήν τηλεόραση. Κατ' άρχήν ή κυβέρνηση έχει ανάγκη από μιά τηλεόραση άκρως «πολιτικοποιημένη». Άμέσως μετά τίς εκλογές φάνηκε ότι ή Άλλαγή δέν έχει τή δυναμική πού θά ένέπνευε τά πλήθη. Τό ίδιο τό ΠΑΣΟΚ έξάλλου δέν έπεδίωξε, προφανώς, τήν όποιαδήποτε αυτόνομη συμμετοχή του κόσμου. Κι όπου ό κόσμος σήκωσε κεφάλι, τό ΠΑΣΟΚ έμφανίστηκε δρεπανηφόρο. Όταν όμως οι άνθρωποι βουλιάζουν και τά πάθη καταλαγιάζουν και ό ένθουσιασμός κάνει τόπο στήν απογοήτευση ή τή ρουτίνα, εκεί κερδίζει έδαφος ή δεξιά. Κερδίζει ή αντιπάθεια άπέναντι στό ότιδήποτε όνομαστέι «πειράμα», κερδίζει ή άδιαφορία, ή βεβαιότητα του δοκιμασμέ-

νου και της συντήρησης. Ο κόσμος λοιπόν έπρεπε όπωσδήποτε νά διατηρηθεί σέ πολιτική έγρηγορηση, αλλά στά σίγουρα. Σπίτι του.

Η τηλεόραση άνέλαβε αυτόν τόν ρόλο, ήταν άλλωστε τό μόνο μέσο. Τρία χρόνια τώρα, μάς κάνει καθημερινά ένέσεις άγοραίας πολιτικοποίησης, μιάς «πολιτικοποίησης» άυστηρά μονόδρομης, πού σκαρώνεται στή Ζαλοκώστα, διανέμεται και καταναλώνεται κατ' όικον. Χωρίς τήν τηλεόραση τέτοια πού είναι, τό ΠΑΣΟΚ θεωρεί ότι είναι περίπου χαμένο. Όσο καλοπροαίρετες παραινέσεις και νά της κάνουν οι φίλοι και οι σύμμαχοι, ή κυβέρνηση άν αλλάξει τήν τηλεόραση παίξει τό κεφάλι της. Δέν είναι, επιτέλους, ήθικό τό θέμα.

Η Ν.Δ. δέν είχε στήν εποχή της τίς ίδιες άνάγκες πού έχει τό ΠΑΣΟΚ. «Άν γιά κάτι θά μπορούσε νά κατηγορηθεί ή τότε τηλεόραση, αυτό θά ήταν ή άπολιτικότητα της», λέει στά Νέα της Κυριακής ό βουλευτής της Ν.Δ. κ. Γκελεστάθης. Καί, ως πός τήν πολιτική ένήμερωση και συζήτηση, έχει εν πολλοίς δίκιο. Άπολιτικότητα και «κοινός (δεξιός) νους» μέ τό τσουβάλι και ή ήσυχία δουλεύει γιά μάς — αυτή ήταν ή τηλεοπτική γραμμή της Ν.Δ.

Ήταν καλύτερη λοιπόν ή χειρότερη ή τηλεόραση τότε; Σέ πολλούς τό έρώτημα μοιάζει σχεδόν ιερόσυλο. Δέν είναι. Η άπάντησή μας είναι ότι ή τηλεόραση, και τότε και σήμερα, είναι τόσο στενά, τόσο άσφυκτικά συνδεδεμένη μέ τίς άυστηρά κομματικές άνάγκες, ώστε ή βαθύτερη λογική παραμένει ουσιαστικά ίδια. Οι άνάγκες άπλώς διαφέρουν. Καί έμεις δέν είμαστε ούτε μέ τίς άνάγκες του ένός ούτε μέ τίς άνάγκες του άλλου. Κι άν, γιά λόγους άυστηρά δικούς τους, βγάσουν και κάποιον πρόγραμμα πού είναι συμπαθές, αυτό θά 'πρεπε νά μάς είναι σέ τελική άνάλυση άδιάφορο. Άκόμα και οι ζωντανές συζητήσεις (σέ όσες τουλάχιστον έμφανίζεται ύπουργός) κρύβουν μιά ευδιάκριτη ιδιοτέλεια και μπορεί κανείς άνετα νά φανταστεί τούς λόγους πού έπιλέγεται έκάστοτε τό συγκεκριμένο θέμα και ό συγκεκριμένος χρόνος. Άλλιώς κάποιες συζητήσεις θά είχαν γίνει π.χ. και γιά τήν ΕΟΚ. Δέν μπορεί νά χαιρέται λοιπόν ή άριστερά πού βγαίνει και κανένα Ρηγάς ή κυρία Κνίτης νά μιλήσει γιά τό Πολυτεχνείο, όταν στόχος της εκπομπής είναι νά δείξει ότι ό Άνδρέας Παπανδρέου, πολύ άπλά, «ένσάρκωνε τόν πόθο του έλληνικού λαού γιά άντίσταση...».

Η τηλεόραση είναι λοιπόν τό όπ' αριθμόν ένα, ίσως, όπλο της κυβέρνησης. Άπόδειξη ή άταλάντευτη στάση της, παρ' ότι ή σχετική συζήτηση της κάνει τεράστιο κακό άφού ήδη όλοι (και οι άγρότες;) είναι, εν προκειμένω, έναντίον της. Τά μικρά κόμματα, ή αντιπολίτευση, καλλιτεχνικοί και συνδικαλιστικοί φορείς, οι περισσότεροι ψηφοφόροι της γιά λόγους ίδιους ή και διαφορετικούς. Στήν τηλεό-

ραση είναι πού έχει πάθει πολλά από τά μεγάλα κάζα της, εκεί αλλάζουν οι άρμόδιοι σάν τά πουκάμισα, εκεί άναζητούν πρόσφορο έδαφος οι έφημερίδες γιά νά πούλουν.

Ο κ. Μητσοτάκης δέν είναι λοιπόν και τόσο άφελής. Είναι τέτοια ή άνάγκη του ΠΑΣΟΚ νά κρατήσει τήν τηλεόραση ως έχει (και όχι μόνο στά της πολιτικής γιάτί ποιός θά πληρώσει τό πολιτικό κόστος μιάς «πειοτικότερης» τηλεόρασης, όταν νοπή είναι άκόμα ή δυσφορία πολλών τηλεθεατών τήν εποχή πού είχαν διακοπεί τά προηγούμενα σίριαλ και δέν είχαν άρχίσει άκόμα τά «σίριαλ της Άλλαγής»;) και τέτοια ή άγανάκτηση σχεδόν όλων μας, πού λίγα είναι αυτά πού θά 'χε νά άντιτάξει κανείς στόν άρχηγό της Ν.Δ., εκτός από εκείνο τό σωστό αλλά ξεφτισμένο πλέον: κι έσείς τί κάνετε; Πολύ περισσότερο πού ό κ. Μητσοτάκης έχει πονηρά και πέραν της μιάς φοράς διαχωρίσει, ένμέρει, τή θέση του από τήν πρό του ΠΑΣΟΚ έπταετία. Διότι τί άλλο νά πεί κανείς στόν άρχηγό της Ν.Δ. όταν βγαίνει και λέει στή συνέντευξη τύπου: «Τό πρόβλημα της τηλεόρασης συνδέεται μέ τή λειτουργία του πολιτεύματος, μέ τόν πολιτικό άνταγωνισμό επί ίσοις όροις και μέ τή διεξαγωγή τίμιων και άδιάβλητων εκλογών»;

Έτσι, μαζί μέ τά της τηλεόρασης, μάζει στήν κουβέντα και τό θέμα του εκλογικού νόμου. Αύτά τά δύο είναι τά σημεία στά όποια λίγο πολύ έξαντλείται ή αντιπολίτευση του κ. Μητσοτάκη. Μοιάζουν, αλλά δέν είναι λίγα.

Οι μέχρι τώρα μάχες του κόμματός της άξιωματικής αντιπολίτευσης, εκτός από τά ένγένει ζητήματα «ήθους και ύφους», ήταν επικεντρωμένες κυρίως στό νά άποκρουστεί ό «μαρξισμός» της κυβέρνησης. Έτσι έπειθε τούς πεισμένους, τούς συντηρητικούς, τούς ψηφοφόρους της. Ήταν άναγκαίο αυτό γιά τή Ν.Δ. κατά τή γνώμη μας, όπως επανειλημμένα έχουμε γράψει σέ τούτο τό περιοδικό, γιά νά μπορέσει νά άνασυνταχθεί και νά όργανωθεί μετά τό στραπάτοσ του 35%. Γιά τούς μή ψηφοφόρους της όμως, ή έφ' όλης της ύλης αντίθεση της Ν.Δ. στό ΕΣΥ, στόν νόμο-πλαίσιο γιά τά ΑΕΙ, στήν «κολεκτιβοποίηση», στόν ΦΑΠ, στήν «κοινωνικοποίηση» κ.λπ. ήταν εύθους έξαρτική από άπαραδέκτη έως χυδαία αντιδραστική. Δέν συζητιόταν. Δέν συμβαίνει άκριβώς τό ίδιο τώρα. Χτυπώντας τό ΠΑΣΟΚ στά δύο ευαίσθητα σημεία του (τήν τηλεόραση και τόν εκλογικό νόμο), ή Ν.Δ. νομιμοποιείται στήν αντίθεσή της.

Στερούμενος λοιπόν προγράμματος, όράματος κ.λπ., ό κ. Μητσοτάκης έπιχειρεί μέ τό μέτωπο της τηλεόρασης νά σπάσει τήν «εταροπαράδοση» απομόνωση του κόμματός του, νά παίξει τόν έκφραστή της γενικής δυσαρέσκειας. Ούτε λίγο ούτε πολύ, δηλαδή, νά «ήγειμονεύσει». Υπέμετρα φιλόδοξο τό σχέδιο και ύπονομευμένο από τό παρελθόν και τήν εικόνα του άνδρός και τού κόμματός του. Ο κίνδυνος όμως είναι ύπαρκτός. Καί ή άφορμή του — ό παθολογικός φόβος του ΠΑΣΟΚ, φόβος άπόλυτα δικαιολογημένος γιά τούς λόγους πού είπαμε, άπέναντι στό «άνεξέλεγκτο» — άμετακίνητη...

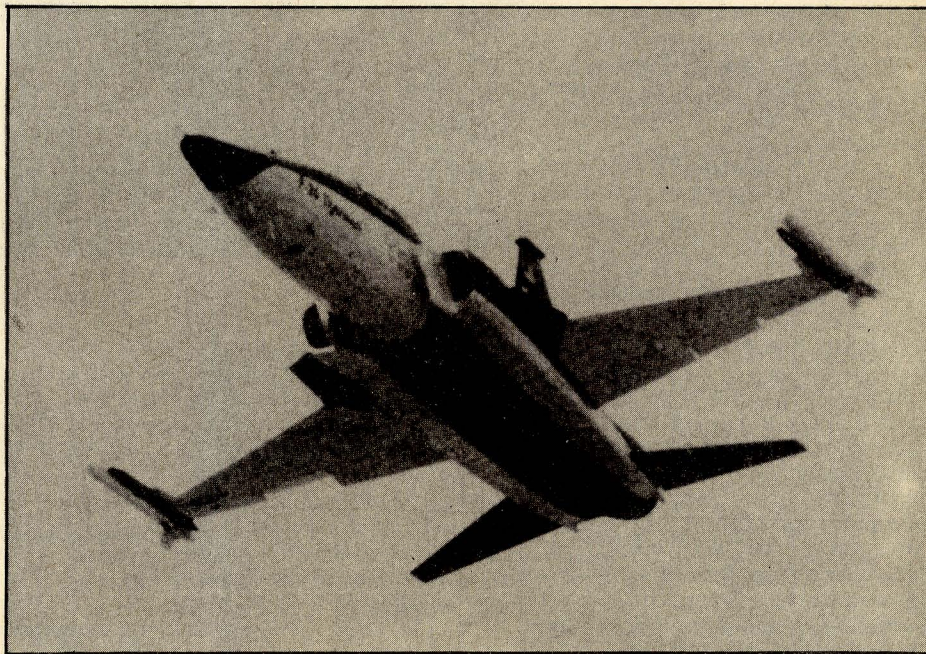
Βασίλης Μπελιγράτης

Ἡ ἀγορά τῶν 80 νέων μαχητικῶν ἀεροπλάνων

Σ

τόν ἕκτο χρόνο τῶν συζητήσεων καί τῶν ἀναζητήσεων ἐλήφθη μιά κάποια ἀπόφαση. Ἡ πολεμική ἀεροπορία θά ἐφοδιαστεῖ μέ 40 ἀεροσκάφη Mirage-2000 καί 40 F-16C. Παρέμεινε ἡ δυνατότητα νά μεγαλώσει ἡ παραγγελία μέ 20 ἐπιπλέον ἀεροσκάφη τοῦ ἑνός ἀπό τούς δύο τύπους. Ὁλος ὁ κόσμος γνώριζε ὅτι οἱ γείτονές μας θεμελίωσαν πρὶν ἀπό λίγο καιρό τὸ ἐργοστάσιο πού θά συναρμολογεῖ τὰ μαχητικά F-16C. Καί μάλιστα 160 ἀπό αὐτά. Χρειαζόταν λοιπόν μιά ἀπόφαση καί ἐπιλέχθηκε αὐτή πού προείπαμε. Οἱ λογικές σκέψεις πού ὀδήγησαν τή χώρα μας σέ μιά τέτοια ἀπάντηση δέν ἔφτασαν στὸν πολύ κόσμο. Ἐχουμε λοιπόν κάθε δικαίωμα ν' ἀναρωτηθοῦμε ἐάν ὑπάρχουν, ἐάν σχετίζονται μέ τὸ πραγματικό πρόβλημα — τὴν ἐθνική ἀμυνα — ἢ ἐάν ἀπλά καί μόνο ὅλα τούτα ἀποτελοῦν μιά βεβιασμένη, ἀμήχανη ἀπάντηση.

Ὅπως καί νά ἔναι, ἡ ἴδια ἡ ἀπόφαση δείχνει τὰ ὅρια τῶν στρατηγικῶν μας ἐπιλογῶν. Ἐχουμε γράψει καί παλιότερα ὅτι ἐκεῖνο πού φαίνεται νά ἀναζητοῦν οἱ ἀρμόδιοι εἶναι μιά σχετική ἰσορροπία στά ὄπλα καὶ συστήματα πού θά μᾶς ἐπιτρέψει νά ἐπιδιώξουμε τακτική νίκη σέ περίπτωση σύρραξης. Ὑποστηρίξαμε ὅτι αὐτές οἱ ἐπιλογές μᾶς ὀδηγοῦν σέ ἀδιέξοδο γιατί ἡ διπλανή μας χώρα ἔχει πολὺ μεγαλύτερες δυνατότητες (οἰκονομικές, δημογραφικές, γεωγραφικές) ἀπ' ὅ,τι ἐμεῖς. Οἱ οικονομικές της παράμετροι ἀναπτύσσονται μέ ρυθμὸ ἐντυπωσιακὸ ἐνῶ οἱ δικές μας — κατὰ κοινή ὁμολογία — παραμένουν μᾶλλον στάσιμες. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νά χάνουμε συνέχεια ἔδαφος. Ἡ ἀρχική ἰδέα τῆς ἰσορροπίας 7 πρὸς 10, ὑποκαθίσταται προοδευτικά ἀπὸ ἐκείνη τοῦ 1 πρὸς 2. Τέσσερις φρεγάτες οἱ γείτονες, δύο ἐμεῖς, 160 ἀεροπλάνα αὐτοῖ, 80 ἐμεῖς. Καί, πιστεύουμε, ἔπεται συνέχεια. Σύμφωνα με τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμούς, ἡ παραγγελία αὐτὴ θά κοστίζει στὴν Ἑλλάδα 2.500 ὡς 2.800 ἑκατομμύρια δολάρια, δηλαδή 310 ὡς 350 δισεκατομμύρια δραχμές. Ποιὲς δυνατότες ἀναπάντησης ἢ εὐελιξίας ἀφήνουν τέτοια οικονομικά βάρη; Μὲ ποιὸ τρόπο θά παρακολου-

θήσουμε τὸ ἐπόμενο ἐξοπλιστικὸ βῆμα τοῦ γείτονα (στόλος, ἄρματα, δεῦτερος τύπος ἀεροπλάνων);

*

Κάθε 10-16 χρόνια περίπου, στὴν ἀγορὰ τῶν πολεμικῶν ἀεροπλάνων παρουσιάζονται νέοι τύποι. Οἱ διαφορές τους ἀπὸ τοὺς προηγούμενους μερικές φορές εἶναι σημαντικές, ἄλλοτε ἀσήμαντες. Τὸ F-4E, τὸ γνωστὸ Φάντομ, ἀεροπλάνο τοῦ 1960, διατηρεῖ ἀκόμα τὴν ἀξία του, ἰδιαίτερα στὸν βομβαρδισμό καί τὴν κρούση. Τὸ F-104G ἀντίθετα, ἂν καί εἶναι τῆς ἴδιας ἐποχῆς, λίγα μπορεῖ νά προσφέρει στίς μέρες μας.

Οἱ τύποι τῆς ἀεροπορίας μας εἶναι σήμερα τὰ Mirage F-1G, τὰ F-4E καί τὰ F-5A γιὰ τὴν ἀναχαίτιση καί τὴ δίωξη, τὰ A-7H γιὰ τὸν βομβαρδισμό καί τὰ F-4E, F-104G, F-5A γιὰ τὴ γενική τακτική χρήση. Ἡ ἰδέα πού ἀπὸ τὸ 1974 στηρίζει τὴν ἀνάπτυξη τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας εἶναι πρῶτον ἡ ὑπαρξη ἑνός πυρήνα εἰδικευμένων καταδιωκτικῶν (τῶν Mirage F-1C), ἱκανῶν νά ἀναχαιτίσουν μεγάλες ἀεροπορικές ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν κέντρων ἰσχύος τῆς χώρας. Αὐτὰ συμπληρώνονται γιὰ τὴν καταδίωξη πάνω ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης καί γιὰ τὴ συνοδεία ἀεροσκαφῶν βομβαρδισμοῦ ἀπὸ F-5A καί F-4E. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὑπάρχει ἕνα ἰσχυρὸ συγκρότημα εἰδικευμέ-

νων βομβαρδιστικῶν A-7H πού εἶναι ἡ κύρια δύναμη τῆς ἀποτροπῆς μῆς ἐχθρικής ἐπίθεσης καθὼς ἀπειλεῖ νά προκαλέσει σημαντικές ζημιές (δυσανάλογες πρὸς τὰ πιθανὰ του κέρδη) στὸν ἀντίπαλο. Γιὰ τίς ὑπόλοιπες, τίς τακτικές ἀποστολές, χρησιμοποιοῦνται παλαιότεροι τύποι ἀεροπλάνων, ἀγορασμένων συνήθως μετὰ ἀπὸ πολυετὴ χρήση σέ ἀεροπορίες ἄλλων κρατῶν. Μερικά ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν σημαντικές ἱκανότητες (F-4E) ἐνῶ ἄλλα πολὺ περιορισμένες (F-104G, F-5A).

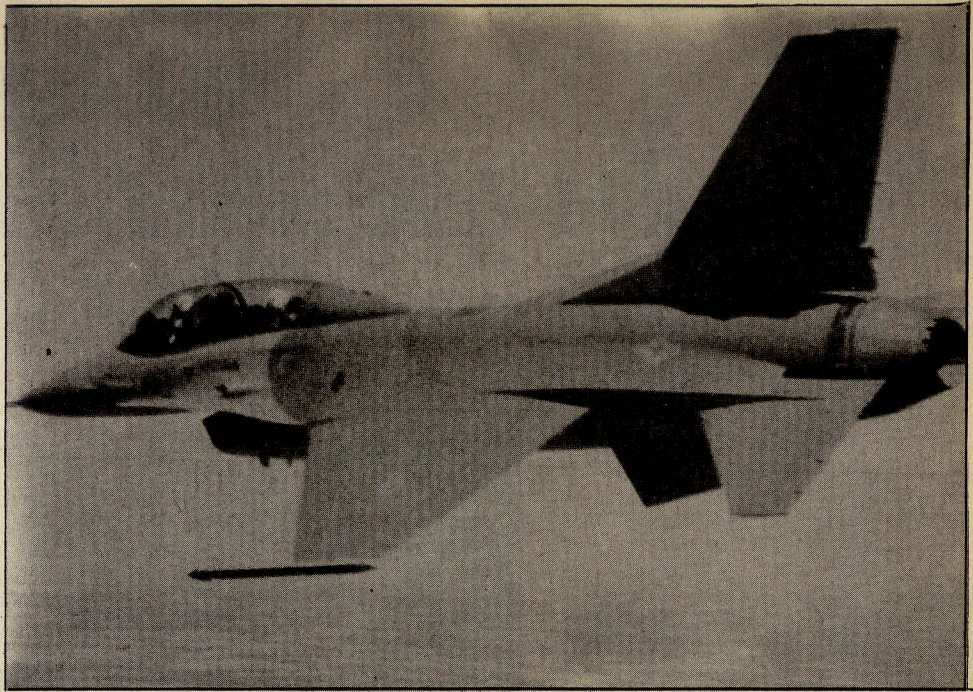
Σέ ἕνα τέτοιο σύνολο θά προστεθοῦν 80 ἀεροπλάνα πολλαπλοῦ ρόλου, ὑψηλῆς τεχνολογίας καί πολὺ μεγαλύτερης — σέ σχέση με ὄλους τοὺς σημερινούς τύπους — τιμῆς. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἔχει πολλές σημασίες. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀνατρέπει τὴ λογική τῆς ἀνάπτυξης τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας ὅπως μέχρι τώρα τὴν ἐκθέσαμε. Δηλαδή ἐνῶ μέχρι τώρα τὸ κύριο βῆμα ἔπεφτε στοὺς ἐξειδικευμένους σέ ἕνα ρόλο τύπους ἀεροπλάνων (Mirage F-1G γιὰ ἀναχαίτιση - δίωξη, A-7H γιὰ βομβαρδισμό), τώρα μετακινεῖται πρὸς τοὺς τύπους πολλαπλοῦ ρόλου, γενικῶν τακτικῶν ἀποστολῶν. Ἡ ἀνωτερότητα πού στοὺς ἐπιμέρους αὐτοὺς τομεῖς εἶχε ἐπιτευχθεῖ ὅσο ἀφορᾷ τὴ σχέση κόστους/ἀποτελέσματος, τώρα διαλύεται μέσα στὴν ἐξομοίωση μετὰ τὸν ἀντίπαλο στὸ πλαίσιο μῆς γενικῆς τακτικῆς ἀναμέτρησης. Στὴν τελευ-

ταία φυσικά μετρούν οι αριθμοί οι οποίοι, όπως και τόσα άλλα, ευνουούν τον αντίπαλο. Μέ την αντικατάσταση μιάς διάρθρωσης που είχε στόχο την αποτροπή από μιά άλλη, που προσβλέπει στην τακτική επικράτηση, η χώρα μας χάνει όλα τα πλεονεκτήματά της.

Τά νέα αεροπλάνα διαλέχθηκαν γιατί μπορούν να αναλάβουν κάθε είδους αποστολή. Αυτό δεν έχει λογική βάση. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των αμερικανικών επιτελείων ένα F-16C μπορεί να καταστρέψει κατά μέσο όρο 2,4 τεθωρακισμένα όχημα (αξίας 1,5 ως 2 εκατομ. δολαρίων συνολικά) σε κάθε του έξοδο. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να πραγματοποιήσει 15-17 εξόδους πάνω από τις έχθρικές δυνάμεις για να ισοφαρίσει την αξία του (30-35 εκατομ. δολάρια). "Όσο και να υποτιμήσουμε τον αντίπαλο, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε εφικτό τον παραπάνω στόχο. Θα μās χαλάσει τό πανάκριβό μας αεροπλάνο πριν αυτό καταφέρει να αποσβέσει τα δολάρια που δώσαμε για να τό πάρουμε. Πρόκειται δηλαδή για άτοπα πράγματα που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τόσο ακριβά αεροπλάνα δεν μπορούν να κάνουν τέτοιες δουλειές. Τά μεταχειρισμένα F-4E που αγοράζουμε για 3-4 εκατομ. δολάρια μπορούν — σύμφωνα με την ίδια εκθεση — να καταστρέψουν επίσης 2,4 τεθωρακισμένα στην κάθε τους έξοδο. Κάθε λογικό επιτελείο θα τό προτιμήσει γι' αυτή τή δουλειά. "Ακόμα, όλες οι χώρες κατασκευάζουν ή αγοράζουν φτηνότερα και άπλουστερα αεροπλάνα (Alpha-jet NG, Hawk, AMX, κ.λπ.) για τόν ίδιο σκοπό, επιδιώκοντας τήν βελτίωση τής σχέσης κόστους/αποτελέσματος. Τά ογδόντα νέα πανάκριβα εργαλεία μας θα πρέπει πάντως να απασχοληθούν άλλου.

Στίς αερομαχίες, στην άναχαίτηση, ή ίδια λογική όρίζει τά πράγματα. "Έχει τεράστια σημασία για έμάς που είμαστε οι άμυνόμενοι και οι πίο αδύνατοι να καταστρέφουμε περισσότερα άπ' όσα χάνουμε. "Αγοράζοντας όμοια αεροπλάνα σε μισούς αριθμούς σίγουρα δεν πετυχαίνουμε αυτό τό στόχο. "Η λύση, όπως τό 1974, έπρεπε να είναι ή άναζήτηση αεροπλάνων ειδικευμένων σε αυτόν τόν μοναδικό ρόλο. Τό F-20A για παράδειγμα στό ρόλο τής καταδιώξης — άναχαίτησης είναι ισάξιο μέ τό F-16C. "Έχει σχέση ώσης προς βάρος 1,13/1 άντι 1,17/1 τού F-16G και 1/1 τού Mirage 2000. "Αντέχει σε έλιγμούς, επιταχύνσεις +9g, είναι ιδιαίτερα εδελικτο και άνεβαίνει στά 11.000 μέτρα σε 2' λεπτά από τή στιγμή τού συναγερωού. "Ανάλογα μέ τήν παραγγελία, μπορεί να έξοπλιστεί μέ ραντάρ και ήλεκτρονικούς όπλογοιστές που τού δίνουν δυνατότητες άνόπτευσης — κατόπτευσης, έγκλωβισμού στόχων και συνέχισης τής έρευνας, όπλογοισμών άποστάσεων κ.λπ. "Αναφέρουμε αυτές τίς τεχνικές λεπτομέρειες γιατί υπερεκαλύπτουν τίς προδιαγραφές που ό άρχηγός τής αεροπορίας άντιπτεράρχος Κουρής έθεσε σε διάφορες όμιλίες του (όπως π.χ. έλειξη στό πρόσφατο Forum τού NATO) ως άπαραίτητες για τό νέο μαχητικό στόν τομέα τής καταδιώξης.

"Έπειδή τό αεροπλάνο αυτό είναι μοναδικού ρόλου, είναι πίο έλαφρύ από τά δύο

που διαλέξαμε (7,5 τόνους έναντι 10,5 τού F-16C και 9,5 τού Mirage σε παρόμοιους ρόλους) και προπαντός πολύ πίο φτηνό. Κοστίζει τό μισό ως τό ένα τρίτο τής τιμής τού καθενός από τά άλλα δύο (14 εκατ. δολάρια έναντι 30-35 τών άλλων). Αυτό σημαίνει άπλως ότι εάν διαλέγαμε αεροπλάνα ενός ρόλου όπως τό 1974 θα είχαμε μιά μεγάλη ύπεροχή στόν τομέα κόστους/αποτελέσματος στό πεδίο τής άνάσχεσης — διώξης.

*

Τά Mirage 2000 και τά F-16C που διαλέξαμε είναι τύποι αεροπλάνων που φιλοδοξούν να είναι ταυτόχρονα καλά καταδιωκτικά, καλά βομβαρδιστικά, άριστα άναχαίτιστικά, ικανά για ύποστήριξη χερσαίων δυνάμεων και για όποιο άλλο ρόλο φανταστεί κανείς (δυστυχώς σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να γίνουν έπιβατικά ώστε να έξελασπώσουν λίγο τήν "Ολυμπιακή). Είναι πιθανό να τά πετυχαίνουν όλα τούτα. Για να γίνει όμως αυτό φορτώνονται με κάθε είδους έξοπλισμούς, γίνονται πολύπλοκα και τελικά πανάκριβα. "Η τελευταία τους αυτή ιδιότητα τά κάνει τόσο πολύτιμα ώστε να είναι πρακτικά μή χρησιμοποιήσιμα. Δηλαδή ή έμπλοκή τους σε έπιχειρήσεις κινδυνεύει να κοστίζει περισσότερο σε μās άπ' ό,τι στόν αντίπαλο. Για τήν "Ελλάδα, μιά χώρα με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες, αυτή ή κατάσταση ίσοδυναμεί με άδιέξοδο.

"Η έπιλογή 160 F-16C από τόν αντίπαλο ήταν για μās μιά μεγάλη ευκαιρία να τόν καθήλωσουμε άνατρέποντας τή χρησιμότητα αυτής τής έπιλογής. Δεδομένου ότι θα παραλάμβανε τά πρώτα του αεροπλάνα τό 1988, είχαμε τέσσερα χρόνια για να μεθοδεύσουμε τήν άπάντηση. Να ένισχύσουμε δηλαδή τήν άντιαεροπορική δύνα-

μη τού πεζικού (φορητοί πύραυλοι), τού στρατού ξηράς ώστε να κάνουμε τή χρήση αυτών τών αεροσκαφών για τακτική ύποστήριξη άδύνατη από τό κόστος τής. Να προμηθευτούμε ειδικευμένα καταδιωκτικά (F-20A κ.λπ.) που μαζί με τά Mirage F-1C θα έκαναν τή χρήση τών έχθρικών για διείσδυση και βομβαρδισμό άφόρητα δαπανηρή. Να προμηθευτεί ή αεροπορία μικρά, φτηνά αεροπλάνα ύποστήριξης ώστε να μπορεί πίο άνετα και με λιγότερους δισταγμούς να προσβάλει τίς χερσαίες δυνάμεις τού αντίπαλου. Να συμμετάσχει τέλος στην άπό κοινού με άλλες χώρες σχεδίαση και κατασκευή ενός άπό τά μαχητικά τής δεκαετίας τού 1990 (του ευρωπαϊκού ιδιαίτερα) ώστε να άποκτηθεί τεχνολογία και προοπτικές για σχεδίαση τύπων ή παραλλαγών ειδικά προσαρμοσμένων στις άνάγκες μας. "Όλα αυτά όχι μόνο θα έξουδετέρωναν τήν πρωτοβουλία τού αντίπαλου άλλα θα προκαλούσαν καιρίο πλήγμα στα προγράμματα έξοπλισμού του.

"Όπως είναι γνωστό, έμεις επιλέξαμε, αντί για τά παραπάνω, τό να αγοράσουμε τά μισά από τά ίδια. Τό τί θα τά κάνουμε παραμένει άδιευκρίνιστο. "Έκείνο που γίνεται όλοένα και πίο καθαρό είναι ότι οι κλειστές έπιτροπές, οι έμπειρογνώμονες και τά έπιτελεία που εν λευκώ άποφασίζουν για όλα τούτα, μπορούν εύκολα να φτάσουν στό λάθος μέσα στις πιέσεις και τά ιδεοληπτικά σχήματα που κινούνται. Και άπό τά λάθη, εύκολα, σ' αυτά τά σοβαρά ζητήματα, φτάνουμε στις καταστροφές. Τά ζητήματα αυτά άφορούν τήν πολιτεία άλλα και τήν κοινωνία όλόκληρη. Τόν λαό άν θέλετε. "Έπειδή αυτός θα πληρώσει, αυτός έχει να κερδίσει ή να χάσει, δεν πρέπει να είναι άπόβλητος άπό αυτές τίς αποφάσεις. "Η δημοσιοποίηση τών προβλημάτων αυτών μπορεί να άποτρέψει άλλα λάθη. Φοβούμαστε ότι άρκετά έχουν γίνει μέχρι τώρα.

Γιώργος Μαργαρίτης

τῆς Πόλης

Ἡ πόλη δέν εἶναι γιά παιδιά

«Γιατί ξυπνᾶνε τά μικρά παιδιά ἀπό τό χάραμα;» ἀναρωτιόταν πρό ἡμερῶν συντάκτης μόνιμης στήλης ἀπογευματινῆς ἐφημερίδας καί γνωστός τραγουδοποιός, «γιατί σώνει καί καλά αὐτά τά μωρουδάκια θά πρέπει νά πηγαίνουν στό νηπιαγωγεῖο τά ἄγρια χαράματα», γιατί ἀπό τόσο νωρίς, πρόσθετε μέ ἀγανάκτηση, νά γνωρίσουν τόν «ἐφιάλη τοῦ ξυπνητηριοῦ»;

Ἀπό τό μυαλό τοῦ εὐαίσθητου ἐκφραστή τῆς κοινῆς γνώμης δέν πέρασε βέβαια ὅτι ἡ μάνα τοῦ παιδιοῦ πού παρκάρει τό παιδί της στό νηπιαγωγεῖο ἀπό τά βαθιά χαράματα μᾶλλον θά φεύγει κι αὐτή μέ τήν ψυχὴ στό στόμα γιά νά προλάβει τό λεωφορεῖο, γιά νά χτυπήσει κάρτα στήν ὥρα της. Γιά τόν ἐντυπωσιακό σχολιασμό βολεύει μόνο ἡ μιὰ πλευρά τοῦ ζητήματος. Καί οἱ δύο μαζί, ἢ καί περισσότερες, μπερδεύουν τά πράγματα, κι ἄντε νά βγάλεις ἄκρη...

Ἄλλά τό πρόβλημα φυσικά δέν εἶναι οἱ μελοδραματισμοί τοῦ εὐαίσθητου τραγουδοποιοῦ. Ἡ κορόνα του ὅμως ὑποδηλώνει ὅτι προβλήματα τόσο σοβαρά, ὅπως τά μωρά καί οἱ ἐργαζόμενες μανάδες, ἡ κοινωνία μας τά ἀντιμετωπίζει μέ μελοδραματισμούς καί ρητορείες. Ἀπό κεῖ καί πέρα, ὡς πραγματικά προβλήματα ὑπάρχουν μόνο στό χῶρο τῆς ἀτομικῆς ἀπόγνωσης καί τῆς ἀκαταδάμαστης ἀτομικῆς πρωτοβουλίας πού ἢ θά στερήσει ἀπό τό παιδί τή φυσική του ιδιότητα νά εἶναι παιδί ἢ ἀπό τή μάνα τήν κοινωνική καί πολιτισμική της ἀνάγκη νά εἶναι ἐργαζόμενη. Ἡ νοικοκυρούλα χαρωπὴ ἢ ἄσπλαχνη μάνα.

Σέ μιὰ κοινωνία ὅπου, ὑποτίθεται, ὅλοι ἀγωνίζονται γιά τό μέλλον τῶν παιδιῶν τους, ὅπου τά πάντα γίνονται γιά νά ζήσουν τά παιδιά καλύτερα, τά κατα-

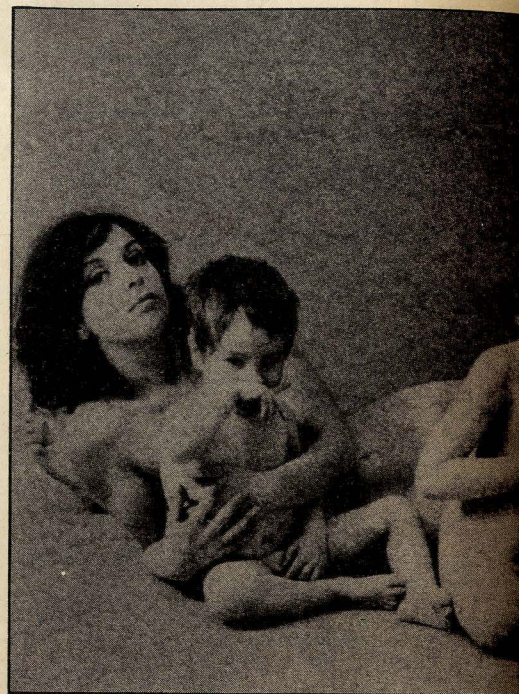
φέραμε ὥστε τά νήπια νά ξυπνᾶνε ἀπό τά ἄγρια χαράματα, νά στοιβάζονται ἀνά σαράντα σέ ιδιωτικούς ἢ δημόσιους βρεφονηπιακούς σταθμούς μέ ἕναν δυό ἐπιβλέποντες ἀμφίβολης ἐπαγγελματικῆς καταλληλότητας, νά περνᾶνε κατά μέσον ὄρο δυό μέ τρεῖς ὥρες ζωσμένα μέ τίς ζῶνες ἀσφαλείας στό κιτρινόχρωμο σχολικό, νά μήν ἔχουν χῶρο νά παίξουν, νά ἀποβλακῶνονται μπροστά στήν τηλεόραση, νά ζοῦν κάτω ἀπό τή χαλαρή ἢ αὐστηρή ἐπιτήρηση κάποιας γιγιάς ἢ θείας, νά ὀρίζονται καί νά περιορίζονται στό περικλειστο γκέτο τῆς πολυκατοικίας, νά γίνονται βάσανο γιά τούς γονεῖς καί οἱ γονεῖς βασανιστές γι' αὐτά. Οἱ πόλεις μας, καί ιδιαίτερα ἐτούτη ἡ πόλη τῆς Ἀθήνας, δέν ἔχουν χῶρο γιά τά παιδιά.

Τό πιό περίεργο εἶναι ὅτι οἱ σχετικές στατιστικές τοῦ ὑπουργείου Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν εὐημεροῦν. Ἄλλά ἡ πραγματικότητα τῶν παιδιῶν πού τίς διαφεύδει παίζεται κάπου ἀνάμεσα ἐπτά μέ ὀκτώ τό πρωί καί δύο μέ τρεῖς τό μεσημέρι. Γιατί ὡς τώρα δέν ἀκούστηκε ἀκόμη ὅτι πρόκειται νά ἀπαλοτριωθοῦν μαζικά πολυκατοικίες ἢ νά κλείσουν δρόμοι γιά νά ἀποδοθεῖ ὁ ζωτικός χῶρος στά παιδιά.

Τά προγράμματα γιά παιδότοπους, νηπιαγωγεῖα, βρεφόμετα, δημοτικά, ἰδρύματα γιά παιδιά μέ εἰδικές ἀνάγκες κ.λπ. δέν εἰσπράττουν οὔτε τό χιλιοστό σέ σχέση μέ ὅσα προορίζονται γιά τήν ἀγορά τοῦ αἰῶνα». Γι' αὐτό ὅταν δέν ἀλλάζει ριζικά οὔτε ἡ κρατική οὔτε ἡ ἰδιωτική στάση ἀπέναντι σέ τέτοια προβλήματα, κι ἐπειδὴ αὐτά ἐπιμένουν νά ὑπάρχουν, τότε περισσεύει ὁ μελοδραματισμός. Καί τό κόλλημα τῶν ἀνθρώπων στόν τοῖχο.

Στήν ὑπηρεσία τοῦ παιδιοῦ

Κι ὅμως, ἡ πόλη μας βρίθει ἀπό ἰδρύματα καί καταστήματα στήν ὑπηρεσία τοῦ παιδιοῦ. Χαρτοπωλεῖα, φιλικατζήδικα, παιδικά παιχνίδια, ἐνδύματα, ἤλεκτρονικά σέ κάθε γωνιά. Τά τελευταῖα χρόνια προστέθηκε ἄλλη μιὰ κατηγορία καταστημάτων μέ στόχο τή μόρφωση καί τήν ἐπιμόρφωση τῶν παιδιῶν. Ἐκτός ἀπό τά πατροπαράδοτα φροντιστήρια πάσης φύσεως, δέν ὑπάρχει τετραγωνο σ' ὄλο τό λεκανοπέδιο πού νά μή συναντήσει κανεῖς σχολεῖα ξένων γλωσσῶν, μουσικῆς, κιθάρας, πιάνου,

χοροῦ, ρυθμικῆς, γυμναστικῆς. Ὁ,τι δέν προσφέρει τό κράτος μέ τήν ἐπίσημη ἐκπαίδευση θά τό ἀναπληρώσει καί πάλι ἡ πολυμήχανος ιδιωτικὴ πρωτοβουλία. Οἱ οικονομολόγοι θά μιλοῦσαν γιά ὑπερμπορισμό καί παρασιτισμό. Καί σίγουρα εἶναι. Ὑπάρχει ὅμως μιὰ ἄλλη ἀθέατη πλευρά. Εἶναι πραγματικά μορφωτική ἡ κύρια λειτουργία τῆς πληθῶρας αὐτῶν τῶν σχολείων πού ὁ ἀριθμὸς τους συναγωνίζεται τά μανάβικα καί τά μπακάλικά; Μήπως ἡ μόρφωση εἶναι κάλυψη ἄλλων, πιό πεζῶν ἀναγκῶν πού δέν θέλουμε νά ὁμολογήσουμε; Μήπως καταλήγουμε στή μόρφωση» γιατί δέν ξέρουμε τί νά κάνουμε τά παιδιά;

Κανεῖς βέβαια δέν θά μπορούσε νά ὑποστηρίξει ὅτι αὐτά τά σχολεῖα εἶναι ἀχρηστα ἢ ὅτι οἱ προσφερόμενες ὑπηρεσίες εἶναι πάντοτε κακῆς ποιότητας. Ἀκόμη κι αὐτὴ ἡ εὐκολὴ κατηγορία γιά τήν παραπαιδεία τοῦ φροντιστῆ, ἂν τό καλοσκεφτεῖ κανεῖς, ἀποτελεῖ μιὰ κάποια λύση, ἄθλια βέβαια καί κοινωνικά ἀπαράδεκτη, πάντως λύση. Ὡστόσο, αὐτός ὁ ἐπιμορφωτικὸς ἀκτιβισμὸς στίς περισσότερες περιπτώσεις καλύπτει ἄλλες ἀνάγκες καί κάθε ἄλλο παρά μορφωτικὴς ἀφετηρίες ἔχει. Κυρίως λύνει» τό πρόβλημα τοῦ ἐλεύθερου χρόνου τοῦ παιδιοῦ. Τί νά κάνει μαντρωμένο στό διαμέρισμα, χωρὶς δρόμο, γειτονιά, φίλους, παρέες; Ποιὸς θά κρατήσει» τά παιδιά, ιδιαίτερα τά μικρά; Λέγαμε καί προηγουμένως ὅτι ἡ πόλη εἶναι ἄξενη, δέν ἔχει φυσικὴς ὑποδοχῆς γι' αὐτά. Ἐνας πρῶτος παιδοκόμος εἶναι ἡ τηλεόραση πού θά ἀπορροφήσει κάμποσες ὠ-

ρες. Ο άλλος είναι τά επιμορφωτικά σχολεία. Θά βουλευτοῦν ἔτσι δυό τρία ἀπογεύματα τῆς ἐβδομάδας: μουσική, γλώσσες ἢ ρυθμική ἤδη ἀπό τά πέντε ἢ τά ἕξι. Στή συνέχεια κι ὅσο τά παιδιὰ μεγαλώνουν, στό γυμνάσιο καί τό λύκειο, τά φροντιστήρια θά καλύψουν σχεδόν ὅλο τόν ἐλεύθερο χρόνο τοῦ μαθητῆ. Ἐτσι τά σημερινά παιδιὰ πού τά ἔχουν ὅλα» βρίσκονται μέ τόν μεγαλύτερο ἐργάσιμο» χρόνο ἀπό κάθε ἄλλη περίπτωση συμπολιτῶν μας. Δώδεκα μέ δεκαπέντε ὥρες συνεχές ὠράριο, ἀπό τό σχολεῖο στό φροντιστήριο κι ἀπό τό φροντιστήριο στό γαλλικά.

Τό συνολικό ἀποτέλεσμα τοῦ τεραστιοῦ ἀκτιβισμοῦ, αὐτό τό ξέφρενο ξόδεμα χρόνου, εὐαισθησιῶν καί χρήματος, εἶναι μηδαμινό. Γιατί παρά τά τόσα ἐπιμορφωτικά ἰδρύματα καί παραϊδρύματα, δημόσια καί ἰδιωτικά, οὔτε ἀπό μόρφωση οὔτε ἀπό ἐπιμόρφωση τά πᾶμε καλά. Κι ὅσο περισσότερο δέν τά πᾶμε καλά, τόσο περισσότερο πληθαίνουν οἱ ταμπέλες γιά Μαθήματα ξένων γλωσσῶν», πιάνο καί ρυθμική. Τελικά, εὐτυχῶς πού ὑπάρχουν κι αὐτά.

Παιδιά καί σκυλιά, ἀγώνας κοινός

Ὅποιος ἔχει σκύλο — μικρῆς ἰδιαίτερα ἡλικίας — καί τόν βγάζει βόλτα στόν δρόμο, διακρίνει ἀμέσως τά παιδάκια σέ δυό χοντρικά κατηγορίες. Τά παιδάκια

τά πολύ μικρά ἐννοῶ, τά προσχολικῆς ἡλικίας.

Τά μέν χυμᾶνε πάνω στό σκύλο (καί αὐτουνοῦ τοῦ φεύγει ἡ οὐρά), τόν ἀρπάζουν, γίνονται κουβάρια, αὐτός τά γλείφει ὅπου βρεῖ, καί γενικῶς περνοῦν μαζί οἱ δυό τους, τόν λίγο χρόνο πού διαρκεῖ αὐτό, ζωή χαρισάμενη. Ἀκόμα καί παιδάκια καθιστά στό καρποτάκι ὑποδέχονται μέ ξεφωνητά χαρᾶς καί ἀποτυχημένα παλαμάκια τό σκυλί πού τούς ὀρμάει μέ τίς καλύτερες τῶν διαθέσεων. Κοιτᾶς ἔντρομος καί ἔνοχος τή μαμά, καί ἀνακουφίζεσαι ὅταν δεῖς τό χαμόγελό της: Καί μέ τή Σούζη μας τά ἴδια κάνει». Ἡ: Ἐέρω. Ἐέρω. Τρία ἔχουμε στό κτήμα». Ἐέρει τό παιδί τόν σκύλο ἀπό τό σπίτι του κι ἄς μήν τόν ἔχει ξαναδεῖ, καί εἶναι ἔτσι σέ θέση νά γενικεύσει. Ὑποθέτει ὅτι οἱ διαθέσεις τοῦ σκύλου εἶναι οἱ καλύτερες. Καί σχεδόν πάντα, ἢ μᾶλλον πάντα, ἔχει δίκιο.

Αὐτά τά μέν. Τά δέ υποθέτουν, γιά τήν ἀκρίβεια ἔχουν ἤδη ἀπό τό σπίτι τους προϋποθέσει, ὅτι οἱ διαθέσεις τῶν σκύλων γενικῶς εἶναι οἱ χειρότερες δυνατές. Γίνονται ἕνα μέ τόν τοῖχο καί τό χρώμα του, τά ξεφωνητά τους εἶναι ξεφωνητά τρόμου, ἐνῶ ὁ σκύλος, ἀπτόητος, σηκώνεται περιχαρῆς στά πίσω πόδια (καθῶς τόν κρατᾶς μέ τό λουρί) καί φαντάζει ἀκόμα τρομερότερος. Ἡ μαμά σέ δαγκώνει μέ τό βλέμμα της, κολλημένη κι αὐτή στόν τοῖχο πίσω ἀπό τό καμάρι της, ἐνῶ ἐσύ λαίμοπνίγεις τό ζωντανό γιά νά ἀπομακρυνθεῖτε μιά ὥρα ἀρχύτερα.

Τά παιδιὰ αὐτῆς τῆς ἡλικίας εἶναι ἐν προκειμένῳ πιστός καθρέφτης τῶν γονιῶν τους. Ὅταν ἡ μητέρα, γιατί κυρίως αὐτή τά βγάζει βόλτα ὁπότε καί ἔρχονται σέ ἐπαφή μέ τόν ἔξω κόσμο», ἐμπνέει τόν φόβο στά παιδιὰ της ἐπειδή τρέμει ἢ ἴδια τόν σκύλο ἀφοῦ, ἀνώτερο εἶδος αὐτή, δέν τόν μπορεῖ» ἢ καί τόν σιχαίνεται», ἐπειδή ἐξακολουθεῖ νά φοβᾶται τίς ἀρρώστιες του παρά τά ἐμβόλια (καί ὅλα τά κατοικίδια εἶναι ἐμβολιασμένα· τά ἀφεντικά τους κοιτᾶνε ἐκτός ἀπό τῶν ζῶων τους καί τήν ὑγεία τῆ δικιά τους, διάολε), ἐπειδή μπορεῖ νά τῆς λερῶσει τό ταγιέρ (λές καί οἱ ἄλλες γυναῖκες πού ἔχουν ζῶα ἢ τά χαϊδεύουν φορᾶνε ἐργατική φόρμα), καί κυρίως ἐπειδή δέν θέλει τόν συγχρωτισμό μέ ἄγνωστους σκύλους καί τόν συγχρωτισμό μέ ἄγνωστους γενικότερα — τότε τό παιδί ἔχει σχεδόν σίγουρα χάσει τήν εὐκαιρία νά ἐξοικειωθεῖ ἀπό νωρίς, ἂν ποτέ ἐξοικειωθεῖ, μέ τά ζῶα. Μέ τήν ἴδια τή φύση, τελικά (γιά

νά μήν τό τραβήξω ἀκόμα μακρύτερα καί πῶ μέ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του).

Ἐνας τρόπος ὑπάρχει τότε νά ἀγαπήσει ἢ τέλος πάντων νά πλησιάσει τό παιδί τῆς πόλης τά ζῶα (μέ τίς γάτες εἶναι βέβαια ἀκόμα πῖο δύσκολο), τά πραγματικά, ὄχι τά ἀρκουδάκια πού τοῦ παίρνουν καί τά λιοντάρια τοῦ βιβλίου. Στά λιγοστά πάρκα, στό λιγοστό πράσινο, ἐκεῖ πού ἄλλοι πᾶνε τά παιδιὰ τους κι ἄλλοι τά σκυλιά τους. Ἀλλά οἱ προνοητικές μανάδες καθάρισαν καί γιά λογαριασμό» τῶν παιδιῶν τους. Καί οἱ πινακίδες ἀπαγορεύουν πλέον ἀκόμα καί τή διέλευση σκύλων μέ λουρί καί ἄνθρωπο ἀπό τά παρκάκια. Ὁ νόμος προβλέπει. Οἱ ὑστερικές φωνές τῶν μανάδων τόν τηροῦν.

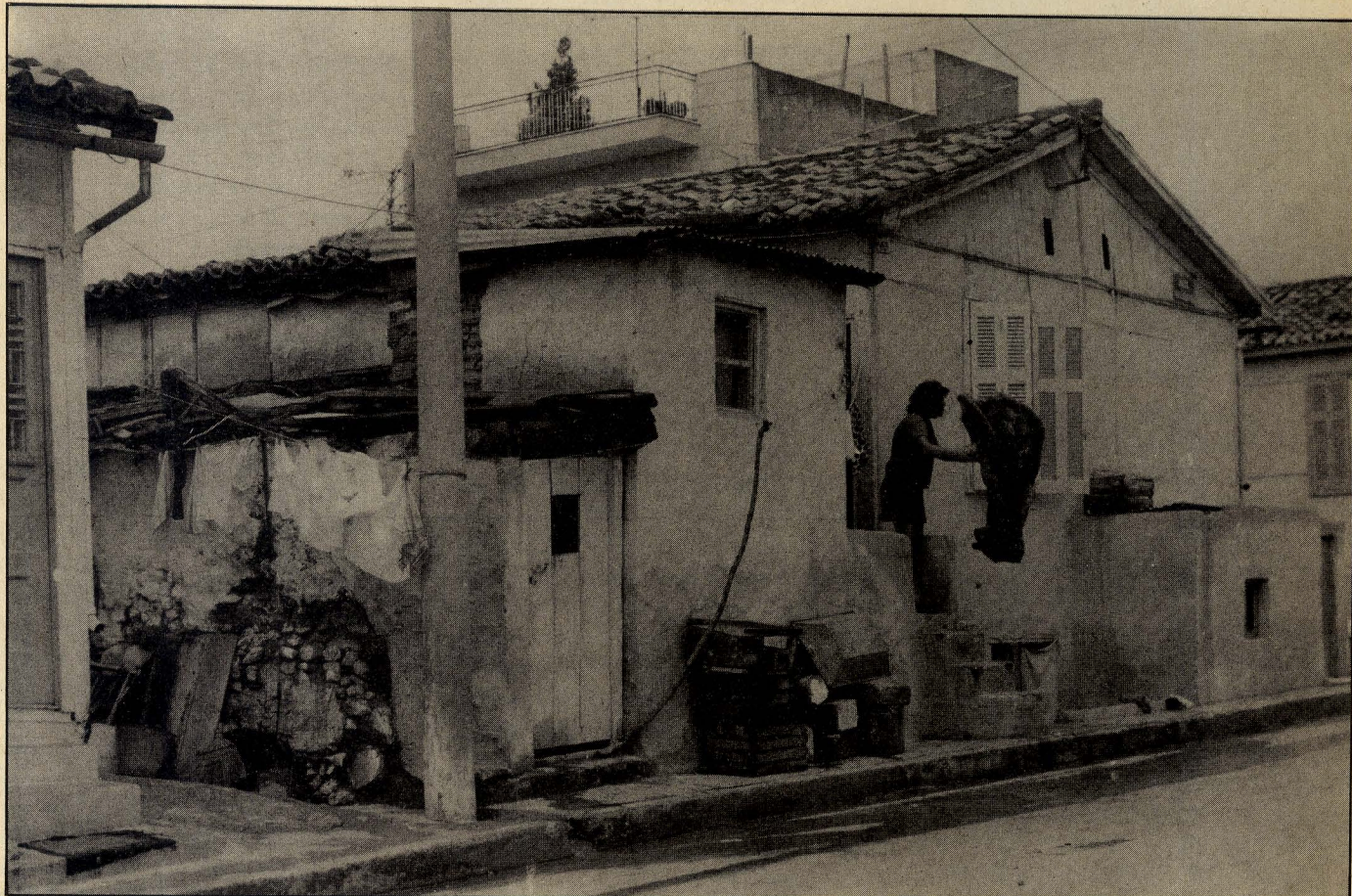
Καί διαδήλωσαν ἔτσι οἱ ἰδιοκτῆτες σκύλων πρό ἡμερῶν στό Πεδίον τοῦ Ἄρεως. Εἴμαστε τό 1/4 τῶν Ἀθηναίων ἐμεῖς, εἶπαν (καί οἱ στατιστικές μου στόν δρόμο, μέ τόν τρόπο πού περιέγραφα στήν ἀρχή, τό πιστοποιοῦν). Μήπως θά ἔπρεπε μαζί τους νά διαδηλώσουν γιά λογαριασμό τῶν παιδιῶν τους καί οἱ γονεῖς, ὄχι ἐκεῖνοι τοῦ νόμου, οἱ ὑπόλοιποι;

Μ. Πάσταρδος

Η ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΛΑΪΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

— όπως παρουσιάζεται μετά τις εξαγγελίες του κ. Κουλουμπή —

Ο

ί τροποποιήσεις του νέου υπουργού ΧΟΠ στον οικιστικό νόμο 1337 δέν είναι αυτές που έκριναν τήν τύχη του. Αποκάλυψαν, μαζί μέ τίς υπόλοιπες παρεμβάσεις στόν οικοδομικό τομέα, τίς προϋπάρχουσες έγγενεις αντίφάσεις όχι του οικιστικού νόμου αλλά τής οικιστικής πολιτικής τής κυβέρνησης. Ο 1337 και ή ΕΠΑ (Έπιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης) δέν οδηγούν νομοτελειακά στόν έλεγχο τής αστικής ανάπτυξης και τήν άρση τών ύφιστάμενων άνισοτήτων στις πόλεις.

«Ο πολεοδομικός σχεδιασμός τότε μόνο είναι άπολεσματικός και συντελεί στόν έλεγχο τής αστικής ανάπτυξης όταν ένσωματώνει μιά γενικότερη πολιτική λαϊκής στέγης και κατά συνέπεια συμβάλλει στην εφαρμογή τής». ¹ Ο 1337, μέ

τίς ζώνες οικιστικού έλέγχου (ΖΟΕ), τήν κλιμάκωση τών εισφορών γής και χρήματος, τόν ένιαίο συντελεστή 0,8, τίς ζώνες ειδικής ένίσχυσης (ΖΕΕ), τόν κοινωνικό συντελεστή και τό δικαίωμα προτίμησης στους ΟΤΑ και τούς δημόσιους φορείς, κάλυπτε, κατά μεγάλο μέρος, θεσμικά, μιά πολεοδομική πολιτική που θά άποσκοπούσε στην άναδιανομή του οικιστικού πλούτου.

Τά πολεοδομικά σχέδια, ιδίως εάν θεσμοθετούνταν, θά διευκόλυναν τή συγκριμενοποίηση τών ιστορικών κοινωνικών αντίθέσεων στό χώρο, χωρίς νά μπορούν νά υποκαταστήσουν, φυσικά, τίς κινητήριες δυνάμεις τών κοινωνικών άγώνων στην πόλη. Ήδη από τά πρώτα στάδια τής εκπόνησής τους, οι μελέτες βοήθησαν τίς προοδευτικές δυνάμεις στους δήμους και τά συνοικιακά συμβούλια νά χαράξουν τήν πολιτική τους.

«Τό θεσμικό πλαίσιο όμως άνοίγει δυνατότητες, δέν προεξοφλεί τήν ύλοποίηση τής πολιτικής που προδιαγράφει. Αδτή θά κριθεί στό πεδίο τής εφαρμογής». ²

Έτσι ή άριστερή συνηγορία στόν οικιστικό νόμο και τήν ΕΠΑ δέν μπορούσε νά είναι έφ' όλης τής ύλης τής οικιστικής πολιτικής. Γιατί ό στόχος τής κάλυψης τών στεγαστικών και οικιστικών άναγκών (και έπιθυμιών) τών λαϊκών τάξεων μέσα σ' ένα παραγωγικό και πολιτιστικό πλαίσιο, ό στόχος αυτός που θέτει τήν άνάγκη ύπαρξης μιάς ένιαίας άριστερης στρατηγικής για τήν κατοικία, άνακινεί μαζί μέ τήν πολεοδομική πολιτική (1337, ΕΠΑ) άλλες δύο πολύ σημαντικές, άν όχι σημαντικότερες τής πρώτης, συνιστώσες: α) τήν οικονομική πολιτική (χρηματοδότηση), β) τόν χαρακτήρα και τή μορφή τών φορέων παραγωγής.

Ο ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ ΜΙΛΑΕΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Ο Όττο Σίλλυ, βουλευτής και πρώην κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος των Πράσινων στην Όμοσπονδιακή Γερμανία, επισκέφθηκε πρόσφατα τη χώρα μας για μία διάλεξη στο Ίνστιτούτο Γκαίτε. Η συνεργάτιδά μας Κορνέλια Μπέκμαν είχε την ευκαιρία να συζητήσει μαζί του για τις προοπτικές των Πράσινων στη Γερμανία και για τις προτάσεις τους.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Στην Ελλάδα γίνετε γνωστός ως δικηγόρος στην υπόθεση Μπάντερ-Μάινχοφ, αν και βέβαια οι πολιτικές σας απόψεις δεν ταυτίζονταν με τις απόψεις των κατηγορουμένων. Σήμερα είσατε εκπρόσωπος των Πράσινων στο Κοινοβούλιο, παρότι η πολιτική σας προέλευση δεν είναι «πράσινη». Άραγε, «συνηγορείτε» κατά κάποιο τρόπο και σήμερα υπέρ των Πράσινων; Είστε δηλαδή σήμερα Πράσινος, ή απλώς συνεργάζεστε μαζί τους, χωρίς όμως και να ταυτίζεστε;

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Θά έλεγα ότι η πολιτικοποίηση είναι ένα τελείως ξεχωριστό πράγμα από μία συγκεκριμένη δραστηριότητα σε κάποια δίκη. Η πολιτική μου προέλευση είναι καταρχήν φιλελεύθερη και άκομα και σήμερα διατηρώ φιλελεύθερα στοιχεία στην πολιτική μου ιδεολογία. Στά χρόνια του φοιτητικού κινήματος πάντως, στη δεκαετία του '60, οι απόψεις μου πλησίασαν εκείνες της ΑΡΟ (Έξωκοινοβουλευτική Αντιπολίτευση). Αυτή ή ριζοσπαστική δημοκρατική στάση σε συνδυασμό με τη φιλελεύθερη προέλευση αποτέλεσαν τη βάση για την αποδοχή από μεριάς μου μιας τέτοιας υπεράσπισης, όπου, όπως σωστά λέτε, απουσίαζε το στοιχείο της ταύτισης.

Νομίζω όμως ότι έχετε άδικο λέγοντας ότι αρχικά δεν είχα «πράσινο» πολιτικό προσανατολισμό, στο βαθμό που οι γονείς μου ήταν «άνθρωποσοφιστές». Αυτό σημαίνει ότι η άνατροφή που είχα από τό σπίτι μου ήταν τέτοια, ώστε από μικρός να έχω ασχοληθεί με οικολογικά προβλήματα. Θά σάς φέρω ένα παράδειγμα: τό βιβλίο του Γιόακιμ Κάρλσον *Silent spring*, που μόλις αυτή την εποχή συζητείται από τις στήλες των εφημερίδων, μάς είχε απασχολήσει στά δικά μας εφηβικά χρόνια, σε μίαν εποχή δηλαδή που άλλοι δεν ασχολούνταν με παρόμοια προβλήματα. Άκόμα, στην περίοδο του φοιτητικού κινήματος είχαμε μία διαμάχη π.χ. με τόν Ρούντι Ντοϋτσκε ή τόν Κρίστιαν Ζέμλερ,

για τό πρόβλημα της πυρηνικής ενέργειας — εκείνοι τότε, σε αντίθεση με έμένα, έβλεπαν στην πυρηνική ενέργεια τήν επίλυση του ενεργειακού προβλήματος της ανθρωπότητας εις τό διηνεκές.

Έτσι, παρόλο που σε κάποια στιγμή άργότερα σκέφτηκα σοβαρά κατά πόσο έπρεπε να προσχωρήσω στην SPD, μπορώ να πώ ότι τό κόμμα των Πράσινων μάς έλυσε τό πρόβλημα — εξάλλου είχα κι εγώ συμμετοχή στην ίδρυσή του —, καθώς εκφράζει σε μεγάλο βαθμό τις προσωπικές μου πολιτικές ιδέες. Υπάρχει λοιπόν πλήρης ταύτιση των ιδεών μου με εκείνες του κόμματος, πράγμα που δεν σημαίνει βέβαια ότι αποδέχομαι στόν ίδιο βαθμό τις απόψεις όλων των ρευμάτων που υπάρχουν σήμερα μέσα στό κόμμα.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Είναι γνωστό ότι μέσα στό κόμμα των Πράσινων υπάρχουν διαφορές σχετικά με τή φύση του (π.χ. πολιτική άρχών — ρεαλιστική, έξωκοινοβουλευτικοί έναντίον «κοινοβουλευτιστών»). Μία έκφραση αυτών των διαφορών ήταν και ή «λίστα των γυναικών» κατά τήν πρόσφατη εκλογή της ήγεσίας της κοινοβουλευτικής ομάδας, ή όποια έδωσε μία τρίτη, φεμινιστική διέξοδο σ' αυτή τή διαμάχη. Τό πρόβλημα ώστόσο παραμένει: Περιορίζονται οι Πράσινοι σε έναν ρόλο «φύλακα της ήθικης συνείδησης του έθνους», ή είναι σε θέση να άποκτήσουν ολοκληρωμένη πολιτική, ή όποια λ.χ. θά τους επέτρεπε κάποια μέρα άκόμα και να αναλάβουν κυβερνητικές ευθύνες;

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Η εκλογή της γυναικείας λίστας στην ήγεσία της Κ.Ο. δεν ήταν άπλως έκφραση της διαφοράς «δογματικών» — «πραγματιστών». Έπαιξε βέβαια κι αυτή έναν ρόλο, υπάρχουν όμως και άλλες αίτιες. Προσωπικά, άνήκω στην πτέρυγα των πραγματιστών, γιατί πιστεύω ότι δεν άρκει να ύποστηρίζεις ένα πρόγραμμα άρχών και να κρούεις τόν κώδωνα για τούς κινδύνους που μάς απειλούν, αν δεν προτείνεις ταυτόχρονα

πραγματοποιήσιμες λύσεις. Νομίζω ότι τό έρώτημα που πρέπει να μάς άπασχολεί είναι ποιά ζητήματα μπορούν να βρούν κάποια λύση μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Κι αυτό γιατί σήμερα βρισκόμαστε ήδη σε μίαν άπειλητική κατάσταση από πλευράς διεθνών σχέσεων, κατάσταση που άπειλεί τήν ασφάλεια στόν κόσμο, ενώ ταυτόχρονα συντελείται μίαν μεγάλου μεγέθους οικολογική καταστροφή, που άπαιτεί άμεση παρέμβαση. Γι' αυτό δεν πρέπει να θεωρούμε ότι θά ξεκινήσουμε να σώσουμε τόν κόσμο κάποτε, όταν άποκτήσουμε τήν άπόλυτη πλειοψηφία: αντίθετα θά πρέπει από σήμερα να άναρωτηθούμε πώς μπορούμε να σταματήσουμε τήν καταστροφή των δασών, τόν έξοπλισμό της χώρας μας με πυραύλους, τήν άνεργία. Όλα αυτά δεν μπορούμε να τά βλέπουμε μόνο σε μακροχρόνια βάση.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Θά μπορούσατε να μάς αναφέρετε όρισμένα από τά βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα μέτρα που προτείνετε;

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Τό πρόγραμμά μας είναι σ' αυτόν τόν τομέα άρκετά συγκεκριμένο. Θεωρούμε ότι είναι δυνατόν σε σύντομο χρονικό διάστημα να κλείσουν όλα τά πυρηνικά εργοστάσια και να άποθιωθούν, με ένα κάποιο κόστος βέβαια. Έπίσης, τά αυτοκίνητα θά πρέπει να εφοδιαστούν με μηχανισμούς περιορισμού των καυσαερίων. Έχουμε γενικά προτείνει μίαν δλόκληρη σειρά μέτρων, άνάμεσα στα όποια και ένα έναλλακτικό ενεργειακό πρόγραμμα, που προβλέπει τρόπους έξοικονόμησης της ενέργειας, διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών κ.λπ. Έπίσης ένα πρόγραμμα άποτοξίνωσης — τό δλο ζήτημα της διοξίνης είναι πολύ επίκαιρο σήμερα και δεν παίρνει άλλη άναβολή —, καθώς και μίαν άναδιάρθρωση της χημικής βιομηχανίας, που όπως ξερε-

τε κατέχει κυρίαρχη θέση στη γερμανική βιομηχανία.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Σχετικά με τις μεσοπρόθεσμες και βραχυπρόθεσμες λύσεις που αναφέρατε, βλέπετε ως μέσο για την επίτευξή τους μία συνεργασία με τους σοσιαλδημοκράτες; Μήπως ακόμα μία τέτοια συνεργασία ύπονομεύει την αυτονομία των Πράσινων, ως κόμματος με ολοκληρωμένες πολιτικές απόψεις;

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Δέν τό νομίζω. Πιστεύω, χωρίς αυτό νά σημαίνει ότι παραγινόμαστε έγωιστές, ότι έχουμε κατακτήσει μία θέση στην αντιπολίτευση τέτοια, ώστε τό πρόσωπό μας νά είναι σαφές. Άκόμα και οί σοσιαλδημοκράτες στέκονται πολλές φορές μελαγχολικοί παρακολουθώντας τους Πράσινους νά καθορίζουν τά θέματα τής πολιτικής διαμάχης. Γιατί νά μήν πετύχουμε τό ίδιο και στην περίπτωση σχηματισμού μιάς κυβέρνησης ή ενός κάποιου σχήματος συνεργασίας, ακόμα κι όταν αυτή ή «συνεργασία» παίρνει τή μορφή τής άνοχής μιάς άμιγους σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης, όπως συμβαίνει σήμερα στό κρατίδιο τής Έσσης; Πρός Θεού, δέν είμαι από αυτούς πού ύποστηρίζουν ότι πρέπει όπωσδήποτε νά αναλάβουμε κυβερνητικές ευθύνες. Άλλά αν άποκλείσει κανείς έξαρχής μία τέτοια περίπτωση, τότε αυτόματα περιορίζεται τήν πολιτική έμβέλεια του κόμματος.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: *Επιμένουμε: Μπορεί οί Πράσινοι νά έχουν πολλά συγκεκριμένα οικολογικά αίτήματα, καθώς και αίτήματα κοινωνικής πρόνοιας, όμως σέ άλλους τομείς τό πρόγραμμα τους δέν έχει προχωρήσει καθόλου. Τή στιγμή λοιπόν πού τό κόμμα των Πράσινων δέν αποτελεί ένα ολοκληρωμένο πολιτικό κόμμα, δέν υπάρχει κίνδυνος, σέ μιά ένδεχόμενη συνεργασία, νά καθορίζουν οί σοσιαλδημοκράτες τό γενικό πρόγραμμα και τό πολιτικό πλαίσιο, ό δέ ρόλος των Πράσινων νά περιορίζεται σέ διορθωτικές παρεμβάσεις σέ θέματα οικολογίας και κοινωνικής πρότασης;*

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Δέν τό βλέπω έτσι. Ειδικά όσον άφορά τήν πλευρά τής οικονομικής πολιτικής πού συνεπάγονται οί προτάσεις μας, νομίζω πώς έχουμε κάνει καθαρή και τεκμηριωμένη δουλειά. Όχι ότι δέν παρουσιάζει και καθυστερήσεις τό πρόγραμμά μας, αλλά έχω παρατηρήσει ότι τόσο μέσα στό κόμμα, όσο και στόν ευρύτερο χώρο των Πράσινων ή πολιτική φαντασία, ή δημιουργικότητα και ή ικανότητά μας νά καινοτομούμε είναι πολύ μεγαλύτερη απ' όσο θά μπορούσε κανείς νά ύποθέσει. Πιστεύω λοιπόν ότι άντλώντας από αυτές τις πηγές θά μπορούσαμε χωρίς πολλές δυσκολίες νά έπιβληθούμε.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: *Άς ξαναγαυρίσουμε στό θέμα του έφικτου. Προτείνετε πριν από μερικές βδομάδες έναν «συνασπισμό ειρήνης» μεταξύ των μικρών κεντροευρωπαϊκών κρατών του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου τής Βαρσοβίας. Ποιά φαντάζεστε ότι θά ήταν τά συγκεκριμένα βήματα σέ μία τέτοια κατεύθυνση;*

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Πιστεύω ότι πρόκειται για πραγματοποιήσιμη πρόταση, ή όποια βέβαια προϋποθέτει τή βούληση και των ένεχομένων δυνάμεων αλλά κυρίως και των μικρών χωρών πού άφορά αυτή ή πρόταση. Χωρίς αυτή τή βούληση και χωρίς τήν ανάλογη λαϊκή ύποστήριξη δέν γίνεται τίποτα.

Άναλύοντας τή σημερινή κατάσταση στην Εύρώπη, θά δούμε ότι κάτω από τήν πίεση των έξοπλισμών, τά μικρά κράτη σέ Άνατολή και Δύση διαπιστώνουν πώς τά συμφέροντά τους τά σχετικά με τήν ασφάλειά τους βρίσκονται πολύ πίο κοντά μεταξύ τους απ' ό,τι με τήν αντίστοιχη ύπερδύναμη. Κι αυτό γιατί τά κράτη αυτά, παίζοντας τό ρόλο μιάς ζώνης στρατηγικής ασφάλειας, ενός ελαστικού προφυλακτήρα για τήν άνατροπή τής σύγκρουσης, διατρέχουν πάντα τόν κίνδυνο νά είναν τά πρώτα θύματα τής σύρραξης.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: *Ναί, αλλά μία παρόμοια «συμμαχία των αδυνάτων» δέν θίγει τήν ύπάρχουσα ίσορροπία τρόμου μεταξύ των μεγάλων;*

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Πράγματι, πιστεύω ότι αυτήν τήν ίσορροπία δέν μπορεί νά τήν παραβλέψει κανείς. Άκόμα και τό σύνθημα των Πράσινων «έξω από τό ΝΑΤΟ» δέν είναι άμεσα πραγματοποιήσιμο. Θά μπορούσε όμως κανείς νά φανταστεί ένα οικοδόμημα πού νά έμπεριέχει τμήματα των δύο συνασπισμών, έτσι ώστε νά άμβλύνει τήν ένταση τής αντιπαράθεσης. Τό σχέδιο έχει όρισμένες ομοιότητες με τό σχέδιο Ραπάτσκι ή άλλα προηγούμενα. Σέ σχέση με τό σχέδιο Ραπάτσκι όμως έμεις προχωρούμε ακόμα περισσότερο, άφου πιστεύουμε ότι τό πρόβλημα δέν έξαντλείται στόν άμοιβαίο άφοπλισμό,

άλλά προϋποθέτει και τήν ανάπτυξη θετικών σχέσεων ανάμεσα στά κράτη, π.χ. στόν πολιτιστικό, οικονομικό και πολιτικό τομέα, στην ελεύθερη κοινωνία κ.λπ. Άν κάτι τέτοιο γίνει κατορθωτό, παρ' όλα τά διαφορετικά κοινωνικά συστήματα, άποκτά νομίζω ιδιαίτερη άξία, με τήν προϋπόθεση βέβαια του άμοιβαίου σεβασμού των συνόρων.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: *Μήπως όμως αυτό όδηγεί μάλλον σέ άποσταθεροποίηση...*

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Όχι, όχι, τό αντίθετο. Άν βέβαια είναι κανείς τής γνώμης ότι σήμερα ζούμε σέ κατάσταση σταθερότητας, τότε ίσως τά βλέπει άλλιώς τά πράγματα. Άλλά και μόνο τό παράδειγμα τής Πολωνίας άποκαλύπτει τά όρια τής πολιτικής τής ύφεσης πού μέχρι σήμερα ακολουθήθηκε. Αυτό του είδους ή ύφεση μπορεί νά λειτουργήσει μόνο υπό τήν προϋπόθεση ότι ό σημερινός σχηματισμός των μπλόκ παραμένει άθικτος, ότι ή σταθερότητα των σχέσεων πού επικρατούν μέσα σ' αυτά είναι έγγυημένη. Κι αυτό σημαίνει πώς κάθε διαδικασία κοινωνικής χειραφέτησης είναι άπαγορευμένη. Μέ βάση αυτή τήν παραδοσιακή αντίληψη περί ύφεσης φτάσαμε στό σημείο ακόμα και οί σοσιαλδημοκράτες νά αντιδράσουν πολύ ήπια για τά γεγονότα στην Πολωνία, από φόβο μήπως όλο τό οικοδόμημα τής ίσορροπίας του τρόμου καταρρεύσει. Βλέπουμε δηλαδή ακόμα και ή Δύση νά δείχνει κατανόηση σέ ένέργειες όπως ή έισβολή στην Τσεχοσλοβακία, και γενικά στό δόγμα Μπρέζνιεφ, μία και ή έξωτερική ίσορροπία προϋποθέτει τήν έξωτερική ίσορροπία σέ κάθε συνασπισμό.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: "Ας αφήσουμε πρόσ στιγμήν τις ΗΠΑ. Πιστεύετε ότι η Σοβιετική Ένωση θα συγκατένευε σε μία τέτοια πρόταση;

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Πιστεύω ότι μία ψυχρή ανάλυση, που δεν παραγνωρίζει την ανάγκη της Σοβιετικής Ένωσης να κατοχυρώσει την ασφάλειά της, κάθε άλλο παρά αποκλείει αυτό το ενδεχόμενο. Η Σοβιετική Ένωση αντιμετωπίζει ως γνωστόν και έσωτερικά προβλήματα και προβλήματα με τα άλλα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Ο αγώνας των εξοπλισμών γονατίζει οικονομικά τόσο την ίδια όσο και τους εταίρους της και εμποδίζει την οικονομική τους ανάπτυξη. "Ας μήν ξεχνάμε άλλωστε ότι η Σοβιετική Ένωση δεν μπορεί να παραβλέψει την τάση των μικρών κρατών για μεγαλύτερη ανεξαρτησία, η οποία σημειώνεται ως αναπόφευκτη αντίδραση από τη στιγμή που τα κράτη αυτά αντιλαμβάνονται ότι δεν είναι παρά απλά πόνια στη διεθνή σκακιέρα.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: "Ένας τέτοιος «συνασπισμός της ειρήνης» θα προϋπέθετε κατά τη γνώμη μας μίαν αλλαγή των κοινωνικών δομών στα κράτη που συμμετέχουν σ' αυτόν, είτε ανήκουν στην Ανατολή είτε στη Δύση. Δεν νομίζετε ότι οι δύο υπερδυνάμεις θα αντιδρούσαν σ' αυτό το ενδεχόμενο;

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Πιστεύω ότι οι κοινωνίες αλλάζουν έτσι κι αλλιώς. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας έχει αλλάξει, μόνο και μόνο με την ύπαρξη ενός τεράστιου ειρηνιστικού κινήματος. Θά έλεγα ότι η Σοβιετική Ένωση θα βρισκόταν στο σωστό δρόμο αν έκτιμούσε το γεγονός ότι η ύπαρξη του ειρηνιστικού κινήματος προσφέρει πολύ περισσότερα στην ασφάλειά της από κάθε πύραυλο που στήνει. Αντίστοιχα, τόσο στην ίδια τη Σοβιετική Ένωση όσο και στα άλλα κράτη του ανατολικού μπλόκ, ο κόσμος δεν έχει καμία επιθετική διάθεση απέναντι στη Δυτική Ευρώπη, και την ενδεχόμενη λαϊκή αντίδραση θά έπρεπε να την λάβει υπόψη της ή σοβιετική ηγεσία, αν ποτέ σχεδιάσει να επιτεθεί έναντιον της Δύσης.

"Όλα αυτά δεν μπορεί να τα παραβλέψει κανείς, όταν θέλει να αναλύσει σωστά τη διεθνή πολιτική. "Ας μήν ξεχνάμε ότι, ακόμα κι αν είναι αδύνατη ή ξαφνική εξαφάνιση των συνασπισμών, η τάση που υπάρχει σήμερα οδηγεί στη βαθμιαία διάλυσή τους. Τό ίδιο προτείνει και τό σχέδιό μας. Πράγμα που θά είχε βέβαια θετικές επιπτώσεις στην κοινωνική εξέλιξη, κυρίως στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις ανατολικές χώρες.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Δεν θεωρείτε δηλαδή την κοινωνική αλλαγή ως προϋπόθεση για ένα τέτοιο συνασπισμό.

ΟΤΤΟ ΣΙΛΛΥ: Σε ένα βαθμό, ναί. Τό ένα έφρνει τό άλλο. Δεν έχει όμως νόημα να συζητάμε τώρα αν τό αυγό έκανε την κότα ή τό αντίθετο. Έμεις πάντως, όντας έκφραστες μιάς προοπτικής κοινωνικής αλλαγής, είμαστε υποχρεωμένοι από αυτή τη σκοπιά να κάνουμε και τις προτάσεις μας.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ

ΤΟΥ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΑ

ΣΤΑ ΤΙΡΑΝΑ:

ΟΙ ΠΙΕΣΕΙΣ, ΟΙ ΦΟΒΟΙ,

ΟΙ ΑΣΑΦΕΙΕΣ

Σ

τις αρχές του Δεκεμβρίου ο ύπουργός Έξωτερικών κ. Παπούλιας θά πραγματοποιήσει την από καιρό αναμενόμενη επίσημη επίσκεψή του στα Τίρανα. Οι πληροφορίες που διαρρέουν στον τύπο αναφέρουν ότι πρόκειται για μία επίσκεψη περιορισμένης σημασίας που αποβλέπει στην αναθερμανση των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες και όχι σε επέκτασή τους. Δεν αναμένεται δηλαδή ή ύπογρα-

φή οικονομικών ή άλλων συμφωνιών μείζονος σημασίας. "Ηδη, όπως οι ίδιες πηγές αναφέρουν, δεν προβλέπεται ή σημαντική κίνηση καλής θέλησης από την ελληνική πλευρά που, στην προκειμένη περίπτωση, θά ήταν ή άρση της «έμπολέμου καταστάσεως» ανάμεσα στις δύο χώρες.

Τό τελευταίο αυτό θέμα δεν έχει ασχολήσει ιδιαίτερα τις διπλωματικές υπηρεσίες των δύο χωρών. Οι Άλβανοί

υποστηρίζουν ότι δεν τους αφορά, καθώς πρόκειται για έσωτερική ελληνική υπόθεση. Η χώρα τους ούτε έχει κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα ούτε έχει εκδώσει κανένα διάταγμα ή κάποια απόφαση εχθρική προς αυτήν. Εάν λοιπόν η Ελλάδα επιμένει στη διατήρηση των διαταγμάτων του 1940, αυτό είναι αποκλειστικά δική της, έσωτερική υπόθεση. Όποσδήποτε οι δύο χώρες δεν βρίσκονται σε πόλεμο.

Η ελληνική πλευρά διστάζει να προχωρήσει σ' ένα μέτρο που έχει σημαντικό αν και συμβολικό χαρακτήρα. Με την κατάργηση των διαταγμάτων του Νοεμβρίου του 1940 είναι σίγουρο ότι θα βελτιωθεί το κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης που χρειάζεται για να προχωρήσουν σε ουσιαστικά αποτελέσματα οι διαπραγματεύσεις. Από την άλλη όμως πλευρά, η ίδια απόφαση θα είναι και μία μορφή απάντησης στις δυνάμεις εκείνες που εναντιώνονται στην ανάπτυξη των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες. Στις διάφορες οργανώσεις του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» που άντλούν τη δύναμή τους από το γεγονός ότι τα κέντρα τους βρίσκονται στις Ηνωμένες Πολιτείες και ενισχύονται εκεί από ισχυρούς κύκλους Έλλη-

Στόν διεθνή χώρο πάλι, μία τέτοια ελληνική πρωτοβουλία θά δυσχερατούσε πιθανόν την Γιουγκοσλαβία που πιέζει με κάθε τρόπο την κυβέρνηση των Τυράνων. Η δυσανεξία της χώρας αυτής μπορεί να εκφραστεί με άμεση ή έμμεση υιοθέτηση (διαμέσου της τοπικής κυβέρνησης των Σκοπίων) των διεκδικήσεων των διαφόρων οργανώσεων Σλαβομακεδόνων που δραστηριοποιούνται τον τελευταίο καιρό στόν Καναδά και στις ΗΠΑ. Έδώ πρέπει να παρατηρήσουμε ότι πολλά πράγματα που έχουν σχέση με τα Βαλκάνια φαίνεται να σχετίζονται με τα διάφορα λόμπι των ΗΠΑ ή του Καναδά.

Μία πρωτοβουλία της ελληνικής πλευράς για την κατάργηση της «εμπολέμου καταστάσεως» προϋποθέτει ότι αυτή είναι έτοιμη να απαντήσει στις διεκδικήσεις των διαφόρων οργανώσεων και στις πιέσεις του Βελιγραδίου. Αυτό σημαίνει ότι έχει σταθερή πολιτική για τις σχέσεις ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες, για τις μειονότητες και τα υπόλοιπα προβλήματα που προκύπτουν ανάμεσά τους. Ότι υποστηρίζει και ουσιαστικά δσα διατυπώνονται φραστικά. Για παράδειγμα, αυτή την τόσο σημαντική για τα Βαλκάνια

Νέα Δημοκρατία να εξηγήσει αν βλέπει κάποιον πόλεμο ή κάποια εισβολή σαν τελική λύση του προβλήματος.

Επειδή ακριβώς μία τέτοια διαύγεια στις πολιτικές και διπλωματικές επιλογές δεν φαίνεται να υπάρχει, οι σχέσεις των δύο χωρών προχωρούν μέσα στην άβεβαιότητα και στά ήμμετρα. Η μόνη κίνηση καλής θέλησης που θα συνοδεύει τον Παπούλια στην αλβανική πρωτεύουσα μάλλον θά είναι η εγκατάσταση τελεωνειακού σταθμού στην Κακαβιά. Η εμπόλεμη κατάσταση υποβαθμίζεται από τους κύκλους του ύπουρηγίου Έξωτερικών με διαρροές ή και δηλώσεις του τύπου «ή εμπόλεμη κατάσταση αποτελεί πλέον νομικό πλάσμα». Σίγουρα δεν πρόκειται παρά για μία φραστική, για μία ειρηνική κατάσταση. Μέσα στις πιέσεις όμως, στις άβεβαιότητες της ελληνικής διπλωματίας και πολιτικής, αυτό τό φραστικό σχήμα και τή σημασία του διατηρεί και μεγαλύτερη έκταση απειλεί ίσως να πάρει στο μέλλον.

Είναι δύσκολο να καταλάβουν οι κυβερνητικοί παράγοντες, αλλά και οι επικεφαλής της Νέας Δημοκρατίας, τό πόσο σημαντική είναι για τή χώρα μας ή δημιουργία σταθερών σχέσεων με τή γειτονικά κράτη, τουλάχιστον εκείνα που δεν μās ζητούν να μοιράσουμε μαζί τους τή εδάφη μας. Είναι δύσκολο γιατί ή διπλωματία ασκείται όπως και ή πολιτική ανάμεσα στο προσωρινό, τό ήμμετρο, τό άβέβαιο και τήν άπουσία αρχών που όλα μαζί εξυπηρετούν τή δημοαγωγή. Οι πραγματικότητες όμως είναι αρκετά σκληρές και πολύπλοκες, ώστε να μην ικανοποιούνται με αυτές τις ενέργειες. Απαιτούν συνήθως πολύ περισσότερα.

Γιώργος Μαργαρίτης

νοαμερικανών και ίσως και σκέτων Αμερικανών. Ακόμα τής θέσεις και τής διεκδικήσεις τους φαίνεται να υιοθετεί — με περίσκεψη — τό κόμμα τής αξιωματικής αντιπολίτευσης ή τουλάχιστον τή πιά δύναμικά του στοιχεία (ΟΝΝΕΔ, προσκείμενες έφημερίδες που ό απόψεις τους κυμαίνονται κατά καιρούς από τής προτάσεις για εισβολή ως τής διαπραγματεύσεις για διασφάλιση των εκκλησιαστικών δραστηριοτήτων στη μειονότητα).

αρχή ότι οι μειονότητες πρέπει να έχουν τή ίδια δικαιώματα με τού πολίτες τής χώρας στην όποια ζούν. Ούτε περισσότερα ούτε λιγότερα. Ακόμα ότι τή σύνορα είναι δεδομένα ή ότι ή συνεργασία είναι ή βασική επιδίωξη. Μία διανυγής τοποθέτηση σε όλα αυτά τή ζητήματα θά τερμάτιζε τής έκκρεμότητες, θά άπέρτρεπε κινδύνους και θά εμπόδιζε τήν εκδήλωση τόσο σκοτεινών «διεκδικήσεων» όσο και πιέσεων. Τότε άκόμα θά ύποχρεωνόταν ή

Κριτική και Κείμενα

ΑΘΗΝΑ

ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1984

ΤΕΥΧΟΣ 1

ΕΚΚΙΝΩΝΤΑΣ: Οι κριτικές μας θέσεις: Κ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Η αυτοπεποίθηση των ηλλήνων και ή αξιοδοξία των νεκρών*. Κ. ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΗΣ, *Τά τερτίσματα Χ. ΒΡΟΝΤΟΣ, 'Ο ήγος τής αγοράς: Ο ΠΑΪΚΟΣ: Βιβλιοκρισίες και σχόλια*. Κρίσεις για βίβλια των: Ο. Αλεξάνη, Χ. Μεγαλινού, Σ. Κανίση, Τ. Καζαντζή, Α. Μεγάνου, Σπερeriάδη, Δ. Χριστοδούλου, Γ. Μουρτζανού, Π. Σφυρίδη, Φ. Δρακονταειδή, Θ. Βαλτινού, Μισέλ Κρετέν και λοιπών άσχετών, Ζ. Λορεντζάτου.

ΚΕΙΜΕΝΑ: Γ. ΠΑΥΛΟΣΤΑΘΗΣ, *Δύο ποιήματα*. Γ. ΖΟΥΓΑΝΕΛΗΣ, *Όσα φέρνει ό άνεμος*. ΠΑΛΛΑΔΙΟΣ, *Περί Σαρπτιανός, ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ποιημάτων* (επιμέλεια: Γ. Παζιόλης). *Ανθολογούνται:* Ν. Δαββέτας, Ν. Ζωίμος, Π. Καρτερόπουλος, Σ. Κόρη-Κόντη, Β. Κουρέας, Ν. Λαδάς, Φ. Λελεμής, Ζ. Μάνασης, Χ. Μεγαλινού, Μ. Μέσκος, Χ. Μπράβος, Θ. Σπράς, Π. Παμπούδη, Θ. Παπαθανασόπουλος, Π. Πρωτοπαπάς, Σ. Σαββόπουλος, Σ. Σπερέρφας, Ε. Σκαρτσή, Β. Σπερeriάδης, Γ. Τσίγκρας, Α. Χιόνης.

Μιά συζήτηση μέ ἀφορμή τό βιβλίο ‘Ιστορίας τῆς Β’ Γυμνασίου

Ἔχει γίνει πιά ἀποδεκτὴ στους χώρους τῆς παιδείας ἡ ἰδιαίτερη σημασία τοῦ μαθήματος τῆς Ἱστορίας. Ἡ σημαντικὴ πρόοδος τῶν ιστορικῶν σπουδῶν ἀλλὰ καί ἡ διαμόρφωση νέων μεθόδων ἐκπαίδευσης, καθιστοῦν ἀναγκαῖα μιά συζήτηση γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος αὐτοῦ. Ὁ Δεκαπενθήμερος Πολίτης θά προσπαθήσει νά συνεισφέρει σ’ αὐτὴν, φιλοξενώντας διάφορες ἀπόψεις γιὰ τίς ιστορικές σπουδές, τὴ μεταφορὰ τῆς ιστορικῆς γνώσης καί τὴν ἀξία τῶν στοιχείων πού περιλαμβάνει ἡ διδασκαλία τῆς.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας στά σχολεῖα

1. Διδασκαλία καί ἔρευνα

Ἡ συγγραφή ἑνὸς σχολικοῦ βιβλίου Ἱστορίας παρουσιάζει ὅλες τίς δυσκολίες ἑνὸς διδακτικοῦ ἐγχειριδίου, παρουσιάζει ἐπιπλέον καί κάποιες πρόσθετες δυσκολίες, πού εἶναι ἀνάγκη νά τίς πάrouμε ὑπόψη μας ὅταν ἐπιχειροῦμε μιά σχετικὴ βιβλιοκριτικὴ. Ἄς ἀρχίσουμε πρῶτα μέ τὰ γενικά προβλήματα.

Καταρχὴν ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τοῦ διδακτικοῦ ἐγχειριδίου ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ κλάδου εἶναι προβληματικὴ. Κάθε ἐπιστῆμη εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἀνοιχτῆ, μιά διαδικασία μέ μέθοδο καί ἀντικείμενο, ἀλλὰ χωρὶς τέλος. Τό διδακτικὸ ἐγχειρίδιο, γιὰ νά εἶναι ἐγχειρίδιο, πρέπει νά «παγώσει» αὐτὴν τὴ διαδικασία, νά τῆς δώσει μιά ψευδῆ αἴσθηση ὀλοκλήρωσης, καί νά ἐμφανίσει τὰ ὑπὸ ἔρευνα ὡς ἐρευνηθέντα, τίς ὑποθέσεις ἐργασίας ὡς ἀποδειγμένες προτάσεις κ.λπ. Ἀκόμα, γιὰ νά εἶναι διδακτικὸ, πρέπει νά ἀντιστρέψει τὰ δεδομένα. Στὴ διδασκαλία, ἀφετηρία γίνεται αὐτό πού στὴν ἔρευνα ἀποτελεῖ κατάληξη, ἡ ἀποδεικτικὴ δομὴ τῆς ἐπιστῆμης μετατρέπεται σέ ταξινομικὴ δομὴ κ.λπ.

Εἰδικότερα γιὰ τὰ διδακτικά βιβλία Ἱστορίας τὰ πράγματα περιπλέκονται περισσότερο. Ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὰ ὅσα διακρίνουν τὴν Ἱστορία ἀπὸ τίς φυσικὲς ἐπιστῆμες, μπορούμε νά σταθοῦμε στὴν παρατήρηση ὅτι, καθὼς ἀναφέρεται

σέ γεγονότα τοῦ παρελθόντος, ἡ διδασκαλία ἐμφανίζει συχνὰ τὴν Ἱστορία ἀνοιχτὴ μόνο ὡς πρὸς τὰ χρονολογικὰ τῆς ὄρια. Τὰ ἀναφερόμενα στὴν ἀρχαιότητα ἢ τὸ Βυζάντιο, γιὰ παράδειγμα, ἔχουν συντελεστεῖ. Συνεπῶς τὸ ἔργο τοῦ ιστορικοῦ ὀλοκληρώνεται μέ μιά καλὴ καταγραφή γεγονότων καί καταστάσεων (πού σημαίνει μιά καλὴ ἐπιλογή καί μιά καλὴ ἑρμηνεία). Ἀπομένει ἀπὸ καιρὸ σέ καιρὸ νά συμπληρώνονται τὰ κενὰ μέ τὰ νέα εὑρήματα καί νά προεκτείνεται ἡ συγγραφή πρὸς τὰ πιὸ πρόσφατα γεγονότα. Μέ τὴν ἔννοια αὐτῆ, τὴν Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου τὴν ἔχει ἤδη γράψει ὁ Θουκυδίδης. Καί καθὼς ὁ Θουκυδίδης τυχαίνει νά ἦταν πολὺ καλὸς ιστορικός, ἔνα σύγχρονο ἐγχειρίδιο γιὰ τὸν Πελοποννησιακὸ Πόλεμο δέν ἔχει παρὰ νά ἐπιλέγει ἀπ’ αὐτόν ὅσα νομίζει ὅτι πρέπει καί μπορούν νά ἀφομοιωθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες του (τοὺς μαθητές). Ἐνδεχομένως ἔδῳ κι ἐκεῖ χρειάζεται νά προστεθοῦν κάποια στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλες πηγές.

Ἀντίθετα βέβαια, ὁ ἐρευνητὴς ιστορικός θά βάλει κατὰ κανόνα ἐρωτηματικὰ στὴν ἀκρίβεια τῶν στοιχείων τοῦ Θουκυδίδη, στίς ἐπιλογές του, στὴ μέθοδό του, καί σέ τελευταία ἀνάλυση στὴ φιλοσοφία του, καθὼς ξέρει (ἢ πρέπει νά ξέρει) ὅτι κάθε συγγραφή Ἱστορίας προϋποθέτει μιά φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας. (Γιὰ τὴν ἀκρίβεια ὅλοι οἱ νέοι τύποι ιστορικῆς γραφῆς ἐπονται μεγάλων φιλοσοφικῶν ἀνακατατάξεων: ὁ Θουκυδίδης ἔπεται τῶν πρώτων μεγάλων δημιουργῶν τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ Εὐσέβιος ἔπεται τῶν πρώτων μεγάλων χριστιανῶν φιλοσόφων — Ὁριγένης —, ὁ Μάρξ ἔπεται τῶν μεγάλων Γερμανῶν ἰδεαλιστῶν φιλοσόφων — Χέγκελ — κ.λπ.).

Τό μάθημα ὁμως τῆς Ἱστορίας στά σχολεῖα εἶναι ἐπιφορτισμένο καί μέ καθήκοντα πού δέν ἔχει γιὰ παράδειγμα ἡ Φυσικὴ. Πρέπει νά συμβάλει στὴ διαμόρφωση ἐθνικῆς συνείδησης καί ταυτότητας καί νά μεταδώσει κάποιες κοινωνικές (καί ἠθικές) ἀξίες. Ἔτσι, εἶναι αὐτονόητο ὅτι στὴν Ἑλλάδα διδάσκεται ἡ ἐλληνικὴ Ἱστορία, ἐνῶ στὴν Ἀγγλία ἡ ἀγγλικὴ. Τὰ κριτήρια αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς δέν ἔχουν βέβαια τίποτα νά κάνουν μέ τὸν ἴδιο τὸν ιστορικὸ κλάδο καί τίς ἀνάγκες τῆς ἔρευνας. Τό ἀντίθετο μάλιστα. Ἡ ιστορικὴ ἔρευνα γιὰ νά μελετήσει τίς εἰσβολές τῶν Γότθων ἢ τῶν Σλάβων στὴ ρωμαϊκὴ ἢ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶναι ὑποχρεωμένη νά διεσθῶσει στίς κοινωνίες τῶν Γότθων ἢ τῶν Σλάβων. Τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια αἰσθάνονται ὑποχρεωμένα νά περιοριστοῦν σὸ ὅτι βάρβαροι λαοὶ ἀπειλοῦν τὸν πολιτισμὸ — κι ἄς βρίσκεται αὐτό κάποτε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

Ὅλα αὐτὰ βέβαια, ὡς ἕνα βαθμὸ, καί ἀναπόφευκτα εἶναι καί ἴσως ἀναγκαῖα. Ὡς ἕνα βαθμὸ ὁμως. Σήμερα, ἕνας ἀλματικὰ διογκούμενος ἀριθμὸς μαθητῶν προορίζεται γιὰ ἀνώτατες σπουδές — ἀλλὰ καί χωρὶς σπουδές ὄλο καί περισσότεροι ἄνθρωποι θά ξαναπιᾶσουν στά χέρια τοὺς ἐπιστημονικὰ βιβλία. Κάποιοι ξαναδιαβάζοντας Ἱστορία θά δυσανασχετήσουν μέ τίς «διαστρεβλώσεις» καί «παραλείψεις» τῶν σχολικῶν βιβλίων. Τό πιὸ σημαντικό ὁμως εἶναι ὅτι ὁ φοιτητὴς ἢ ὁ νέος ἐπιστήμονας θά ἀπαιτήσει κατὰ κανὸνα νά τοῦ δοθεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση μέ τὸν ἴδιο τρόπο πού τὴν παρήχθη τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια — ὀλοκληρωμένη, ταξινομημένη, ἀπλοποιημένη. Ἔτσι, οἱ «ἀνάγκες τῆς ἐπιστῆμης» ἀπαιτοῦν μέ τὴ σειρά τους νά ἀλλάξουν τὰ σχολικὰ βιβλία καί νά μικρύνει τὸ χάσμα μεταξύ διδασκαλίας καί ἔρευνας. Κοντὰ στίς «ἀνάγκες τῆς ἐπιστῆμης» προστίθενται βέβαια φιλοσοφικές, παιδαγωγικές, τεχνολο-

γικές παράμετροι. Τά σχολεία έχουν καθήκον νά προετοιμάζουν σήμερα σωστά τούς νέους επιστήμονες, πολύ περισσότερο από χθές. Μαζί μέ τίς κοινωνικές αξίες πρέπει νά δίνουν καλύτερες γνώσεις.

Καθώς όμως αυτό δέν είναι κατορθωτό, παρά σέ μικρό μόνο βαθμό, προκύπτει ή ανάγκη τής συχνής αντικατάστασης τών διδακτικών ἐγχειριδίων μέ νεότερα, πιο ἐνημερωμένα, προσαρμοσμένα σέ καινούριες μεθόδους, ἀντιλήψεις κ.λπ. Τά σχολικά βιβλία παλιώνουν καί ανανεώνονται σήμερα πολύ πιο γρήγορα ἀπ' ὅ,τι χθές, ἀλλά καθώς κι αυτό δέν είναι ἀρκετό, ἔχουν ἀρχίσει προσπάθειες τά ἴδια τά ἐγχειρίδια νά ἀποκαλύπτουν τή «φύση» τους.

2. Γιά μιὰ νέα ἀντίληψη σχολικῶν βιβλίων Ἱστορίας

Σύμφωνα μέ τίς νέες ἀντιλήψεις, τά σχολικά βιβλία Ἱστορίας ἐγκαταλείπουν τήν ἀρθρωση τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου γύρω ἀπό πολιτικά γεγονότα (διαδοχές βασιλιάδων, μάχες, ἀκμές καί παρακμές αυτοκρατοριῶν). Πολιτιστικά, οικονομικά, κοινωνικά, θρησκευτικά γεγονότα, ὄχι μόνο καταλαμβάνουν μεγαλύτερο χώρο σήμερα ἀπ' ὅ,τι χθές, ἀλλά παίζουν συχνά σημαντικότερο ρόλο στήν ἀρθρωση τοῦ ὕλικου ἀπ' ὅ,τι τά καθαρά πολιτικά. Τό περιεχόμενο γίνεται σύνθετο, οἱ ἴδιες χρονολογίες ἔρχονται καί ἐπανερχονται σέ διάφορα κεφάλαια καθώς γίνεται προσπάθεια μιὰ κοινωνία νά φωτιστεῖ ἀπ' ὅ-

σο τό δυνατόν περισσότερες πλευρές. Σημαντικότερο ὅμως γιά τίς νέες ἀντιλήψεις εἶναι νά ἐμπλουτιστοῦν τά βιβλία μέ πηγές καί τεκμήρια· μέ φωτογραφίες πού δέν εἶναι μόνο ἐπεξηγηματικές, μέ περικοπές πού δέν εἶναι μόνο γραφικές.

Τά ἐγχειρίδια καλοῦνται νά ἀποκαλύψουν τόν ἑαυτό τους. Ἡ Ἱστορία πού θά παρουσιάζουν δέν θά εἶναι οὔτε τόσο δλοκληρωμένη οὔτε τόσο δεδομένη, ὅσο ἦταν χθές. Θά εἶναι σ' ἓνα βαθμό ἀσπασματική — ὅλες οἱ ἐποχές δέν ἔχουν τό Θεουκυδίδη τους. Ἐδῶ μᾶς λείπουν βασικές χρονολογίες, ἐκεῖ δέν ξέρουμε σχεδόν τίποτα, καί παραπέρα ἀνακαλύπτουμε ὅτι αὐτά πού νομίζουμε βέβαια ἦταν λάθος. Τό νέο ἐγχειρίδιο ἀρχίζει σιγά σιγά νά αυτοκαταργεῖται. Γίνεται ὁδηγός, βάζει κάποια σειρά, δημιουργεῖ κάποιες προτεραιότητες, παρέχει βασικές πληροφορίες· ἀνοίγει ὅμως καί καινούριους ὀρίζοντες γιά ἄλλα πιο εἰδικά βιβλία καί καταγράφει ὄχι μιὰ ἀλλά διαφορετικές ἐκδοχές τοῦ ἴδιου γεγονότος. Ἡ Ἱστορία τῶν σχολείων ἀρχίζει νά μοιάζει μέ τήν πραγματική Ἱστορία — εἶναι ἀνοιχτή, μιὰ διαρκῶς ἀνολοκληρωτή προσπάθεια προσέγγισης «αὐτῶν πού ἔχουν συντελεστεῖ».

3. Ἡ ρωμαϊκή καί βυζαντινὴ Ἱστορία τῆς Β' γυμνασίου

Ἄς ἔρθουμε ὅμως στά καθ' ἡμᾶς καί στό βιβλίο Ἱστορίας τῆς Β' γυμνασίου πού ἔδωσε ἀφορμὴ νά διατυπωθοῦν οἱ παραπ-

νω παρατηρήσεις. Καταρχήν, μιὰ ἀνανεωτική προσπάθεια εἶναι ἐμφανής τόσο στή μορφή ὅσο καί στό περιεχόμενο. Δέν ἔχει κανεῖς παρά νά ξεφυλλίσει τό βιβλίο καί νά κοιτάξει τά περιεχόμενα. Τό ὕλικό δέν εἶναι πιά ὀργανωμένο κατά δυναστείες αυτοκρατόρων, ἐνῶ πολλά ἄλλα στοιχεῖα τό ἐμπλουτίζουν καί τό βαθαινοῦν. Καί ὅμως, κοιταγμένο ἀπό τή σκοπιά τῶν νέων ἀναγκῶν καί τῶν νέων παιδαγωγικῶν καί ἐπιστημονικῶν ἀπαιτήσεων, τό ἀποτέλεσμα παραμένει πολύ φτωχό.

Ἀφήνω κατά μέρος τό ζήτημα τῶν γενικῶν περιοδολογήσεων, πού εἶναι ἀντεπιστημονικό — ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἐδῶ κυριαρχοῦν οἱ ἀπαιτήσεις ἰδεολογικῆς ἐνταξης τῶν μαθητῶν καί ὄχι ἐπιστημονικῆς τους κατάρτισης. (Ἔτσι, οὔτε ὁ πιο τολμηρός ἱστορικός δέν θά τολμοῦσε γιά τήν ὥρα νά συγγράψει ἓνα σχολικό βιβλίο πού δέν θά δέχεται ὅτι τό Βυζάντιο ἀρχίζει μέ τόν Μέγα Κωνσταντίνο).

Ἀφήνω κατά μέρος ὅτι ὅλο τό βιβλίο θεμελιώνεται (καί πῶς θά μπορούσε νά κάνει ἄλλιως;) πάνω στήν αἰώνια ἰδέα ἐνόσ ἐλληνικοῦ ἔθνους καί μιᾶς ἐλληνικῆς συνείδησης, πάντα παρούσας καί πάντα δεδομένης. Δέν λέω νά ἀμφισβητηθεῖ ἡ ἔννοια τῆς ἐλληνικῆς συνείδησης — αὐτό θά ἰσοδυναμοῦσε μέ ἐσχάτη προδοσία — ἀλλά νά δειχτεῖ, νά τεκμηριωθεῖ. (Ἄς κάνουμε ἐδῶ μιὰ παρέκβαση γιά νά πούμε τί δέν εἶναι τεκμηρίωση. Τό ὑποκεφάλαιο «Ἡ ρωμαϊκή καί βυζαντινὴ Ἱστορία τῆς Β' γυμνασίου» ἀρχίζει μέ τή φράση: «Ἡ ἐλευθερία στήν Ἑλλάδα ἐσβησε ὀλοκληρωτικά τό 146

π.Χ όταν άπότυχε και ή τελευταία προσπάθεια των ελευθέρων Έλλήνων να αντιμετώπισουν τους Ρωμαίους». Η περιγραφή αυτή θυμίζει τουλάχιστον Β' παγκόσμιο πόλεμο, τή στιγμή πού καταλάμβαναν οι Γερμανοί τήν Κρήτη. Άλλά ήταν πραγματικά οι Έλληνες ένωμένοι κατά των Ρωμαίων; Έχει καμιά σχέση ή Άρχαϊκή Συμπολιτεία με τά σύγχρονα ένιαία κράτη πού άγωνίζονται για τήν έδαφική τους άκεραιότητα; Τί πρέπει να πούμε τότε για τούς πολέμους των Διαδόχων; Και πιά κάτω διαβάζουμε: «Σ' όλες τές πόλεις τήν έξουσία πήραν στά χέρια τους οι πλουσιότερες τάξεις... Ό λαός όμως κρατούσε σταθερά έχθρική στάση άπέναντι στους Ρωμαίους, γιατί είχε στερηθεί τήν πολιτική του ελευθερία...». "Όστε πρίν τούς Ρωμαίους — άκριβώς πρίν τούς Ρωμαίους — τήν έξουσία τήν είχε ό λαός (!), σ' όλες τές πόλεις! Κι αυτός ό λαός άντέδρασε σταθερά και μαχητικά άπέναντι στους Ρωμαίους! Μήπως οι παραχωρήσεις πού γίνονται χάριν των ιδεολογικών άναγκών καταργούν κάθε έννοια ιστορίας;).

Άφήνω κατά μέρος ότι ό χριστιανισμός έμφανίζεται όπως θά ήθελε ό ίδιος να έμφανίζεται, χωρίς να λαμβάνονται καθόλου ύπόψη τά ιστορικά δεδομένα. (Αυτό άπαιτούν οι άνάγκες τής έλληνοχριστιανικής συνείδησης. Γιατί πώς άλλως να έρμηνεύσουμε τήν εμφάνιση τόν 4ο αιώνα μιās άνέκαθεν προϋπάρχουσας «έπίσημης εκκλησίας» τήν όποία ξαφνικά άπειλούν «οι αίρέσεις»; Πρώτα άπ' όλα δέν υπήρξε ποτέ μία επίσημη εκκλησία — διάφορες επίσημες εκκλησίες συγκρούστηκαν μεταξύ τους, όπως και με τές αίρέσεις. Κι ύστερα εκκλησία και αίρέσεις παλεύουν μεταξύ τους άπό τόν πρώτο αιώνα, διαρκώς και άμείλικτα: αυτός ό άγώνας δημιουργεί τήν εκκλησία

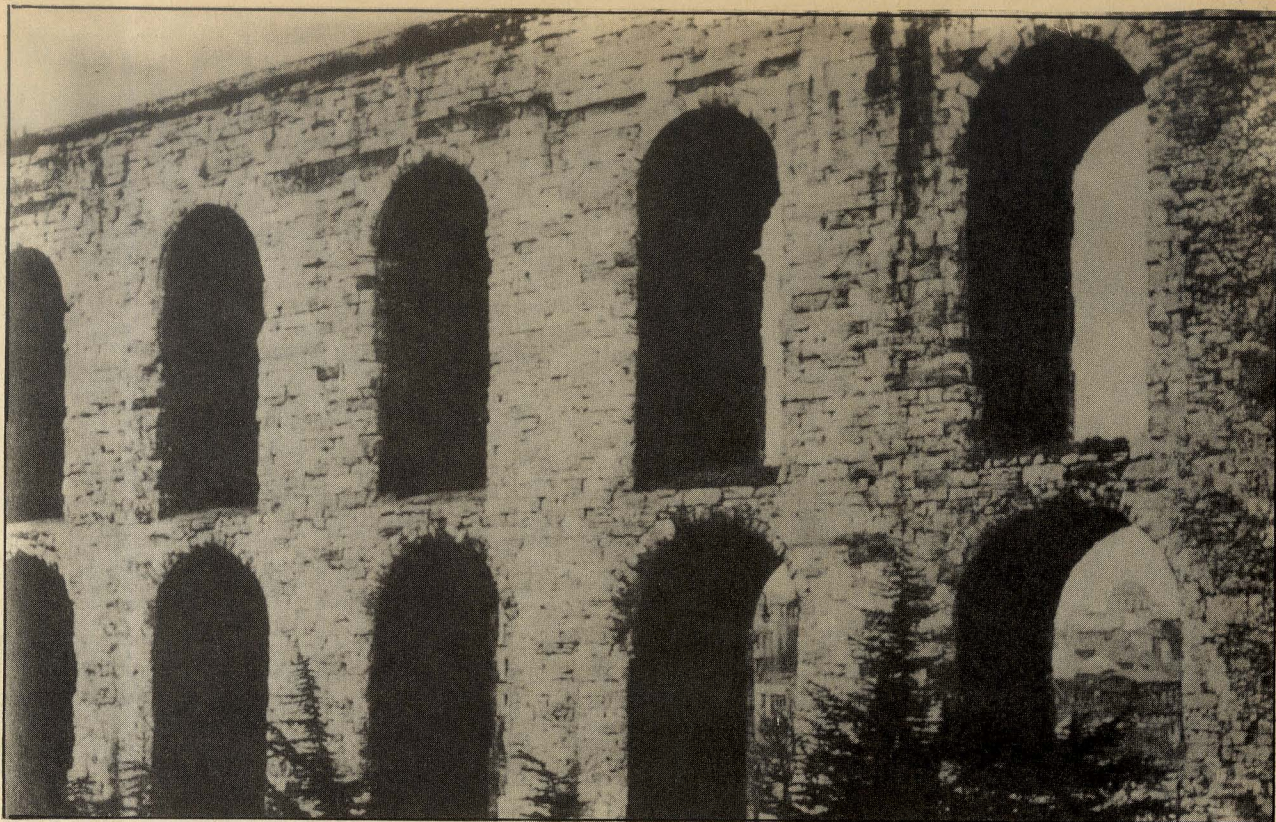
— τά λέει και ό Ευσέβιος αυτά. Ούτε όμως ό άρειανισμός είναι μιá «έρμηνεία σέ θεολογικό ζήτημα», πού καταδικάζεται άπλά και μόνο στή Νίκαια. Δεκαετίες συγκρούσεων, αυτοκράτορες πού στηρίζουν τόν άρειανισμό κ.λπ., δέν μπορεί να είναι προϊόντα κάποιων έρμηνειών — τό λέει ή άπλή λογική. Δεκάδες ανακρίβειες και άποκρύψεις σέ μιá παράγραφο).

Άφήνω κατά μέρος και πλήθος άλλα σημεία. Άλλωστε, τά όσα αναφέρθηκαν δέν άποτελούν παρά μικρό μόνο δείγμα και όχι των πιά σημαντικών ζητημάτων. Άλλά αν άφήσουμε όλα αυτά κατά μέρος, κατανοώντας τές σκοπιμότητες πού τά επιβάλλουν, τί άπομένει για να κρίνουμε τό βιβλίο αυτό, άπό τή στάση του σέ ζητήματα έντελώς δευτερεύοντα για τήν κοινωνική και έθνική ένταξη, όπου και οι πιέσεις είναι άσημαντες; Θα σταθώ λοιπόν σέ δύο ακριβώς τέτοια, δευτερεύοντα ζητήματα για να κρίνω τήν ανταπόκριση του βιβλίου αυτού στίς νέες επιστημονικές άπαιτήσεις.

Τό πρώτο θέμα πού θά ήθελα να τίξω είναι αυτό των κειμένων. Πράγματι, καθώς θά άπαιτούσε ή νέα λογική συγγραφής έγχειριδίων, κάθε κεφάλαιο συνοδεύεται και άπό έναν αριθμό κειμένων-πηγών. Δυστυχώς όμως τά κείμενα αυτά, αντί να άνοίγουν τό βιβλίο πρός διαφορετικές έκδοχές, αντί να προκαλούν άνησυχίες, αντί να οδηγούν σέ παρατέρα άναζητήσεις, κλείνουν και ολοκληρώνουν τό βιβλίο σέ μιá αυτάρεσκη αυτάρκεια. Τά περισσότερα κείμενα είτε παρέχουν δείγμα των πηγών άπ' όπου έχουν άντληθεί τά στοιχεία του βιβλίου, είτε συμπληρώνουν κάποια πληροφορία με ένα γραφικό άνέκδοτο. Και στίς δύο περιπτώσεις, τά κείμενα αυτά είναι άχρηστα και είναι έντελώς άπίθανο να διαβαστούν άπό τούς μαθητές.

Τό δεύτερο θέμα πού θά ήθελα να τίξω σχετίζεται με μιá μικρή λεπτομέρεια πού πρόσεξα. Στην αρχή αρχή του βιβλίου γίνεται λόγος για τές κοινωνικές τάξεις στή Ρώμη. Άναφέρονται και οι ίππείς ως «άσχολούμενοι με χρηματιστικές επιχειρήσεις», σέ αντίθεση πρός τούς συγκλητικούς πού ήταν μεγάλοι γαιοκτήμονες. Πρόκειται για μιάν αυθαίρετη άποψη, πού διατυπώθηκε κάποτε και πού για είκοσι τουλάχιστον χρόνια όσοι μελετητές γράφουν για τό θέμα δέν παύουν να τή διαψεύδουν. Όλες οι άνώτερες τάξεις εκείνη τήν εποχή βασίζονταν στή γαιοκτησία, άνεξάρτητα άπό τό αν άσχολούταν και με χρηματιστικές επιχειρήσεις, όπως και πολλοί συγκλητικοί. Σιγά τό πράγμα! Οι ίππείς δέν προσδιορίζονται άπό τές χρηματιστικές τους άσχολίες και κάτι έγινε! Βεβαίως δέν έγινε τίποτα — αν και τέτοια λάθη υπάρχουν άπειρα. Τό άναφέρω όμως για τόν άπλούστατο λόγο ότι μάς θυμίζει πώς ζούμε ακόμα στόν κλειστό κόσμο των έγχειριδίων. Για είκοσι τουλάχιστον χρόνια ή αντίληψη αυτή για τούς ίππείς έπιχει (και διεθνώς) στόν κόσμο των έγχειριδίων (τό πώς μπήκε εκεί μέσα είναι θέμα πού σχετίζεται με μιάν όρισμένη φιλοσοφία και μιá ταξινομική κοινωνιολογία). Τό ζήτημα λοιπόν είναι τό εξής: τά σχολικά βιβλία πού δέν αισθάνονται τήν άνάγκη να συνδεθούν με τήν ιστορική έρευνα, δέν είναι δυνατόν να προετοιμάσουν τούς μαθητές σωστά για τόν κόσμο τής επιστήμης και τές άπαιτήσεις του. Τό μόνο πού προωθούν είναι ή κοινωνική, έθνική και θρησκευτική ένταξη των νέων. Άπ' αυτή τήν άποψη, ακόμα και σέ θέματα πού είναι άνώδυνα, τό βιβλίο τής Β' γυμνασίου προχωράει με βήμα σημειωτόν.

Δημήτρης Κυρτάτας

Ἡ ἔννοια τοῦ διαφορετικοῦ στή διδασκαλία τῆς Ἱστορίας

Μπροστά σέ ἄλλες ἐποχές,
σέ ἄλλους τρόπους ζωῆς,
σέ ἄλλους ἀνθρώπους

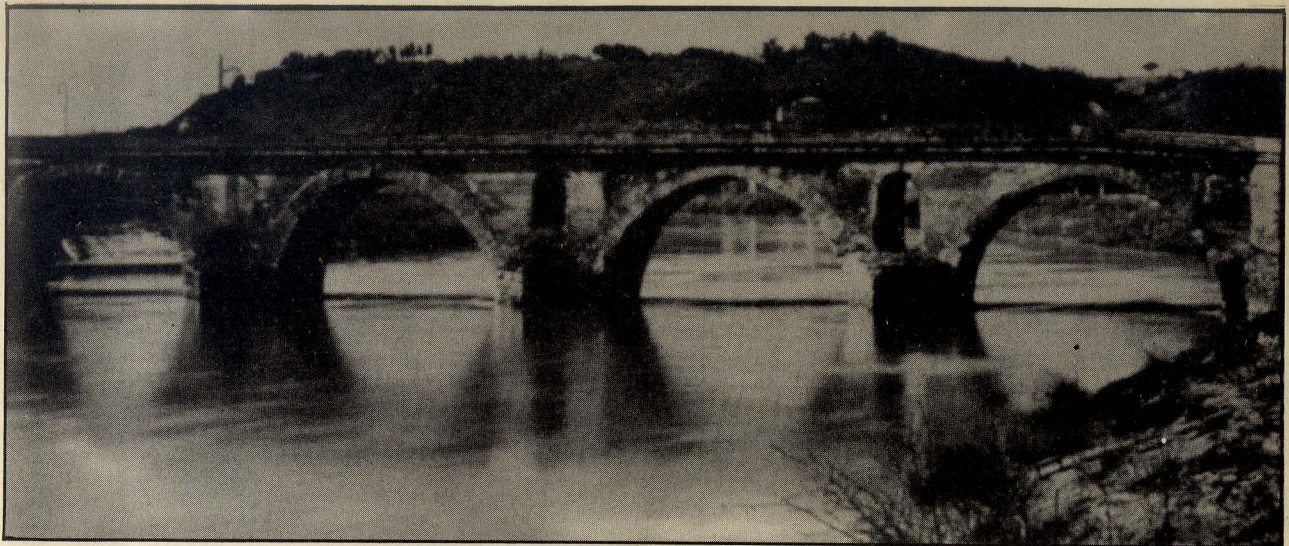

Τῆ ρωμαϊκή καί τῆ βυζαντινῆ Ἱστορία τῆ συναντοῦν τά παιδιά, γιά πρώτη φορά, στήν Ε' τάξη τοῦ δημοτικοῦ, σέ ἡλικία 10-11 χρόνων. Ἡ διδασκαλία καί τό σχολικό βιβλίο ἔχουν ἐδῶ διπλή ἀποστολή. Νά παρουσιάσουν γιά πρώτη φορά τά κύρια ὀνόματα, ἡμερομηνίες καί γεγονότα τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας ἀλλά καί νά ξεχωρίσουν, νά ἀναδείξουν τίς ρίζες τοῦ σημερινοῦ μας ἔθνους. Τό πρώτο εἶναι ἀναγκαῖα καί ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἰδίων γεγονότων μέ κριτική σκέψη στίς μετέπειτα σπουδές. Τό δεύτερο εἶναι ἰδιαίτερα δύσκολη ὑπόθεση γιατί ἡ ἀνάδειξη τοῦ «ἐμεῖς» καί τῶν ἱστορικῶν του ἀφετηριῶν μπορεῖ νά ὀδηγήσει στόν πατριωτισμό ἀλλά καί στήν ὑπεροψία, στίς διάφορες μορφές προγονολατρίας, στό σοβινισμό καί τό ρατσισμό. Στούς δασκάλους πέφτει ἐδῶ ἡ βαριά εὐθύνη νά ἀποφύγουν τήν παρουσίαση μονόπλευρων εἰκόνων, νά δημιουργήσουν γέφυρες μέ τό διαφορετικό, ἀκόμα κι ὅταν τά σχολικά βιβλία δέν τοῦς βοηθᾶνε σ' αὐτό.

Οἱ λαοί γιά παράδειγμα πού ἔρχονται σ' ἐπαφή μέ τό Βυζάντιο ἢ καί πολεμοῦν μαζί του δέν πρέπει νά μποῦν στή σκέψη τῶν παιδιῶν ἀπλά σάν «ἐπίφοβοι λαοί», ὅπως τοῦς λείει τό βιβλίο τῆς Ε' δημοτικοῦ, πού στοχεύουν στόν «ἀφανισμό τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους», δηλαδή τοῦ «ἐμεῖς» (σελ. 88). Πρέπει νά ἐξηγηθεῖ στά παιδιά

ὅτι αὐτοί οἱ Σλάβοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἄλβανοί προσέφεραν καί σημαντικά πράγματα. Στήν ὕστερη ἀρχαιότητα ὁ πληθυσμός τῶν Βαλκανίων ἔπεφτε συνέχεια, κυρίως ἀπό τῆ μετανάστευση. Ἀπό 5.000.000 κατοίκους τό 200 μ.Χ. μένουν 3.000.000 μεταξύ 600 καί 800 μ.Χ. (800.000 στή σημερινή Ἑλλάδα). Οἱ νεοφερμένοι ἔφτασαν σέ μιά χώρα πού εἶχε ἀφθονη γῆ καί πολλά βοσκοτόπια νά τοῦς προσφέρει. Ἀξιοποίησαν ἐδάφη μέ τήν ἐργασία τους, ἀξιοποίησαν τά βουνά μέ τά κοπάδια τους. Ἐνίσχυσαν μέ φόρους καί στρατιῶτες τόν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἔγιναν χριστιανοί καί πολλοί ἀπό αὐτούς υἱοθέτησαν τήν ἑλληνική γλώσσα καί τίς ἑλληνικές συνήθειες. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἦταν μέρος τῆς αὐτοκρατορίας καί κομμάτι τῆς ἱστορίας τῶν ἑλλαδικῶν χώρων.

Τό βιβλίο τῆς Ε' δημοτικοῦ ἐπιμένει στήν ὑπερβολή. Στή σελίδα 170 ἀναφέρει ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦταν «ἡ μόνη κοσμοῦπολις τῆς ἐποχῆς». Στόν δάσκαλο πάλι ἀπομένει νά πει στά παιδιά ὅτι οἱ μεγάλοι κατασκευαστές πόλεων τοῦ πρώτου μεσαιῶνα ἦταν οἱ Ἀραβες. Ἐξουσίαζαν τοῦς δρόμους τοῦ ἐμπορίου, ἦταν πολύ πλούσιοι καί ἰδιαίτερα πολιτισμένοι. Ἡ Βαγδάτη τῶν παραμυθιῶν χώραγε τόν 9ο-10ο αἰῶνα τέσσερις φορές τήν Κωνσταντινούπολη. Πολλές ἄλλες πόλεις τήν συναγωνίζονταν ἢ τήν ξεπερνοῦσαν σέ ἐ-

κταση, πληθυσμό, πλοῦτο. Ἡ Δαμασκός, ἡ Φουστάτ-Κάιρο, τὸ Παλέρμο, ἡ Κόρντοβα κ.λπ. Εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον νὰ κρύβουμε στὰ παιδιὰ τὴν πραγματικὴ θέση τοῦ τόπου μας σὲ κάθε ἐποχὴ τῆς ἱστορίας. Δέν προκαλοῦμε τὸν πατριωτισμὸ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Φέρνουμε τὴν ὑπεροψία, τὴν ὑποτίμηση τοῦ διαφορετικοῦ, τὴ μὴ ἀνοχὴ τῶν ἄλλων. Ἀκριβῶς ἐκεῖνα πού ἡ δημοκρατικὴ παιδεία θέλει νὰ ἀποφύγει.

Θὰ περίμενε κανεὶς στὴ δευτέρη προσέγγιση τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας αὐτοῦ τοῦ τόπου, στὴ Β' τάξη τοῦ γυμνασίου, σὲ μαθητὲς 13-14 χρονῶν, ὁ προβληματισμὸς αὐτὸς νὰ ἔχει προστεθεῖ στὰ προηγούμενα, νὰ ἔχουν μπεῖ γέφυρες ἀνάμεσα στὰ διάφορα στοιχεῖα ἐκείνου τοῦ κόσμου. Ἀντίθετα ὅμως, τὸ μόνο πού γίνεται εἶναι νὰ ἐνισχύονται οἱ μονομέρειες, νὰ στηρίζονται στὰ ἴδια ἂν καὶ διευρυμένα ἐπιχειρήματα.

Ἄς σταθοῦμε στὴν ἀναζήτηση τοῦ χαρακτήρα, τῆς φυσιογνωμίας τῆς μεσαιωνικῆς πραγματικότητας, τῆς εἰκόνας τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προσδιορίζεται ὅτι τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, «ποτέ δέν εἶχε πάψει στὴ βάση του νὰ εἶναι ἐλληνικὸ ἢ ἐξελληνισμένον». Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἦταν «γνωστὴ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς» (σελ. 89). Τὸ Βυζάντιο ἔχει «ἐλληνικὸ καὶ ταυτόχρονα χριστιανικὸ χαρακτήρα» (σελ. 91). Ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα εἶναι σίγουρα μιὰ «ἐλληνικὴ Αὐτοκρατορία» (σελ. 161). «Ὅλα εἶναι τόσο αὐτονόητα πού τὰ παιδιὰ πιστεύουν ὅτι πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μιὰ προηγούμενη μορφή τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους πού συγκροτήθηκε στὰ 1832. Μὲ τέτοιες ἀναλογικὲς ἐρμηνεῖες ὅμως, ὁ μεσαιῶνας, τὸ διαφορετικὸ, χάνουν τὴν οὐσία τους. Ὁ ἱστορικὸς προβληματισμὸς

χάνει τὰ ἀντικείμενά του. Ἡ Ἱστορία παύει νὰ εἶναι μάθημα ἀνοχῆς, κατανόησης, σκέψης καὶ ὑποβιβάζεται στὸ ρόλο μιᾶς ἐτυμηγορίας, πού μόνο τῆς στόχο ἔχει νὰ ἀποδείξει τὴν συνέχεια τῆς κρατικῆς ὑπόστασης τοῦ ἐλληνισμοῦ μέσα στοὺς αἰῶνες. Μιὰ τέτοια ἱστορία συντρίβει τὸ δικαίωμα τῶν κοινωνίων τοῦ χθὲς νὰ εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ τίς δικές μας. Μὲ λίγα λόγια, μαθαίνει στὰ παιδιὰ νὰ μὴν ἀνέχονται τὸ ξένο, νὰ μὴν προβληματίζονται γι' αὐτὸ, νὰ βλέπουν τὰ πράγματα μονοδιάστατα, μονοσήμαντα, παγωμένα. Πιστεύει κανεὶς ὅτι ἡ δημοκρατία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια μαθήματα;

Οἱ ὑπήκοοι τῶν αὐτοκρατόρων πίστευαν ὅτι εἶναι Ρωμαῖοι πολῖτες μέχρι καὶ τὸ 1453. Ἡ ἐπικράτειά τους λεγόταν Ρωμανία, Ροῦμ τὴ γνώρισαν οἱ Τούρκοι, Romanie οἱ Φράγκοι σταυροφόροι. Ἡ ταυτότητα, ἡ ἔννοια Ἑλλήνας πού δέν σημαίνει πιά ἐθνικὸς, εἰδωλολάτρης, παγανιστῆς, μάγος ὅπως παλιότερα, ἀνακαλύφθηκε τὸν 14ο-15ο αἰῶνα ἀρχικὰ ἀπὸ ὀρισμένους διανοούμενους τῆς Θεσσαλονίκης (Καβάσιλας, Γρηγορᾶς κ.λπ.). Τί σημαίνουν ὅλα αὐτά; Τί ἐρωτήματα προκαλοῦν; Τὸ πρῶτο καὶ ἀπλούστερο ὅτι ἡ αὐτοκρατορία δέν ἦταν ἀπλῶς «ἐλληνικὴ». Περιλάμβανε πάντα πολλὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα (κοπτικά, γοθτικά, συριακά, διαλέκτους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, θρακικὲς, σλαβικὲς διαλέκτους κ.λπ.) παρόλο πού ἡ γλῶσσα τοῦ Κράτους, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῶν πόλεων ἦταν μετὰ τὸν 7ο αἰῶνα ἐλληνικὴ. Περιλάμβανε πολλοὺς πολιτισμοὺς καὶ τρόπους ζωῆς (Ἰσαυροὺς, Ἀρμένιους, Ἰλλυριοὺς, Καππαδόκες κ.λπ.). Ἐκλείνει μέσα τῆς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ ξέχωρα στοιχεῖα. Ἡ πίστη ἢ ὀρθόδοξη καὶ κρατικὴ, πού ἐπιβαλλόταν νὰ εἶναι ἐ-

νιαία, συγκρουόταν συνέχεια μὲ «αἱρέσεις» (ἀπὸ τὸν Ἄρειο ὠς τοὺς Βογομίλους καὶ τοὺς Ζηλωτῆς) καὶ ἀκόμα χειρότερα μὲ λαϊκὲς δοξασίες, μὲ τὴ μαγεία καὶ τὸν παγανισμό. Πάλευε καὶ συμβιβάζοταν. Στὰ σύμβολα τῶν μάγων ἀντέταξε τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Ἀλλὰ ποτὲ δέν ἦταν ἔτσι ἀπλά καὶ καθαρὰ ἢ μιὰ Ὀρθόδοξη.

Ἐπάρχει μιὰ πραγματικότητα δηλαδὴ πού ζεῖ, κινεῖται, ἐξελισσεται μὲ δικές της ἀξίες, σὲ δικές της ἀντιθέσεις πού καμιὰ σχέση δέν ἔχουν μὲ δικές μας καταστάσεις. Δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ αὐτοκρατορία τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων πού παλεῖ ἐνωμένη τὸν ἀναρχο κόσμο τῆς βαρβαρότητας, ὅπως σήμερα ἐμεῖς πολεμήσαμε Τούρκους, Βουλγάρους, Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς (πῆγα νὰ πῶ καὶ σλαβοκομμουνιστῆς). Πρόκειται γιὰ διαφορετικὰ πράγματα. Ἡ οἰκουμενικότητα πού ὡς ἰδεολογία τὴ στηρίζει δέν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸν νεοελληνικὸ φιλοεθνικισμὸ τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητας τῆς φυλῆς.

Ἡ διδασκαλία, τὸ σχολικὸ βιβλίον, παρέχει γνώσεις καὶ διαμορφώνει τὴν προσωπικότητα τῶν μαθητῶν. Οἱ γνώσεις πρέπει νὰ σχετίζονται μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ μὴν τὴ διαστρεβλώνουν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ βιβλίον πρέπει νὰ παρακολουθεῖ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ ὄχι νὰ κινεῖται ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτή. Ἡ προσωπικότητα πρέπει νὰ ἀποκτᾷ κριτικὸ πνεῦμα, ἀντικειμενικότητα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ βιβλίον πρέπει νὰ δημιουργεῖ προβληματισμοὺς καὶ νὰ ἀποφεύγει μονομέρειες καὶ ὑπερβολικὲς ἐντάξεις. Ἡ διδασκαλία τῆς βυζαντινῆς, μεσαιωνικῆς Ἱστορίας δέν φαίνεται, παρά τίς προσπάθειες, νὰ ἐξυπηρετεῖ αὐτὲς τίς ἀνάγκες τῆς δημοκρατικῆς παιδείας.

Γιώργος Μαργαρίτης

1 BILLY HOLLIDAY

«Η κυρία τραγουδά τα μπλούζ». Έκδόσεις "Αγρα", Αθήνα 1984.

Μιά σκέψη για την αυτοβιογραφία της.

Η Μπίλλυ δέν γράφει εδώ άπομνημονεύματα, γιατί οί μνήμες της είναι σκληρές, βρώμικες, δέν βολεύονται σε μία λυρική σούμα που εξωραΐζει συλληβδην τούς άτέλειωτους καθημερινούς συμβιβασμούς. Η Μπίλλυ ξεσκαλίζει τό παρελθόν της «μόνο και μόνο για νά τό θάψει» και δέν μπορεί νά ποντάρει παρά μόνο στά πικρά διδάγματα άπ' τίς περιπέτειές της μέ τά ναρκωτικά. Θέλει νά έλπίζει πώς ή δική της ιστορία θά σώσει μερικά νέα παιδιά άπ' τό μαρτύριο του habit, κάποιες άφραγκες κοπέλες άπ' τήν ξεφτίλα του πεζοδρομίου, τό λαχανιασμένο δρομολόγιο άπ' τόν προμηθευτή στό μπάρ και πίσω στην πολυκατοικία — μπορντέλο της Φλόρενς Γουίλιαμς στόν 141ο δρόμο του Χάρλεμ.

Ίσως ή Μπίλλυ έλπίζει πολλά. Ξεχνά πώς εκείνοι που έγκαταλείπονται στά μπλούζ δέν διαβάζουν αυτοβιογραφίες, άκολουθώντας σχεδόν ύπνοβατικά τήν παλινοδρομική τους πορεία. Ύποψιασμένη λάθος άπ' τό διανοούμενο μαλεβράσε του Café Society, περδεύει, μέ μία πράξη έλέους, τήν ύπόγεια μαύρη ψυχή του μπλούζ μέ τή μιμητική επιφάνεια της λευκής κατανάλωσης.

Κι όμως, τί μπορεί νά καταλάβει ένας διανοούμενος λευκός — έστω μέσ στην πλησμονή του δεξιοτεχνικού του πάθους — άπ' τήν άπελπισία και τή βιολογική αναγκαιότητα της μαύρης μουσικής. Πώς μπορεί νά καταλάβει — έξω άπό κάποιες έξυπνακίστικες συνεπαγωγές — τί άγριες ιστορίες έθρεψαν τήν κάθε μελαγχολική άποστροφή. «Μου χουνε πεί πώς κανείς δέ λέει τή λέξη "πέινα" σε τραγουδι όπως έγώ. Ούτε τή λέξη "άγάπη". Ίσως και νά ναι που θυμάμαι τί σημαίνουν τούτες οί λέξεις».

Γι' αυτό η Lady Day είτε στέκεται στή θολή άτμόσφαιρα του Famous Door προσφέροντας παραγγελιά τό Body and Soul σε μαύρους φαντάρους, είτε άστράφτει μέσα σε κακόγουστες τουαλέτες στό Olympia του Παρισίου τραγουδώντας δυό και τρείς φορές τό Billie's Blues, δέν θέλει νά ξεχνά τίς φυλακές της Βαλτιμόρης και του Γουέλφear Άιλαντ, τό Ίδρυμα Καθολικών, τό δικαστήριο Τσέφφερσον Μάρκετ, τήν άνάγκη για ένα τσιγάρο στή στενή του ΰλντερσον, «τόν σερίφη μπροστά στό σπίτι της στό Χάρλεμ και τίς πόλεις άπ' άκρη σ' άκρη στή χώρα, όπου γέμισε χτυπήματα κι ούλλές, στή Φιλαδέλφεια, στό Χόλλυγουντ και στό Σάν

Φρανσίσκο — κάθε γωνιά πανάθεμά την».

Η δική της κάθοδος στόν "Άδη της πρέας είναι ή τελευταία πράξη σ' ένα δράμα — πακέτο που προδικάστηκε έτσι, για λογαριασμό της άμερικάνικης ήθικης, του λευκού δέους μπροστά στόν όλολυγμό και τήν έκρηξη της τζάζ. Άπ' τόν «κανίβαλο» Κουικουέγκ του Μόμπυ Ντίκ ως τόν Προμηθευτή της Σίρλεϋ Κλάρκ ή έξουσιαστική λευκή ματιά (του σκηνοθέτη, του συγγραφέα) πάνω στίς μαύρες ζωές ήταν προκατάληψη, φιλοφρόνηση ή καταδίκη. Πού άβαντάριζε έτσι τή λευκή μειοδοσία και άπό χρυσοπληρωμένο λακέ του νέγκρικου πάθους τήν άναδείκνυε σε προστάτιδα πάσης Τέχνης του Χαμού.

«Άφήστε με νά φυσάω μόνο νά φυσάω»: αυτές είναι λέξεις που μπορεί νά πεί μόνον ένας νεγρός (έναν νεκρός δηλαδή) σαξοφωνίστας στην κορυφή του Β' παγκοσμίου πολέμου. Ο κοινωνιολόγος Μπρους Κάμερον — παρόλο που μπορεί νά τραβάει ένωση στίς τουαλέτες του Πανεπιστημίου του Μπράντλεϊ — δέν μπορεί παρά νά τά χαρακτηρίσει όλα αυτά «άπλοϊκό έγωισμό», «άμφίδρομη ψυχολογία που σπρώχνει τήν άνεξικακία του μουσικού της τζάζ στην άδιαφορία και τελικά στην παραδοχή των προβλημάτων του καιρού του». Και δέν μπορεί παρά νά βγάλει καμιά ίλουστρασιόν έκδοση μέ ιδρωμένες μορφές στο έξώφυλλο, μαζεύοντας συγχαρητήρια και δολάρια από ξενέρωτους μάγκες (όπως δεκαετίες τώρα κάνει ή Columbia κι ή Decca).

Η πρέα, δυστυχώς, δέν αλλάζει τό χρώμα του πετσιού· οί φυλετικές διακρίσεις διαρκούν περισσότερο άπό ένα «ταξίδι» — αν δέν προορίζει, άκόμα κι αυτό, για τούς άράπηδες τά πίσω μόνο καθίσματα.

Κι ή Μπίλλυ θά πρέπει κατά βάθος νά ύποπτεύεται ότι αν σε κάποιους μπορεί νά μιλήσει — όχι βέβαια μέ τό βιβλιαράκι της άλλά μέ τά μπλούζ της — είναι τά μαύρα παιδιά του γκέτο, γιατί μόνον αυτά, ξεπερνώντας τή μυθολογία της ήρωϊνης και τήν ψευτική μέθεξη των άσπρων φιλόλογων, καταλαβαίνουν τί σημαίνει νά 'σαι νεγρός. Τά μαύρα κορίτσια που πέρασαν όλα τους τά χρόνια δουλεύοντας σε «λευκές ξεκωλιάρες» ρουφώντας και τό πιοτό και τό χνώτο και τή βία του λευκού πελάτη, σέρονοντας τις φρέσκες μνήμες της δουλείας και των διακρίσεων — μόνον αυτά μπορούν νά καταλάβουν τήν ένταση, τόν πυρετό της Μπίλλυ όταν τραγουδάει τό Strange Fruit στό Νότο, άνάμεσα σε σφιγμένους σερίφηδες, έστιότες που άρνιούνται νά τή σερβίρουν και καουμπόηδες που τή φτύνουν στό πρόσωπο.

Τά μπλούζ είναι ή νέγκρική ψυχή φυλακισμένη άνάμεσα στο ντό και τό σόλ, γλιστρώντας πέντε παλμικές δονήσεις άπ' τό μί του πιάνου, πέντε αιωνιότητες άπ' τό οικόδομημα του πολιτισμού μας. Κι ή Μπίλλυ Χολιντέϋ είναι τό μπλούζ, έτσι όπως πάλλεται και γλιστράει στίς τονιότητες σαν νά καταδύεται στό πηχτό

σκοτάδι της ζωής της, στην ιστορία της ράτσας της.

Αυτό τό βιβλίο περιττεύει, μοιάζει βραχνό (σαν τή φωνή της όταν μιλάει) ψάχνοντας στίς γλωσσικές συμβάσεις λέξεις λεπίδια. Είναι μία πράξη έντυπωσιασμού, σαν τά υπερβολικά μπιζού και τό κραναλάεο ντίσιμο των μαύρων, μία παραχώρηση, ένας έξορκισμός στην κλειστή, αυτόνομη και, τότε άκόμα, καταραμένη δύναμη του μουσικού γκέτο.

Τώρα πιά, τό μπλούζ δέν είναι μουσική μόνο για μπορντέλο της Άλις Ντήν στή Βαλτιμόρη. Η ποτοαπαγόρευση τέλειωσε, τό Λίντμπεργκ έμεινε μετέωρο σ' εκείνο τό καλοκαίρι του '27. Τό μπλούζ τό πήρανε και τό κάνανε «παγκόσμιο», σαν τό Levis ή τή Coca Cola, αυτή τή φορά μέ τήν άνυποψίαστη έπηρμένη συνεργία της, κατά τόπους, «όψηλλης» διανόησης.

Άλλά τό μπλουζ είναι οί φωνές που τό τραγούδησαν. Και οί φωνές δέν ιδιοποιούνται ούτε μέ όλου του κόσμου τά κομπιούτερς, και κρατούν πάντα στην πιό μουσική πτυχή της έκφρασης τους όλη τή θλίψη και κόυρα της κοινωνικής τους ταυτότητας.

Η κυρία τραγουδάει τά μπλουζ, όχι για μάς, μά για τόν άνθρωπό της, τούς άτυχους ερωτές της, τήν ιστορία της μέ τό habit, τά άθλια παιδικά της χρόνια πενθεϊ άπό πριν τό βίαιο θάνατό της, στά σαραντατέσσερά της. Τραγουδάει τά μπλουζ γιατί είναι νεγρα, κι άς φοράει γόννες μίνκ, κι άς ξερνάει μεθυσμένη μέ σε Κάντιλακ. Ξέρει πώς όλα κατά βάθος χρωματίζονται άπό τή βρώμικη προκατάληψη για τό πεσί της — άκόμα και στην Έκκλησία των Τοξικομανών αυτή θά σφουγγαρίζει πατώματα.

Η Lady Day γράφει όμως· γράφει για μάς. Γράφει για όσους μισούν τά μπλουζ και για όσους τά πλησιάζουν κάλπικα. Για όσους δήθεν παθιάζουν μαζί τους, για όσους τά πουλούν και για όσους τ' άγοράζουν. Γράφει γι' αυτούς που νιώθουν άβολα στό λευκό τους δέρμα ή γι' αυτούς που βολεύονται υπερβολικά, παίρνει τήν έκσταση των Βερολινέζων τζάζμεν για νά τή φτύσει πάνω στούς φλεγομένους σταυρούς των Κού Κλούζ Κλάν.

Άκόμα κι αυτή ή καταγγελία όμως παραχωρεί στό τέλος τή θέση της στό φοβισμένο, μοιραίο κλαψούρισμα μίας κουρασμένης γυναίκας. Τό μαράκι της χαμένης ζωής κυριεύει τίς λέξεις και κάτω άπ' τή σκληρή, τραχιά τους πρώτη στρώση, άποκαλύπτει ένα 'χαμηλόφωνο θήνη. «Κουρασμένη; Έμένα μου λέτε! Γρήγορα όλα αυτά θά είναι περασμένα ξεχασμένα, άφου έχω τόν άνθρωπό μου...».

Γρήγορα πράγματι. Ένα χρόνο μετά, τό καλοκαίρι του '59, ή Lady Day ξεχνούσε άναγκαστικά, πετώντας πολύ ψηλά, προς τόν κόσμο της σιωπηλής άσυνειδησίας.

Στάθης Τσαγκαρουσιάνος

2

Ο ΓΚΡΑΜΣΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΚΡΙΣΤΙΝ ΜΠΥΣΙ - ΓΚΛΥΚΣΜΑΝ

Έκδόσεις Θεμέλιο, 1984

Τό βιβλίο της γνωστής στην Εύρωπη ακαδημαϊκού και μαρξίστριας Κριστίν Μπυσι-Γκλυκσμάν σέ μιά πολύ καλή μετάφραση από τίς εκδόσεις Θεμέλιο, είναι μιά σημαντική προσφορά στην πολύ περιορισμένη (καί «προβληματική») έπαφή μας μέ τή γόνιμη σκέψη του Γκράμισι και τήν πλούσια — τά τελευταία ιδίως χρόνια — μελέτη και προβληματική γιά τό έργο του στην ευρωπαϊκή άριστερά.

Η έκτενης (περίπου πεντακόσιες σελίδες) μελέτη της Γκλυκσμάν, χωρίζεται σέ πέντε βασικά μέρη: Τό κράτος ως θεωρητικό πρόβλημα, κράτος και ήγεμονία πριν από τά *Τετράδια της φυλακής*, τό κράτος ως στρατηγικό πρόβλημα, ο Γκράμισι και ή Διεθνής, πόλεμος θέσεων και φασισμός και ή αναθεμελίωση της μαρξιστικής φιλοσοφίας.

Η μελέτη θεωρείται ως σημαντική (βλέπε *"The Gramsci Boom"*, A. S. Sassoon (pp. 203-211), *Politics and Power* No. 1, 1980, B. Britain, *"Gramsci in France and Italy"*, C. Mouffe A.S. Sassoon, *Economy and Society* vol. 6 No. 1, 1977, *"The Sociology of Political Praxis"*, L. Salamini, (p.p. 18-21) Routledge and K. Paul, G. Britain) γιατί έπεξεργάζεται και άποσαφηνίζει γόνιμα πολλές πλευρές του πολιτικού και φιλοσοφικού έργου του Γκράμισι, συσχετίζοντας τό κριτικά μέ τά κύρια ρεύματα της μαρξιστικής σκέψης και της επαναστατικής πρακτικής.

Οι παρατηρήσεις που άκολουθούν άφορούν όρισμένα μόνο από τά κύρια σημεία της συμβολής του βιβλίου: Τόν τρόπο άνάγνωσης του Γκράμισι από τήν Μπυσι-Γκλυκσμάν, τόν κεντρικό ρόλο της έννοιας της ήγεμονίας, τήν αντίληψη γιά τήν ιδεολογία και τήν πολιτική.

Στήν άνάγνωση του Γκράμισι από τήν Γκλυκσμάν, τά *Τετράδια της φυλακής* (1929-1935) του Γκράμισι συνδέονται μέ τά πολιτικά του κείμενα και τή μαχητική πολιτική του δραστηριότητα τά χρόνια 1914-26. Έτσι, ή μελέτη του πολιτικού Γκράμισι γίνεται ταυτόχρονα ή άσφαλέστερη βάση γιά τή μελέτη και κατανόηση της σκέψης του θεωρητικού Γκράμισι.

Η θεωρητικοπολιτική άνάγνωση που έπιχειρεί ή συγγραφέας προσεγγίζει τόν Γκράμισι «μέσα στην ιστορία, στή δική του ιστορία, στή δική του εποχή» (σελ. 20) μέ τά μεγάλα πολιτικά προβλήματα της έθνικης και διεθνούς συγκυρίας, όπως τά Έργοστασιακά Συμβούλια στην Ίταλία, τό νεοσύστατο σοσιαλιστικό

κράτος στή Ρωσία, ή κρίση του φιλελεύθερου κράτους, τό φασιστικό κράτος, ή φύση του φασισμού και ή πορεία του εργατικού κινήματος. Αδτή όμως ή προσπάθεια νά ιστοριοποιηθεί ή σκέψη του Γκράμισι δέν λειτουργεί εις βάρος της θεωρητικής άνάλυσης.

Η μέθοδος άνάλυσης και παρουσίασης τών γραμμισανών έννοιών χαρακτηρίζεται από μιά τέλεια ίσορροπία άνάμεσα στην προσπάθεια άποϊδεολογικοποίησης τους — μέ τό νά τοποθετούνται στό ιστορικό τους πλαίσιο — και στην προσπάθεια θεωρητικοποίησής τους — μέ τό νά έρευνάται άν μπορούν νά ξεπεράσουν τή συγκεκριμένη ιστορική καταγωγή τους, τόν χωροχρόνο προέλευσής τους, γιά νά άναδειχθούν σέ χρήσιμα έπιστημονικά αναλυτικά εργαλεία της άριστεράς σήμερα.

Η Γκλυκσμάν στό βιβλίο της παρουσιάζει τή βασική αντίληψη του Γκράμισι ότι «ο πόλεμος θέσεων» στην πολιτική είναι ή έννοια της ήγεμονίας, χρησιμοποιώντας τό κράτος σάν ένα είδος «μίου της Αριάδνης» στον λαβύρινθο τών *Τετραδίων της φυλακής*.

Η συγγραφέας θεωρεί ότι στα *Τετράδια της φυλακής* κυριαρχεί τό ενδιαφέρον του Γκράμισι νά έρευνήσει τή δυνατότητα ενός νέου δρόμου μετάβασης στό σοσιαλισμό σέ μιά άνεπτυγμένη καπιταλιστική χώρα: τόν πόλεμο θέσεων, ο οποίος ως πολιτική στρατηγική άπαιτεί μιά χωρίς προηγούμενο συγκέντρωση ήγεμονίας.

Είναι νομίζω αδτή ή προβληματική γιά τή στρατηγική του πολέμου τών θέσεων (ο ίδιος ο Γκράμισι μās λέει: «ο πόλεμος θέσεων στην πολιτική είναι ή έννοια της ήγεμονίας»), βλέπε σελ. 334 του βιβλίου) που οδηγεί τήν Γκλυκσμάν νά θεωρεί ότι ή έννοια της ήγεμονίας είναι ή κεντρική έννοια στή σκέψη του Γκράμισι. Γιατί, όπως μās δείχνει, είναι ή έννοια της ήγεμονίας που άπαιτεί μιά καινούρια αντίληψη γιά τή φύση και τή λειτουργία της υπερδομής. Έτσι, ή έννοια της ήγεμονίας οδηγεί σέ μιά άπαραίτητη διεύρυνση της έννοιας του κράτους.

Τό κράτος δέν είναι άπλως ένας καταπιεστικός μηχανισμός αλλά και όργανωτής της ήγεμονίας. Η λειτουργία του πέρα από τόν καταναγκασμό διεύρυνεται και περιλαμβάνει τήν ήθική ή διανοητική διεύθυνση της κοινωνίας (βασισμένης στην ένεργητική συναίνεση), πράγμα που έξηγει τόν όρισμό του Γκράμισι γιά τό κράτος ως πολιτικής κοινωνίας και κοινωνίας πολιτών: καταναγκασμός + ήγεμονία. Η Γκλυκσμάν πιστεύει ότι ή διευρυνμένη αδτή αντίληψη του Γκράμισι γιά τό κράτος του έπιτρέπει νά άναπτύσσει έναν πολύ σημαντικό θεωρητικό προβληματισμό γιά τή δραστηριότητα και τήν άποτελεσματικότητα του έποικοδομήματος και ταυτόχρονα νά ξεπεράσει τήν οικονομίστικη παράδοση στον μαρξισμό που άντιμετωπίζει τό κράτος «σάν όργανο στα χέρια της κυρίαρχης τάξης». Έπίσης ή διεύρυνση αδτή της έννοιας του κράτους, ως ήγεμονίας έξοπλισμένης μέ έφε-

δρείες καταναγκασμού, θεωρείται σημαντική από τή συγγραφέα γιάτί άνοίγει τό δρόμο στον Γκράμισι νά ξανασκεφτεί τό πρόβλημα της επανάστασης στην Δύση άντιδιαστέλλοντας τόν πόλεμο θέσεων από τόν πόλεμο κινήσεων.

Η Γκλυκσμάν — που κινείται μέσα στην προβληματική ενός «άριστερου ευρωκομμουνισμού» — τονίζει τήν άποψη του Γκράμισι ότι στις χώρες της Δύσης μιά επαναστατική πολιτική πρέπει νά 'χει στόχο νά φθείρει και νά κλονίσει τήν ήγεμονία του άστικού μπλόκ δυνάμεων μέσα από έναν δύσκολο και παρατεταμένο πόλεμο θέσεων, πριν έπιχειρηθεί ή κατάκτηση της διακυβέρνησης του κράτους.

Παρόλο όμως που ή Γκλυκσμάν δίδει κάπως έμφατικά τούς προβληματισμούς του Γκράμισι γιά τίς άνάγκες της πολιτικής στρατηγικής στή Δύση, δέν άγνωεί μιά σημαντική και συχνά παραμελημένη διάσταση της γραμμισανής προβληματικής γιά τή μετάβαση στό σοσιαλισμό: τήν άνάγκη νά διευρυνθεί ή ήγεμονία σέ όλα τά επίπεδα της κοινωνίας και νά επεκταθεί σ' όλες τις κοινωνικές δυνάμεις, σέ κάθε νεοσύστατο σοσιαλιστικό κράτος.

Σ' αδτό τό πλαίσιο, οι σκέψεις της Γκλυκσμάν παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον καθώς αντιπαράθετε τήν αντίληψη του Γκράμισι γιά τήν άνάγκη συνεχούς διεύρυνσης και επέκτασης της ήγεμονίας μετά τήν επανάσταση, μέ τή σταλινική αντίληψη της ένδυνάμωσης του κράτους, γιά νά μās δείξει ότι ο άντιαυταρχισμός και ο άντικρατισμός που έμπεριέχει ή αντίληψη της ήγεμονίας άποτελεί γόνιμη βάση προβληματισμού γιά τήν εμπειρία του ύπαρκτου σοσιαλισμού. Ένός προβληματισμού που παρόλο ότι προβάλλει ως έπιτακτικό καθήκον γιά τό εργατικό κίνημα παραμένει άνικανοποίητη άνάγκη στό χώρο της έλληνικής άριστεράς.

Οι άνάλυσεις του βιβλίου γιά τή δημοκρατία τών παραγωγών στον σοσιαλιστικό κοινωνικό σχηματισμό, γιά τήν οικονομικοκορπορατιστική φάση του σοσιαλιστικού κράτους και τό ξεπεράσμά της σύμφωνα μ' ένα επαναστατικό γραμμισανό πρότυπο που «ξεπερνάει τή διαζευκτική λύση της νομιμότητας ή της βίας του διοικητικού γραφειοκρατικού καταναγκασμού» (σελ. 350), γιά νά φτάσει στην ούσια που είναι ή διερεύνηση τών σχέσεων άνάμεσα σέ κυβερνώντες και κυβερνόμενους σ' όλα τά επίπεδα της κοινωνίας, είναι ιδιαίτερα σημαντικές και έπικαιρες. Όδηγούν τόν αναγνώστη σέ κριτικές σκέψεις γιά τή σχέση κόμματος — σοσιαλισμού, κόμματος — εργατικής τάξης και τό καιριο πρόβλημα τών συμμαχιών μέ δημοκρατικές διαδικασίες.

Ως σημαντική συνεισφορά του Γκράμισι στον ιστορικό ύλισμό θεωρεί ή Γκλυκσμάν και τήν αντίληψη του γιά τήν ιδεολογία. Μιά αντίληψη που «καθοδηγείται» από τήν έννοια της ήγεμονίας. Πραγματικά, γιά τόν Γκράμισι ή πραγμάτωση της ήγεμονίας συνεπάγεται μιά πραγματική πρόοδο γιά τό σύνολο της κοινωνίας, μέσα από τήν ένεργό σκέψη και δράση τών

μελών της· μία εθνικολαϊκή αναμόρφωση. Η πραγμάτωση της ηγεμονίας δέν σημαίνει — όπως νομίζεται συχνά — τήν άπλή εγκαθίδρυση μηχανισμών συναίνεσης γιά τήν έπιβολή της πολιτικής μιάς τάξης.

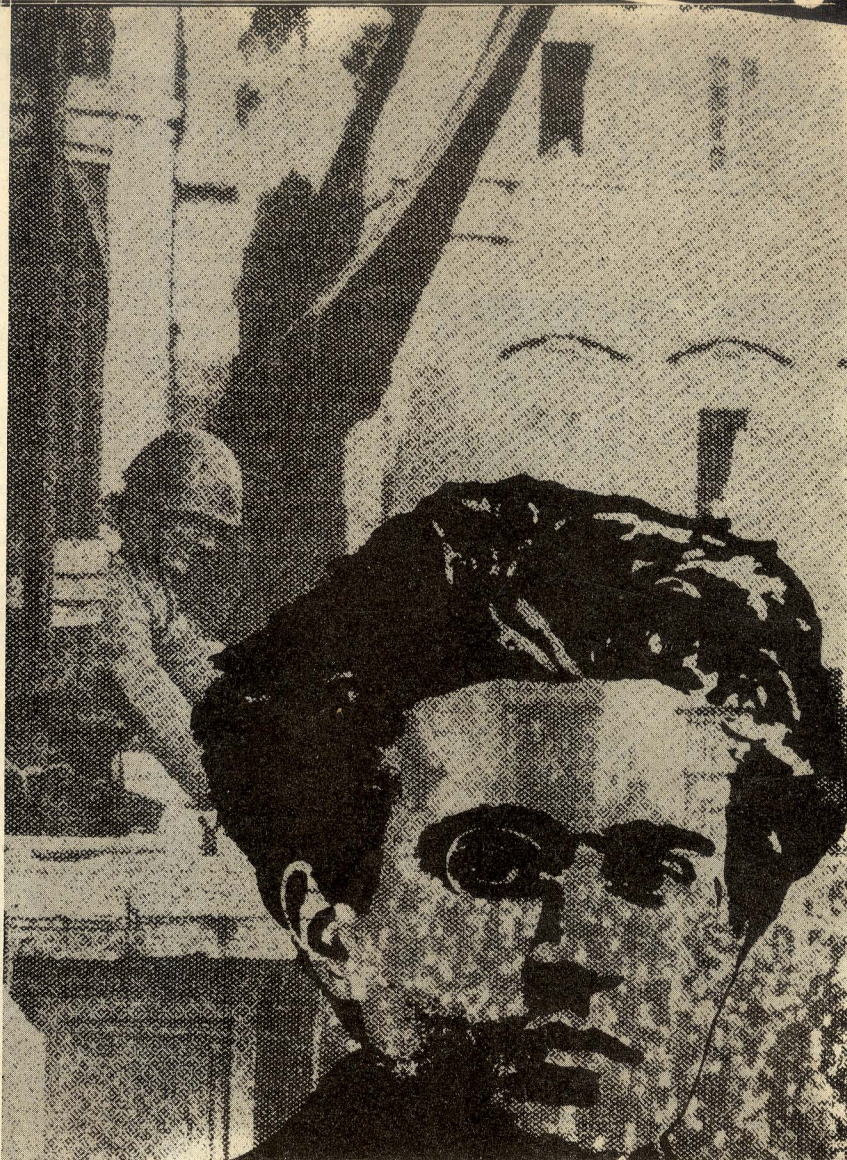
Η γκραμισιανή αντίληψη της ιδεολογίας είναι πιά σύνθετη και δέν μπορεί νά αναχθεί στην κλασική μαρξιστική αντίληψη γιά τήν κυρίαρχη ιδεολογία, ούτε στην βεμπεριανή αντίληψη των μηχανισμών νομιμοποίησης, γιατί δέν είναι άπλά και μόνο μιά διαδικασία καθυστάξεως των ατόμων. Η ιδεολογία παίζει έναν θετικό ρόλο μέ τό νά άποτελεί μέσο γιά τήν οργανική ένοποίηση διαφόρων κοινωνικών τάξεων, ομάδων και δυνάμεων πέρα άπό στενά, επιμέρους, συντεχνιακά συμφέροντα.

Η Γκλυσμάν βρίσκει στον Γκράμισι μιά άρκετά πλατιά αντίληψη γιά τήν ιδεολογία πού εκτείνεται άπό τις πιά συνειδητές πλευρές της ιδεολογίας ως τις πλέον άσυνειδεις, «ύπονοούμενες» και άνεκφραστες πλευρές της, όπως αυτές ύλοποιούνται στις πρακτικές των ατόμων και στους πολιτισμικούς κανόνες.

Η Γκλυσμάν άποφεύγει τόν κίνδυνο άπλουστευτικών αντιλήψεων γιά τόν ταξικό χαρακτήρα της ιδεολογίας, μέ τό νά άναγνωρίζει ότι γιά τόν Γκράμισι όλα τά ιδεολογικά στοιχεία στην κοινωνία δέν έχουν άπαραίτητα μιά δεδομένη ταξική καταγωγή. Η διαδικασία μέσα άπό τήν όποία προκύπτει ό ταξικός χαρακτήρας της ιδεολογίας άφορά μιάν άνοιχτή, πολύπλοκη και πολυμερή διαδικασία σύνθεσης και άνασύνθεσης, σ' ένα πεδίο άγώνα γιά τήν κατάκτηση της ηγεμονίας άπό τις βασικές κοινωνικές τάξεις και δέν καταλήγει ποτέ σ' ένα κλειστό σύστημα «καθαρών» παραδειγματικών ταξικών ιδεολογιών. Δυστυχώς, όμως, τά σημαντικά αυτά στοιχεία προβληματικής του Γκράμισι γιά τήν ιδεολογία πού άναδεικνύει ή Γκλυσμάν, δέν συνδέονται στο βιβλίο της μέ τήν προβληματική του Γκράμισι γιά τις σχέσεις (έργατικής) τάξης-έθνους, λαϊκού-έθνικού, κοινού νοϋ-φιλοσοφίας και έτσι δέν άναδεικνύονται οι πολύ ένδιαφέρουσες σκέψεις του Γκράμισι γιά τήν άρθρωση του πολιτικού λόγου σέ σχέση μέ τήν ιδεολογία μιάς ηγεμονικής τάξης.

Ο Άλτουσέρ έχει καίρια έπισημάνει (βλέπε: *Συζήτηση γιά τό κράτος*, Άλτουσέρ, Μπαλμπάρ, Πουλαντζάς, Έντελμαν, έκδ. ΑΓΩΝΑΣ, Άθήνα, 1980, σελ. 13) ότι όπως ό Μάρξ παρουςίασε τό *Κεφάλαιο* ως «Κριτική της πολιτικής οικονομίας», άνάλογα πρέπει νά άναπτυχθεί σήμερα μιά «Κριτική της πολιτικής».

Άντίθετα όμως μέ όρισμένες δίφορούμενες έπιφυλάξεις και έπικρίσεις του Άλτουσέρ γιά τόν Γκράμισι, ή Γκλυσμάν άποδεικνύει ότι ό Γκράμισι προσφέρει πράγματι μιά καλή άφετηρία σ' αυτήν τήν κατεύθυνση. Η Γκλυσμάν μās δείχνει ότι ό Γκράμισι μέ τήν αντίληψη του γιά τό «διευρυμένο κράτος» (ηγεμονία

όπλισμένη μέ έφεδρείες έξαναγκασμού) άνασκευάζει γιά τόν μαρξισμό, σέ μιά ύλιστική βάση, έννοιες ύποπτες γιά τήν ιδεολογική τους καταγωγή όπως κοινωνία πολιτών, πολιτική κοινωνία, ήθικό κράτος. Αυτό έπιτρέπει στον Γκράμισι νά μήν άνάγει τήν πολιτική μόνο στις μορφές εκείνες πού επικυρώνει ως πολιτικές ή άστική ιδεολογία, βασισμένη στην διάκριση μεταξύ πολιτικής κοινωνίας και κοινωνίας πολιτών, όπως φοβάται ό Άλτουσέρ, αλλά νά βρίσκει και νά άναλύει τήν πολιτική παντού όπου διεξάγεται, ξεπερνώντας τις άστικές νομικές αυταπάτες γιά τήν πολιτική.

Τό βιβλίο *Ο Γκράμισι και τό Κράτος* είναι ένα βιβλίο γιά τήν άριστερά. Άξιοποιεί τή γόνιμη σκέψη του Γκράμισι και προτείνει νέες άναλυτικές κατηγορίες μέ στοιχεία καθολικής σημασίας. Άποτελεί πρωτοητική δύναμη θεωρητικού και πολιτικού προβληματισμού όχι όμως ξεκομμένου άπό τά καίρια κοινωνικά προβλήματα και τά πολιτικά διλήμματα της άριστεράς: Οι πρωτόγνωρες διαστάσεις της οικονομικής άνάπτυξης και κρίσης μέ τις κοινωνικές και πολιτικές έμπλοκές τους,

οι συνέπειες άπό τήν έντεινόμενη σύγκυση των όρίων μεταξύ «πολιτικού» και «οικονομικού», μεταξύ «ιδιωτικού» και «δημόσιου», ή εμφάνιση νέων άπαιτήσεων των μαζών, οι αντιφάσεις και συγκρούσεις στις χώρες του «ύπαρκτου σοσιαλισμού», όλα αυτά καταδεικνύουν μιά *διεύρυνση της πολιτικής* πού δέν είναι φαντασίωση του Γκράμισι ή της Γκλυσμάν αλλά χαρακτηριστικό φαινόμενο της σύγχρονης πολιτικής ζωής και πρέπει νά αντιμετωπιστεί.

Ο *Πολίτης*, πριν άπό έπτά περίπου χρόνια (τεύχος 11, «Η επικαιρότητα του Γκράμισι», σελ. 62) τόνιζε ότι ύπάρχει στην Έλλάδα μιά ληξιπρόθεσμη όφειλή του προοδευτικού κόσμου προς τό έργο του Άντόνιο Γκράμισι. Τό βιβλίο της Κ.Μ. Γκλυσμάν είναι ίσως ή σημαντικότερη συνεισφορά στην γνωριμία και τή μελέτη του γκραμισιανού έργου μέχρι σήμερα.

Άραγε είναι ή έλληνική μετάφραση του βιβλίου της Γκλυσμάν «έκπρόθεσμη» γιά τήν όποια έλληνική άριστερά;

Νίκος Άνδρεαδάκης

ΣΩΜΑ, ΚΙΤΣ, ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

T

ελευταία γινόμαστε μάρτυρες μιάς καινούριας απόπειρας επιστροφής, μιάς νέας νοσταλγίας.

Η Ίθακη της δέν έχει ακόμα έπακριβώς προξδιοριστεί.

Η ιστορία φαίνεται να ξεκίνησε λίγα χρόνια πριν, με την «ανάκαλυψη» του λαϊκού τραγουδιού της δεκαετίας του '50. Ήδη όμως μοιάζει να έχει προχωρήσει σε πιο μοναχικούς και σκοτεινούς δρόμους μετά την πανηγυρική «δοκλήρωση» της συγκομιδής από την πηγή αυτή με τα *Τραπεζάκια* έξω και τις συναυλίες του περιοδικού *Ντέφι*, και τον έπακόλουθο κατακερματισμό της σε χορευτική ξενοχτάδικη μόδα και μεταφυσικές θεωρητικές αναζητήσεις (ποιός θυμάται αλήθεια τη νεοορθοδοξία;).

Κάπου εκεί άρχισε να ακούγεται και η λέξη «σώμα»: ο σωματικός χορός, ή σωματική μουσική ή σωματική σχέση με το ποδόσφαιρο (μπάλα στόν αγωνιστικό χώρο πριν από τη συναυλία του *Ντεφιού* στη Ριζούπολη τόν 'Ιούλιο — αναφορά στην άλανα, λίκνο του σώματος). Τελευταία

και οι σωματικές ταινίες, οι σωματικοί ήθοιοι. Νά είναι σύμπτωση πώς πρόκειται γι' αυτούς που μεσουράνησαν στο μετεμφυλιοπολεμικό έλληνοκινηματογράφο; Αύλωνίτης, Βασιλειάδου, Παπαγιαννόπουλος, Σταυρίδης — και φυσικά ο Βέγγος (τών «παλιών καλών» ταινιών του).

Τί σημαίνει όμως, προφερόμενη με τον ειδικό αυτό τρόπο, και μέσα στα ειδικά αυτά συμπραζόμενα, ή λέξη σώμα; Κατά τά φαινόμενα: τό αντικείμενο της νοσταλγίας, κάτι ανάμεσα σε ύπαρξη, πάθος, συγκίνηση, άμεσότητα. Και κυρίως τόν αντίποδα της ψευτιάς και του κίτς που περιβάλλει τά πάντα άσφυκτικά σήμερα.

Σημαντική σ' αυτή την ύπόθεση είναι κατά τή γνώμη μου όχι τόσο ή αντιπαράθεση σώματος και κίτς όσο ή μετάθεσή της στό: χθές — σήμερα, π.χ. οι χτεσinoί κωμικοί σωματικοί, οι σημερινοί κίτς. Σε μιά σχετική συζήτηση τών Χρήστου Βακαλόπουλου και Σωτήρη Κακίση στό *Άντί* (τ. 273) ή αντιπαράθεση αυτή προσωποποιείται στους Βέγγο — Χάρρυ Κλύνν. Και νά γιατί: «*Ο Βέγγος... μπλέκεται μέσ στό κίτς τών άλλων, αλλά... τό νικάει. Άντίθετα, οι άλλοι νομίζω ότι μένουνε προσκολλημένοι στό κίτς. Μπαίνουνε μέσα σε μιά κατάσταση κίτς, τήν υιοθετούν, π.χ. μέσ στην νεοελληνική πραγματικότητα και άπλωρ κάνουν τίσ επιλογές μέσα σ' αυτή... Ο Βέγγος τά περνάει όλα και επιδιώκει νά μείνει μόνος του και καθαρός*». Ένώ «...*ο Χάρρυ Κλύνν είναι σαν ένας θεωρητικός του κίτς. Σά νά ξέρει ότι είναι κίτς και νά τό κάνει σημαία αυτό τό κίτς. Δηλαδή είναι ένα δευτέρο επιπέδου κίτς, γι' αυτό άρρσει και στους διανοούμενους, από μιά άποψη. Αισθάνονται ένα είδος συννεοχής με τόν Χάρρυ Κλύνν: σαν νά βλέπουν αυτό που δέν τολμούνε νά πούνε ότι είναι. Τούς άπελευθερώνει από ένοχές τους*».

Ένα πρώτο έρώτημα είναι κατά πόσον ο Βέγγος είχε ή όχι άποδεχτεί, από τίσ πρώτες κιόλας επιτυχημένες ταινίες του, ένα συστατικό της νεοελληνικής πραγματικότητας ρόλο: Έκείνο του πολύτεκνου, του παπατρέχα, του έντιμου φουκαρά, του «καλέ μου άνθρωπε...».

Άλλά τό πράγμα πάει πιο πέρα από εκεί:

«*Ο Βέγγος επιδιώκει νά μείνει μόνος του και καθαρός*». Ο Βέγγος δηλαδή τεινεί, στό μάτια κάποιων, πρός μιά «ειδική» μαγική σχέση με τή (νεοελληνική) πραγματικότητα, γιά νά μήν πουμε πρός μιά όρνηση της όποιας (τραυματικής) έπαφής του σώματός του με αυτή. Μ' αυτόν ίσως τόν τρόπο εξασφαλίζεται και ή ισχύς του αξιώματος: «*τίποτα τό άμεσα σωματικό δέν μπορεί νά είναι κίτς*». Ο Χάρρυ Κλύνν δέν είναι από τήν άποψη αυτή «καθαρός». Κι είναι ένοχος γιati άποδέχεται κάτι τέτοιο.

«*Στά όνειρα μου σās καλώ κι εσās και τήν κυρά σας*» έλεγε ο Σαββόπουλος στη *Ρεζέρβα*. «*Εδώ, εδώ, στό όνειρο αυτό*» φωνάζει ποδοσφαιρικά (και κάπως άχαρα) ο Σωτήρης Κακίσης συλλαβίζοντας σε κάποιο δημοσιογραφικό ποδοσφαιρικό κείμενό του παράξενα όνόματα ποδοσφαιριστών, σαν μαγικό ξόρκι γιά τήν άποκατάσταση μιάς άλλης, άπωλεσθείσης (μαγικής) σχέσης με τήν μάλα, πέρα

άπό τήν κενότητα του προσφερομένου σήμερα θεάματος.

Τέτοιες μαγικές σχέσεις με τά πράγματα μόνο τά παιδιά μπορούν, και νομιμοποιούνται, νά έχουν. Και οι παλιοί κωμικοί, τά τραγούδια της δεκαετίας του πενήντα, όνόματα ποδοσφαιριστών όπως Μποτινος, Σκευοφύλαξ ή Χαλιαμπάλιας εκεί αναφέρονται: και εκεί προσπαθούν νά οδηγήσουν τά όποια όνειρα και τίσ όποιες νοσταλγίες εκείνων που τά έπικαλούνται.

Η παιδική ήλικία ως καταφύγιο λοιπόν. Άναρωτιέμαι άν ή δική μας, όσο κι άν συμπίπτει ήμερολογιακά με τή μετεμφυλιοπολεμική περίοδο, ήταν τόσο γεμάτη από Αύλωνίτες και Παπαγιαννόπουλους. Κι άν, στό βαθμό που ήταν γεμάτη, μάς άρεσαν, όχι στην όθονη, αλλά στα πραγματικά μας βιώματα οι οικογενειακές σχέσεις τύπου αύλωνιτικής κωμωδίας, τό ήθος που πλασάρει ο Παπαμιχαήλ στό *Λουστράκο*, τά διάφορα ξύλα που έβγαιναν από τόν παράδεισο. Τόσο γλυκόλα αηδόνια ήταν γιά τά παιδικά μας αυτιά ο Σπύρος και ή Ζωή Ζαγοραίου, τά νέα ταλέντα του Οικονομίδη και οι λοιποί βάνουσι ραδιοφωνικοί και άλλοι όθουρβοι που σημάδεψαν τή δική μας σωματική σχέση με τήν πραγματικότητα; Άφισαν καθαρούς, όπως κάποιον ιδεατό Βέγγο, άλώβητους από τό κίτς, τούς σημερινούς τριαντάρηδες και σαραντάρηδες;

Τέτοια έρωτήματα είχε θέσει παλιότερα ο πραγματικός Βέγγος στις ταινίες του. Τά θέτει τώρα κι ο Χάρρυ Κλύνν από τίσ κασέτες του ή τά διαφημιστικά σποτς στην τηλεόραση. Μπορούμε είτε νά τά άγνοήσουμε, είτε νά τά θεωρήσουμε άνειλικρινή και κενά στό βαθμό που ή άποδοχή της ύπαρξής τους μάς γεμίζει θλίψη και ένοχές — όποτε έξω και μακριά από μάς.

Όσο βέβαια τά κοινωνικά και ψυχολογικά άδιέξοδα πληθαίνουν, όσο ή ίδια ή νεοελληνική ζωή τά έκτρέφει και τά πολλαπλασιάζει, όσο τό μέλλον είναι άβέβαιο και τό παρόν άχαρο σαν αυτό που περιγράφει όχι μόνο τό πρόσωπο του Χάρρυ Κλύνν αλλά και χιλιάδες φάτσες στην τηλεόραση — μπρός ή πίσω από τή μικρή όθονη — ή τό λεωφορείο, τόσο θά ύπάρχει ή διάθεση επιστροφής σε κάποιο προστατευτικό κλίμα: πίσω στα παιδικά μας χρόνια. Άκόμα κι άν αυτά έχουν άνεξίτηλα στιγματιστεί από τή μετεμφυλιοπολεμική ήλιότητα που προετοίμασε με μαθηματική άκρίβεια και τή σημερινή άντικειμενική ή υποκειμενική μας πραγματικότητα.

Τό πιο ενδιαφέρον ίσως είναι ότι δέν βρισκόμαστε μπροστά σε καμιά καινούρια σαρωτική μόδα που επιβάλλουν οι έλιτ. Άν τά *Τραπεζάκια* έξω πούλησαν ως μουσική «άμπιάνς», οι πωλήσεις βιντεοκασετών παλιών έλληνοκων κωμωδιών δέν έχουν αόρηθεί. Άντίθετα, πούλανε οι πορνογραφικές ταινίες και τά διάφορα *Φλάσντανς*. Πούλανε βέβαια και ο Χάρρυ Κλύνν. Φαίνεται ότι, με εξαίρεση μιά μικρή μερίδα διανοουμένων, οι Νεοέλληνες δέν έχουν μεγάλη διάθεση νά ξαναπλησιάσουν τό μίζερο παρελθόν τους, πολύ λιγότερο δέ νά τό έξιδανικέσουν: ή και ότι είναι τόσο ευχαριστημένοι από τή ζωή τους εδώ και τώρα που δέν αισθάνονται τήν ανάγκη κάποιας νοσταλγίας.

Γρηγόρης Μανιαδάκης

Ίστορίες γιά πολύ μικρά παιδιά

Ο

ί εφημερίδες της 15ης Νοεμβρίου πληροφόρησαν τους άναγνώστες πώς ή προγραμματισμένη γιά τίς 17 του μηνός έκ-

πομπή «Οί έργάτες στό Πολυτεχνείο» δέν θά μεταδοθεί. Ο διευθυντής της ΕΡΤ-2 Γ. Τσουγιόπουλος, πού έκανε τήν ανακοίνωση, έδωσε και τό σκεπτικό της άπόφασης: «Η έκπομπή είναι μονομερής, εκφράζει μεμονωμένες άπόψεις μιάς ομάδας και δέν υπάρχει ό αντίλογος πού απαιτείται». Ύστερα άπ' αυτό, πολλοί άναρωτήθηκαν και βασάνισαν τή μήμη τους γιά νά θυμηθούν σέ ποιές έκπομπές των δύο καναλιών τηρήθηκαν ποτέ τέτοιοι κανόνες. Η άπορία τους όμως λύθηκε έντός είκοσιτετραώρου, γιati τήν Παρασκευή 16.11 τό βράδυ ή ΕΡΤ μετάδωσε μιά ταινία άφιέρωμα στό Πολυτεχνείο, υπόδειγμα «σφαιρικής» θεώρησης και άντικειμενικότητας γιά τήν άντιδικτατορική άντίσταση και τά γνωστά σέ όλους περιστατικά, κατά τήν άντίληψη των έγκεφάλων του ΠΑΣΟΚ.

Η έκπομπή αυτή ένμέρει σχολιάστηκε άπό τους τηλεοπτικούς κριτικούς των εφημερίδων. Όλοι επαινέσαν τό εύρημα: νά ξαναζωντανέψουν στήν όθόνη τά γεγονότα του Πολυτεχνείου μέσα άπό τίς άντιδράσεις των μαθητών ενός γυμνασίου κι ενός δημοτικού σχολείου, οί όποιοι παρακολουθούν και «σχολιάζουν» τό ντοκιμαντέρ μέ τά επεισόδια της φοιτητικής εξέγερσης, τίς διαδηλώσεις, τήν κατάληψη και τήν εισβολή των τάνκς. Όμως οί κριτικοί δέν έμειναν ικανοποιημένοι άπό τό άποτέλεσμα, κυρίως άπό τήν «τεχνική», τόν τρόπο συζήτησης μέ τά παιδιά, θίγοντας κάπου και τήν πολιτική ποιότητα του διαλόγου.

Όστόσο, άπ' όσο γνωρίζουμε, κανείς δέν έθιξε τό «καπέλο», τό φινάλε, πού ήταν ή άποθέωση της πολιτικής έντιμότητας, και «άποθέωση» μέ τήν έννοια πού έχει ό δρος στό παλιό θέατρο. Τό περιεχόμενο και ή ποιότητα της έκπομπής στενά δεμένα μέ τό φινάλε, τό προετοίμαζαν, όλα τά στοιχεία ύπηρετούσαν, ναι «ύπηρετούσαν» όπως τό πάρεει κανείς, τό μήνυμα του τέλους.

Άς δημιουργήσουμε λίγο σασπένς γράφοντας δύο λόγια γιά τό κύριο μέρος της ταινίας. Πράγματι, γιά λίγο ζωντάνεψαν στήν όθόνη οί σκηνές της εξέγερσης του Νοέμβρη. Διακόπτονταν όμως συνεχώς, γιά νά άκούσουμε τίς εξηγήσεις και τίς έρωτήσεις του συντονιστή, καθώς και τίς άπαντήσεις-σχόλια των παιδιών. Τά παιδιά μιλούσαν μέ φράσεις-κλισέ, τά στερεότυπα εκείνα και τά συνθήματα πού κατάφεραν νά άδειάσουν άπό τά μέσα τό λόγο της μεταδικτατορικής άριστερας.

Τό επίπεδο και ή διατύπωση των έρωτήσεων πού έθετε ό συντονιστής αυτής της παρωδίας Δημήτρης Παπαχρήστος προετοίμαζαν ως ένα μεγάλο βαθμό τίς άπαντήσεις και συνέβαλαν καθοριστικά στή διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του άφιέρωματος. Μήν ξεχνάμε όμως ότι υπάρχει και ή σχετική προπαιδεία. Έδώ και τόσον καιρό ό οίστρος της πολιτικής ήγείας, ή επιμονή νά διδάσκονται τό μάθημα του Πολυτεχνείου σέ προνήπια, νήπια, μετανήπια μέ τόσο ζήλο κάθε χρόνο, έχουν μετατρέψει τό ιστορικό γεγονός σέ ένα άπό κείνα τά τρομακτικά άλλα όμορφα παραμύθια μέ βασιλιάδες, καλούς μάγους και ήρωικά παλικαράκια. Έπίσης ή έφτάχρονη δικτατορία — κακή, πολύ κακή — δέν έχει μορφή, δέν έχει αντιστεκόμενους πολίτες, αντιστεκόμενες οργανώσεις, δέν έχει έξοριστους, βασανιστήρια (γιά ποιό λόγο άλλωστε), δέν έχει καν συγκεκριμένη κοινωνία νά καταπιέζει. Τίποτα — ή σχεδόν — δέν έγινε πρίν τό Πολυτεχνείο. Τίποτε δέν έτοίμασε τό ίδιο τό Πολυτεχνείο. Τό «μάθημα» λοιπόν του Πολυτεχνείου είναι ένα μάθημα πατριωτικής έξαρσης, ένας μεσαιωνικός μύθος. Τό «μάθημα» της έλευθερίας δέν φρονιματίζει, φορτίζει μέ τόν ίδιο χονδροειδή

τρόπο πού φόρτιζαν οί εθνικές γιορτές, ένα πανηγυριώτικο, φολκλωρικό, πατριδολατρικό έορτασμό. Στοιχεία άρχετυπα: Οί παρανοϊκοί δικτάτορες, οί τρομεροί Άμερικάνοι. Τά παιδιά, τά κάγκελα, ή πόρτα, τά τάνκς. Χρέος μας: Νά κατεβούμε ως τήν Πατησίων μέ λουλούδια και στίχους, όπως όλα τά καλά παιδάκια. Ό μύθος κάποιων μακρινών προγόνων. Και, κάπου, μιά ναρκισσευόμενη συγκίνηση. Μακρινά πράγματα, πού δέν μας άπειλούν. Τόσο άξιοπεριεργα και συγκινητικά όσο τό σούβλισμα του Άθανασίου Διάκου.

Άς ξαναγυρίσουμε στήν έκπομπή. Η φθορά του νοήματος του Πολυτεχνείου, ή εκμετάλλευση, ή άποδυνάμωση και παραποίηση των γεγονότων έφτασαν έδώ στά μη περαιτέρω. Βαδίζουμε όμαλά πρós τό τέλος, φαίνεται ότι τό σόου πάει νά κλείσει μέ σκηνές άπό τό πραξικόπημα στήν Κύπρο, τήν πτώση της δικτατορίας. Άλλά, νά πού ή εδρηματικότητα των παραγωγών μας επιφύλαξε τή μεγάλη έκπληξη. Ποιός μύθος; Τά πράγματα είναι σημερινά, κοντά. Όλα έγιναν έδώ και τώρα. Η μικρή όθόνη γεμίζει μέ τή φωτεινή φυσιογνωμία του τωρινού άρχηγού μας. Τό σχόλιο της έκπομπής, πού ως εκείνη τή στιγμή δέν ήξερε ούτε αντιστασιακές οργανώσεις ούτε κόμματα ούτε φυσιογνωμίες της άντιδικτατορικής πάλης, άναλαμβάνει τήν έξιστόρηση της δράσης του Π.Α.Κ., κάνει ειδική νενία στό ρόλο του άρχηγού του, στήν κινητοποίηση της κοινής γνώμης στό έξωτερικό (επιτέλους είδαμε και μιά άφισα του ΡΑΚ στήν όθόνη, ναι, λατινιστί βέβαια), στους άγώνες γενικά της όργάνωσης γιά τήν άνατροπή της δικτατορίας. Τέλος, είδαμε τόν άρχηγό του αυτοδύναμου ΡΑΚ (ας τό γράφουμε έτσι) νά φτάνει στό Έλληνικό. Έτσι ολοκληρώθηκε ή άποθέωση, πού συνοδεύονταν άπό τό σχόλιο ότι τό γεγονός αυτό σήμανε τήν άρχή μιάς νέας πορείας γιά πραγματική δημοκρατία, άπαλλαγή άπό τήν έξάρτηση, κοινωνική δικαιοσύνη, και τά γνωστά ήχηρά του όπλοστασίου.

Ό άγώνας γιά πραγματική δημοκρατία δικαιώνεται όπωσδήποτε μέ τέτοιου είδους έκπομπές. Δικαιώνεται όμως και ό «Όργουελ πού είχε πρόβλημα του τίς «μικροεπεμβάσεις» στήν ιστορία, προκειμένου τό παρελθόν νά έναρμονισθεί μέ τό παρόν. Τά μικρά παιδιά, τά άγέννητα τήν εποχή της δικτατορίας, μπορεί και νά πιστεύουν τέτοια παραμύθια. Κάποτε όμως δέν θά μεγαλώσουν κι αυτά;

Χρύσα Προκοπάκη

Ἡ λύση γιά τήν τηλεόραση δέν εἶναι ἡ «ἀπλή ἀναλογική»

— Μερικές σκέψεις ἀπ' ἀφορμή
μιά πρόταση τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Σκηνοθετῶν γιά
τήν ἀναδιοργάνωση τῆς τηλεόρασης —

Ὁ ἀσφυκτικός ἔλεγχος τῆς τηλεόρασης ἀπό τοὺς ἀρμόδιους κυβερνητικούς παράγοντες δημιουργεῖ, ἐκτός ἀπὸ τὰ πασιφανῆ προβλήματα πού ὄλοι γνωρίζουμε, καί δυσκολίες στό πῶς νά ἀντιμετωπιστεῖ, στή συγκρότηση δηλαδή ἐναλλακτικῶν προτάσεων. Ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ αὐτόνομη ἀπάντηση στόν μονοκομματισμό. Μόνο πού ἐδῶ τὰ πράγματα εἶναι ἀρκετά μπλεγμένα.

Μέ αὐτή τήν ἔγνοια γιά μιά πιά δημοκρατικά ὀργανωμένη τηλεόραση, ἡ Ἑταιρεία Ἑλλήνων Σκηνοθετῶν ἔδωσε μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα συνέντευξη τύπου, τήν Παρασκευή 23 Νοεμβρίου, μέ «Προτάσεις γιά μιά ἄλλη τηλεόραση», συνέντευξη ἀπὸ τήν ὁποία ἀπουσίαζε βέβαια ἡ ἴδια ἡ τηλεοπτική κάμερα... Ἀνάμεσα στά πολλά ἀξιόλογα πού λέχθηκαν ἐκεῖ, παρουσιάστηκε καί ἡ πρόταση γιά ἕνα Ἐθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, τό ὁποῖο, μεταξύ ἄλλων (αὐτό θά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ), θά διαμορφώνει τή γενική πολιτική τῆς τηλεόρασης.

Τό Συμβούλιο αὐτό, ὡς κυρίαρχο σῶμα, πού θά ὀρίζει τὰ διοικητικά συμβούλια καί τοὺς γενικούς διευθυντές, θά ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐκπροσώπους 9 ὑπουργείων, ἕναν ἐκπρόσωπο ἀπὸ κάθε κόμμα πού ἔχει πάρει στίς ἐκλογές πάνω ἀπὸ 1% (ἀποκλείονται τὰ χουντικά, ἔστω φαίνεται κι ἂν εἶναι νόμιμα!), ἐκπροσώπους συνδικαλιστικῶν ὀργανῶν τῶν μηχανικῶν καί ἠλεκτρονικῶν, ἕναν ἐκπρόσωπο ἀπὸ κάθε ΑΕΙ ἐκλεγμένον ἀπὸ ὀλόκληρη τή γενική συνέλευση (σύνολο διδακτικοῦ προσωπικοῦ καί ἐκλεγμένοι ἐκπρόσωποι τῶν φοιτητῶν), ἐκπροσώπους τῆς ΓΣΕΕ, ΠΑΣΕΓΕΣ, ΚΕΔΕ, ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, ΕΣΗΕΑ, ΕΦΕΕ, τῶν ἰδιοκτητῶν ἡμερησίων ἐφημερίδων καί τῆς Ὀργάνωσης Γονέων, ἐκπροσώπους τῶν ἐργαζομένων στίς ΕΡΤ, καί τέλος 15 ἐκπροσώπους πολιτιστικῶν

φορέων καί συνδικαλιστικῶν ἐνώσεων (σκηνοθέτες, ἥθοποιοί, μουσικοί κ.λπ.). Σύνολο περί τοὺς 60. Ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι, προσθέτει ἡ πρόταση, θά ἐκλέγονται ἀπὸ τίς ἀρμόδιες γενικές συνελεύσεις καί ὄχι ἀπὸ τὰ διοικητικά συμβούλια (στά κόμματα γιὰτί νά μή βγαίνουν τάχα ἀπὸ τό συνέδριο ἀλλά ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ὄργανα;).

Νομίζω ὅτι ἡ πρόταση, παρά τή δημοκρατική της εὐαισθησία, καί τή θέλησή της νά ἀποσπαστεῖ ἡ τηλεόραση ἀπὸ τήν κυβέρνηση, πάσχει. Καταρχήν ἐπιτροπές τέτοιου μεγέθους εἶναι ἀδύνατον νά λειτουργήσουν, τό πιθανότερο εἶναι ὅτι θά κατατρίβονται μέ τὰ λεγόμενα διαδικαστικά τῆς λειτουργίας τους. Αὐτά τὰ διαδικαστικά εἶναι συνήθως τό ὑπ' ἀριθμόν ἕνα πρόβλημα τέτοιων πολυπληθῶν ἐπιτροπῶν.

Ἐπιπλέον, οἱ ἐπιτροπές σήμερα ὄλο καί πληθαίνουν, κυρίως οἱ ἐπιτροπές ἐκπροσώπων. Σέ λίγο οἱ φορεῖς, ἰδιαίτερα ἐκεῖνοι πού γιά διάφορους λόγους ἔχουν «ζήτηση» (π.χ. ἡ ΕΦΕΕ) θά ἀρχίσουν νά ἐξαντλοῦνται. Πού νά πρωτοστείλουν;

Ἐνα ὄργανο τέτοιου μέ τόσο εὐρείες ἀρμοδιότητες, ἀπαιτεῖ παράλληλα καί τήν ἀνάλογη δυνατότητα μακρόπνοου σχετικῶν προγραμματισμοῦ. Τά περισσότερα ὄμως σωματεῖα ἔχουν ἐκλογές κάθε χρόνο, οἱ συσχετισμοί ἀλλάζουν, μοιραία θά ἀλλάζουν οἱ ἐκπρόσωποι. Ἡ μήπως ὁ νέος συσχετισμός δυνάμεων θά διατηρήσει τόν προηγούμενο ἐκπρόσωπο πρὸς χάριν τῆς εὐρυθμῆς λειτουργίας τοῦ Συμβουλίου γιά τήν τηλεόραση;

Ταυτόχρονα, ὄμως, αὐτή ἡ ἱστορία τῶν «φορέων» ἀπᾶς καί ἀρχίζει δέν ἔχει τελειωμό. Μπορεῖ κάλλιστα νά ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι κάποιος ἄλλος θά ἔπρεπε νά συμμετέχουν ἢ κάποιος νά λείπουν. Αἴφνης: γιὰτί ἡ ΕΦΕΕ καί ὄχι καί οἱ Μαθητικές Κοινότητες, τώρα μάλιστα πού οἱ μα-

θητές τιμήθηκαν μέ τό νά τοποθετηθοῦν ἐπικεφαλῆς τῆς πορείας γιά τό Πολυτεχνεῖο; Ἡ, ἀντίστροφα, γιὰτί νά ἐκπροσωπεῖται ντέ καί καλά ἡ ΕΦΕΕ; Γιὰτί τὰ ΑΕΙ καί ὄχι καί τὰ ΤΕΙ; Γιὰτί οἱ μουσικολόγοι καί ὄχι καί οἱ θεατρολόγοι; Γιὰτί πάλι, ἀπὸ ἕναν τέτοιον εὐρύ φορέα, νά λείπει ἡ Ἐκκλησία πού ἔχει τόσους πιστούς καί, λίγο ἢ πολύ, τοὺς ἐκφράζει; Καί οὕτω καθεξῆς.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν φορέων, γιά νά προχωρήσουμε σέ μιά ἄλλη πλευρά, θά εἶναι ἐν πολλοῖς ἐκπρόσωποι κομμάτων. Οὔτε τό Πολυτεχνεῖο θά στείλει ἀνέντακτο τῆς ἐξοικονομολογικῆς ἀριστερᾶς, οὔτε ἡ ΓΣΕΕ φιλελεύθερο κεντρώο. Ἐτσι θά εἶναι, ἐπομένως, καί τό διοικητικό συμβούλιο. Κανένας δέν θέλει νά ἀρνηθεῖ τά κόμματα, τό ἐξηκονταμελές Συμβούλιο ὄμως θά εἶναι κατά συντριπτικό ποσοστό μιά «διακοσμητική» ἐπιτροπή, ὅπως ἐκεῖνη πού ζητοῦν τά κόμματα. Σέ μιά διακομματική ἐπιτροπή τό κάθε κόμμα στέλνει ἐκπροσώπους τοῦ ἀκριβῶς γιά νά διασφαλίσει, πρὶν ἀπ' ὄλα, τὰ συμφέροντά του. Ἐτσι πού κάθε φορά τό ἀποτέλεσμα τῆς διαπραγματεύσεως νά εἶναι, τελικά, ἡ στεγνή ἀποτύπωση μιάς «ἀπλῆς ἀναλογικῆς» στή μικρῆ ὀθόνη. Ποιά διακοσμητική λογική θά ἀξιολογήσει ὅτι, σέ μιά συνεδρίαση τῆς Βουλῆς π.χ. ἢ σέ μιά ἐκδήλωση, τό πῶς ἐνδιαφέρον θέμα ἦταν ἐκεῖνο πού τέθηκε ἀπὸ ἕνα κόμμα, στίς ἐπὶ τῆς οὐσίας παρεμβάσεις τοῦ ὁποίου θά ἔπρεπε νά ἀφιερῶθε, τή συγκεκριμένη φορά, τηλεοπτική διάρκεια ἀνεξάρτητη τοῦ ἀκριβοῦς ἐκλογικοῦ ποσοστοῦ του; Ἡ ἀξία καί τό βάρος τῶν ὄσων λέγονται δέν εἶναι πάντοτε συνάρτηση τοῦ ἐκλογικοῦ ποσοστοῦ...

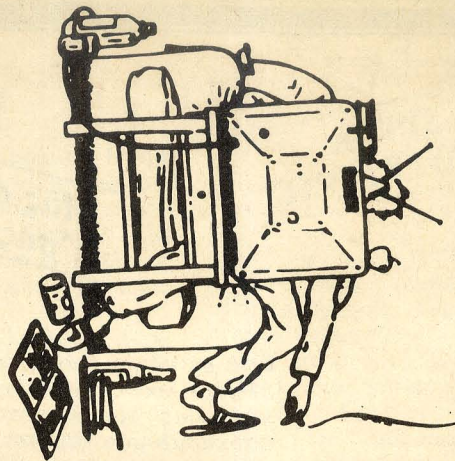
Βέβαια ἡ πρόταση τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Σκηνοθετῶν, ὅπως καί ἀνάλογες προτάσεις γιά ἄλλα θέματα, θέλει νά

ἀποφύγει τήν «ἀπλή ἀναλογική» τῶν κομμάτων, ὅμως μέ τό νά τή διευρύνει, ὡς λογική, στό ἔπακρο. Ὅταν, ἔτσι, μιλάμε γιά «φορεῖς ἀντιπροσωπευτικούς πού ἐκφράζουν τή γνώμη καί τίς ἀνάγκες ὅσο τό δυνατόν εὐρύτερων στρωμάτων», αὐτό δέν μπορεί νά γίνει μέ τό νά ὑπάρχουν σέ μιά ἐπιτροπή, αὐτοπροσώπως, οἱ «ἐκπρόσωποι» τῶν στρωμάτων αὐτῶν. Μιά τέτοια λογική παίρνει τήν πανθομολογούμενη καί ἐν πολλοῖς δικαιολογημένη ἐλλειψη ἐμπιστοσύνης ὄλων ἀπέναντι σέ ὄλους καί τή θεωρητικοποιεῖ ἢ τή θεσμοθετεῖ, τήν ἀνάγει σέ δόγμα. Πρόκειται γιά μιά «ἀπλή ἀναλογική» πού εἶναι ταυτόχρονα κομματική, «κοινωνική» καί ἐπαγγελματική-συντεχνιακή. Ὑποβόσκει λοιπόν ἐδῶ ἡ ἐμπέδωση τοῦ κατακερματισμοῦ, ἡ νομιμοποίηση τοῦ καθενός νά διεκδικεῖ ἀπλῶς τό δίκιο του. Ἡ τηλεόραση ὡς ἄθροισμα.

Ἡ παραπάνω λογική λοιπόν, στήν προσπάθειά της νά βρεῖ τό γιαιτρικό γιά τόν «μαρουδισμό» καί τόν ἀπωθητικό μονοκομματισμό, πέφτει τελικά σέ ἕναν δημοκρατισμό, σέ ἕναν πολιτικό καί κοινωνικό φορμαλισμό. Ἀκόμα ὅμως καί ἄν πρός τά ἐκεῖ μᾶς σπρώχνει ἡ ἀντιδημοκρατική πρακτική τῆς κυβέρνησης, ἡ λύση δέν βρίσκεται στόν τύπο τῆς «δημοκρατικῆς διαδικασίας» μέ τή στενή ἔννοια τῶν συλλεούσεων καί τῶν ψηφοφοριῶν. Μιά τηλεόραση εἶναι ἢ δέν εἶναι καταρχήν δημοκρατική ὄχι τόσο ἀνάλογα μέ τόν τύπο τῆς συγκρότησής της ὅσο μέ βάση τή σχέση της μέ τήν κοινωνία, μέ τήν κοινή γνώμη.

Τά δύο αὐτά δέν εἶναι βέβαια ἀνεξάρτητα. Οὔτε ὅμως ταυτίζονται. Δέν προκύπτει ἀπό πούθενά ὅτι μιά ἐπιτροπή τέτοιας εὐρύτατης «ἐκπροσώπησης» θά βγάλει καί τό πρόγραμμα πού θά συναντήσει — καί θά ἀναδείξει — τίς ἀνάγκες τῶν τηλεθεατῶν, θά φτιάξει δηλαδή μιά τηλεόραση πού ἀναζητεῖ τό οὐσιώδες, σέβεται πραγματικά καί ὄχι ἀριθμητικά τήν πολυφωνία, τόν διάλογο, τό δικαίωμα στή διαφωνία, μιά τηλεόραση πού θά εἶναι διατεθειμένη νά σχετικοποιήσει τήν «ἀλήθεια» της. Τή δημοκρατικότητα ἢ μή λοιπόν τῆς τηλεόρασης θά τήν κρίνει ἡ κοινή γνώμη μέ βάση, πρὶν ἂν ὄλα, τό ἀποτέλεσμα, αὐτό πού μεταδίδεται. Ἡ «δημοκρατική διαδικασία» δέν δημιουργεῖ τήν ἀνάγκη γιά δημοκρατία, πολλῶ μᾶλλον τήν ἴδια τή δημοκρατία. Ἄν κάτι ἴσχυει, αὐτό εἶναι τό ἀντίθετο.

Ἡ ἴδια ὅμως ἡ κοινή γνώμη εἶναι ἐκεῖνη πού τελικά θά ἀπαγορεύσει καί στήν ἐκάστοτε κυβέρνηση νά διορίζει τά φερέφωνα της, ἀφοῦ οἱ νόμοι, ἀκόμα καί οἱ καλύτεροι, ἐπαφίνονται στό τέλος τέλος στή δημοκρατική εὐαισθησία μας. Ὁ στόχος πρέπει νά εἶναι κάποιος θεσμοῖ ἀντικειμενικοί τούς ὁποίους καμιά κυβέρνηση δέν θά μπορεί νά παρακάμψει ἀτιμωρητί. Κι αὐτό ὄχι γιατί οἱ θεσμοῖ μπορούν ἀπό μόνοι τους νά ἀποτρέψουν κάτι, ἀλλά γιατί, ὡς κατάκτηση τῆς ἴδιας τῆς κοινωνίας, ἔχουν πλέον ξεφύγει ἀπό τόν ἄμεσο ἔλεγχο τῆς ἐκάστοτε κυβέρνησης. Ἄν φυσικά ἡ τελευταία θέλει νά σταθεῖ στό πόδια της. Γιατί τουλάχιστον τότε θά ἔχουν τή δυνατότητα νά κριθοῦν ἐπιτέλους — κι ἐμεῖς νά κρίνουμε — γι'

αὐτό πού ὄντως θέλουν. Τό πρόβλημα δέν εἶναι λοιπόν, θά ἔλεγε κανεῖς, ὁ διορισμός. Ἄν μάλιστα σήμερα θέλουμε ἀπό κάπου νά ἀρχίσουμε, ἀποφεύγοντας ὅμως διαδικασίες σχεδόν εὐθύς ἐξαρχῆς ὑπονομευμένες γιά λόγους ὅπως εἶπαμε καί πρακτικούς καί θεωρητικούς, ἀπό κάποιους διορισμούς θά ἔπρεπε μᾶλλον νά ἀρχίσουμε. Οἱ ὁποιοί διορισμοί γίνονται, σήμερα τουλάχιστον, ἀπό τήν κυβέρνηση. Τό κλειδί εἶναι ὅτι αὐτός ὁ διορισμός ὀφείλει νά εἶναι ἡ πρώτη καί τελευταία ἐπαφή κυβέρνησης — ὑπευθύνων τῆς τηλεόρασης. Ὅτι θά κοποῦν οἱ γέφυρες, θά καταργηθεῖ ὁ μονόδρομος Ζαλοκώστα — ΕΡΤ. Ὅτι στήν πραγματικότητα θά κά ἄς κάνουν ὅ,τι θέλουν. Γιατί τότε τουλάχιστον θά ἔχουν τή δυνατότητα νά κριθοῦν ἐπιτέλους — κι ἐμεῖς νά κρίνουμε — γι' αὐτό πού ὄντως θέλουν καί κάνουν κι ὄχι γιά τό πόσο πράσινο εἶναι τό μυαλό τους. Ἄν ἔστω καί κατά ἕνα ἑκατομμυριοστό τό ἔννοοῦσε ὁ πρωθυπουργός ἐκεῖνο τό περιβόητο «ἀμφισβητήστε μας», τά πράγματα θά ἦταν πολύ εὐκολότερα.

Ποιοί ὅμως νά διοριστοῦν; — ἂν ρωτοῦσε κανεῖς ἀμέσως. Θά λέγαμε ὅτι σέ τελική ἀνάλυση (ἐκεῖ πού βρισκόμαστε σήμερα), εἶναι περίπου ἀδιάφορο. Μακάρι νά εἶναι οἱ καλύτεροι. Καί ὅπως ὅποτε θά πρέπει νά ἀποτελέσουν ἕνα σῶμα εὐέλκτο, μέ μιά γενική ἔννοια ἀντιπροσωπευτικό — ὄχι ἀναλογικό — καί ἐξειδικευμένο, μέ κάποιες στενές σχέσεις, δηλαδή, μέ τό ἀντικείμενό τους. Ὅμως ἀκόμα καί ἄνθρωποι πού ἔχουν ἦδη περάσει ἢ καί παραμένουν στήν τηλεόραση θά μπορούσαν νά τύχουν τῆς κατ' ἀρχήν ἐμπιστοσύνης μας, ἐάν βέβαια δέν εἶχαν πρῶτα ἄλεστεῖ στόν μύλο τοῦ Μαρουδά, τοῦ Κουτσόγιωργα καί τοῦ Παπανδρέου, μύλο πού παραλαμβάνει ἀνθρώπους γιά νά τούς φτάσει μέχρι τόν ἐξευτελισμό. Θά μπορούσε λοιπόν κανεῖς νά ἐμπιστευτεῖ μιά τέτοια τηλεόραση διορισμένων ἀλλά αὐτόνομων ὑπευθύνων ὄχι ἐπειδή θά εἶναι ἡ τηλεόρασή τους καλή, ἀλλά ἐπειδή θά μπορούσαν ἐπιτέλους νά κριθοῦν ἀπόψεις καί πρακτικές, νά δοκιμαστοῦν

εὐαισθησίες καί ἀναισθησίες· καί ἐπειδή ἔτσι θά μπορούσαμε ἴσως καί ὄλοι νά ψηλαφήσουμε ἐρωτήματα ὅπως τί θά πεί τέλος πάντων «καλή» τηλεόραση, ἀκόμα καί τό ἄν τέτοιο πράγμα μπορεί καν νά ὑπάρξει.

Ἄν κάτι ἔχουμε νά κάνουμε, εἶναι νομίζω νά σπρώξουμε σέ μιά τέτοια κατεύθυνση, παίζοντας μέ μιά ἔννοια τό ρόλο τῆς «κοινῆς γνώμης» κι ὄχι κοιτώντας ἄν ἡ ἐκάστοτε ρύθμιση ὀφελεῖ ἄμεσα τόν καθένα μας ἢ ὄχι. Σκηνοθέτες καί ΕΦΕΕ, περιοδικά καί συνδικάτα, μουσικοί καί δημοσιογράφοι — θά πρέπει κυρίως νά ἔχουμε κατά νοῦ τήν ἐγγένη δημοκρατία, καί τόν πλουραλισμό, ὄχι ἀπλῶς τό κομμάτι τους πού μᾶς «ἀναλογεῖ». Διεκδικώντας δηλαδή μιά τηλεόραση πρὶν ἂν ὄλα αὐτόνομη καί ὄχι «ἄθροιστική» ἢ «οὐδέτερη».

Σέ μιά τέτοια περίπτωση λοιπόν ἡ τηλεόραση δέν θά εἶναι βέβαια οὐδέτερη. Καί οἱ ὁποιοί ἄνθρωποι θά τήν ἀναλάβουν δέν μπορεί παρά νά ἔχουν — ἀκόμα καί «κοινῆς ἀποδοχῆς» ἄν εἶναι — τίς πολιτικές τους τοποθετήσεις ἢ καί τίς κομματικές ἐντάξεις τους. Ὁ συσχετισμός τῶν δυνάμεων μέσα στό κανάλι, χρωματισμένος ἀναπόφευκτα (στῆς πρῶτες φάσεις τουλάχιστον) ἀπό τήν πολιτική ἐτυμηγορία τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος, δηλαδή τήν πολιτική ἀπόκλιση τῆς ἐκάστοτε κυβέρνησης, θά ἀποφανθεῖ τελικά γιά τήν πορεία τῶν καναλιῶν. Ἀκόμα κι ἄν κάποιο κανάλι πάρει ἔτσι ἕναν δρόμο π.χ., τό συντηρητικό ἢ πιό ἄριστο κ.λπ., τό σημαντικό εἶναι ἡ δυνατότητά τους νά αὐτοδιοικούνταν καί νά αὐτοπροσδιορίζονται, μέ προϋπόθεση μοναδική καταρχήν τόν σεβασμό στόν πλοῦτο τῶν ἀπόψεων καί ἀναγκῶν πού διαπερνοῦν τήν κοινωνία, τήν ἀναγνώριση τῶν ἀντιθέσεων τους, ἀκόμα καί τήν ἀνάδειξή τους. Νά αὐτοπροσδιορίζονται θά πεί νά προσδιορίζονται στή σχέση τους μέ τήν κοινή γνώμη, μέ ὁποιοδήποτε μορφές καί νά ἐκφράζεται αὐτή. Ἡ τελευταία — δέκτης κατά τεκμήριο παθητικός στή σχέση της μέ τήν εἰκόνα ἀλλά ἀναπόφευκτα, μιάς καί εὐτυχῶς δέν εἶμαστε μόνο τηλεθεατές, καί πραγματικότητα ἐνεργή — ἄς παρεμβαίνει ἀπό κεῖ καί πέρα μέ ὅποιον τρόπο μπορεί. Δέν εἶναι ρόδινα τά πράγματα. Ἐνα τέτοιο ὅμως παιχνίδι, ὅσο ἀβέβαιο, νομίζω ὅτι ἀξίζει τόν κόπο νά παιχτεῖ. Ἀπαξ καί ἀνοίξει ἕνας τέτοιος δρόμος, μετά θά εἶναι ἴσως ἀδύνατο νά ἐπανέλθουμε σέ μονοκομματική τηλεόραση, γιά ὅσο τουλάχιστον θά παραμένει τό πολίτευμά μας δημοκρατικό.

«Δημιουργοῦμε τίς προϋποθέσεις γιά μιά ἀνοιχτή, σύγχρονη, ἐλεύθερη καί δημοκρατική κοινωνία — τήν κοινωνία τῶν πολιτῶν». Τά λόγια αὐτά τοῦ πρωθυπουργοῦ στό Συνέδριο τοῦ ΠΑΣΟΚ μᾶς ξαναθύμισε προχθές ὁ Σοφιανός Χρυσόστομίδης στήν Ἀύγη. Καί ὄντως τό ΠΑΣΟΚ αὐτό ἀκριβῶς κάνει. Μέ τό νά καθιστᾷ τή συρρίκνωση, τήν ἀπουσία τῆς ἐνλόγου κοινωνίας τῶν πολιτῶν ὄλο καί πιό ἐξοφθαλμη. Τό αἴτημα γιά κομματική ἢ γενικευμένη «ἀπλή ἀναλογική» στό τηλεοπτικά πράγματα περισσότερο συσκοτίζει, φοβάμαι, παρά ἀναδεικνύει τό πρόβλημα.

Γιώργος Καρρᾶς

Πάνω απ' όλα ή φανέλα

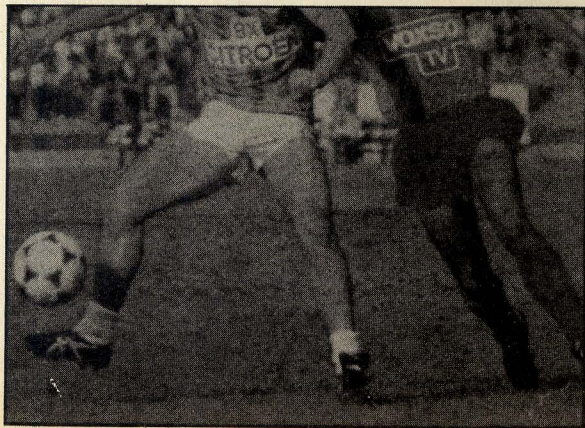
Ο χρόνος εξαγνίζει, στρογγυλεύει τις μνήμες και, συνεπικουρος στο κρίσιμο στοίχημα της επιβίωσης, αφήνει χώρο μονάχα για τὰ καλά και τὰ ὄμορφα. Ἔτσι, καταπῶς θὰ λέγαμε και στή γλώσσα τοῦ ποδοσφαίρου, μπορούμε σήμερα νά διαβάσουμε μέ μεγάλη άνεση, νανουρίζοντας τή φιλύποψία μας, δηλώσεις ποδοσφαιριστῶν, πού μόλις συναριθμήθηκαν στήν κατηγορία τῶν παλαιμάχων, γιά τὸ ἀφιλοκερδές παρελθόν τους. «Πάνω απ' όλα ή φανέλα», «παίξαμε γιά τή δόξα», «μ' ἕνα δεκαχίλιario πῆγα στόν Παναθηναϊκό», «κλωτσάγαμε ἕνα πάνινο τόπι γιά τή χαρά τοῦ παιγνιδιού»: τόποι κοινοί, στή λογική τοῦ «κάθε πέρσι και ἔρασιτεχνικότερα».

Κι ἐμεῖς, θεατές, δαπανᾶμε ὄλες μας τίς δυνατότητες συγκατάβασης και συγχωροῦμε, δικαίωνοντας κάπως και τὸ δικό μας παρελθόν. Και ἀποζημιώνουμε ἐκ τῶν ὑστέρων μέ τιμητικούς ἀγῶνες στό Καλλιπλάστικο και μέ καμιὰ δεκαριά ἑκατομύρια (πληθωρικά ἔστω) ὄσους βετεράνους δέν πρόλαβαν τήν κραταίωση τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ, τὰ ὑπέρογκα πρίμ και τούς σπόνσορς.

Γιά τούς ἀναγνώστες μας τοῦ μέλλοντος πού, κοντά στό 2000, θὰ διαβάζουν συγκηνητικές δηλώσεις τοῦ Μαύρου, τοῦ Ἀναστόπουλου, τοῦ Σαραβάκου γιά τὸ «τότε πού παίξαμε», μουσκεύοντας τή φανέλα μέ ἰδρώτα και αἷμα, γιά τήν «τιμή τοῦ συλλόγου και μόνο», καταχωροῦμε κωδικοποιημένα τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης μέρας τοῦ βου ἐπαγγελματικοῦ πρωταθλήματός μας, σήμερα κιάλας, πολλές ἀγωνιστικές μετά, πού ἡ μνήμη συναντᾶ δυσκολίες. Ἔτσι, ὡς δείγμα ἔρασιτεχνισμοῦ:

CITROEN — FINA: 2-0
VOLKS WAGEN — TRAVEL PLAN: 0-1
ΑΣΤΥ — LYRA TOYRS: 3-0
ΑΓΝΟ — MACLE JEANS: 2-0
PUMA — NISSAN: 0-0
ZITA — VOXSON T.V.: 0-3
DIADORA — ΠΕΡΣΙΚΑ: 0-3
NEC — BEST FOODS: 3-0

Θοδωράκης Μαντζάβελος

Μᾶς συγχωρεῖτε
νά σᾶς τρομάξουμε;

«Νά σέ κάψω Γιάννη, νά σ' ἀλείψω λάδι». Σ' αὐτῆς τῆς παροιμίας τόν «καυστικό» σαρκασμό μᾶς παραπέμπουν κάποιες ὑποσημειώσεις πού πληθαίνουν ἐσχάτως σέ ἐφημερίδες και περιοδικά. Χάριν παραδείγματος:

• «Πολλοί εἶναι αὐτοί πού δέν θά ἤθελαν ἀπό τήν «Ε» νά δημοσιεύει τή φωτογραφία ἑνός μελανιασμένου πτώματος. Ὅμως πιστεύουμε πῶς τὸ τραγικό τέλος τοῦ Χ.Α. θά ἔπρεπε νά γίνεῖ παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν γιά τούς ὑπόλοιπους νέους μας» (Ἐλευθεροτυπία, 15 Νοεμβρίου).

• Κεμενολεζάντα στό πρώτο τεῦχος τῶν Εἰκόνων τοῦ Μπόμπολα παρουσιάζει ζευγάρι μέ ὀλδσωμο τατουάζ και καταλήγει: «Ἀποτέλεσμα: Αὐτό τὸ ἀποκρουστικό και κακόγουστο θέαμα πού βλέπετε στή φωτογραφία».

Στήν περίπτωση τῆς Ἐλευθεροτυπίας θά μπορούσαμε νά διακρίνουμε ἀκόμα και μιὰ κάποια σεμνότητα. Ἐπί σκηνῆς ὄλη ἡ λογική τοῦ παραδειγματισμοῦ, ὁ τρόμος ἀπό τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Κακοῦ (και μαζί ἡ ὑπόψια ὅτι οἱ ἄλλες ἐφημερίδες θά στολίσουν σίγουρα τήν πρώτη τους σελίδα μέ τή συγκεκριμένη φωτογραφία και θά ἀνεβάσουν ἔτσι τήν κυκλοφορία τους, ὅπως ἀποδεικνύουν και τὰ σχετικά δελτία). Λές κι ἀπό ὄνος τοῦ ὁ θάνατος — ἢ ἀπό ὄνη τῆς ἡ γραφή τοῦ θανάτου — δέν παράγει ἰκανές δόσεις φόβου ἀ-

λά ἀπαιτεῖται ἐξεικόνιση, φωτογραφικό ὕλικό πλούσιο και ἀποτρόπαιο.

Ἡ καλή ἐφημερίδα ζητάει *συνγνώμη* ἀλλά ταυτόχρονα και *συγχαρητήρια* γιά τήν εὐαίσθητη διαγωγή τῆς. Ἀνάλογα συγχαρητήρια εἶχε διεκδικήσει και παλιότερα, ὅταν ἐξηγοῦσε πῶς δέν θά δημοσιεύσει φωτογραφίες μέ τὸ ἀπότοκο αἰμομιξίας «παιδί τέρας», παρότι τίς εἶχε ἤδη ἀγοράσει. Στ' ἀλήθεια, κατανοοῦμε τή διφυῆ ἀγωνία τῆς ἐφημερίδας: ἀπό τή μιὰ τὸ ἐμπόριο και οἱ ὄροι τοῦ κι ἀπό τήν ἄλλη ἡ σοβαρότητα και οἱ δικές τῆς ἀπαιτήσεις. Μόνο πού ψιμυθιώνοντας τὸ πρώτο μέ τή δεύτερη ἀρκοῦμαστε σέ ἐλάχιστα ἱκανοποιητικά ἡμίμετρα, σαγηνευμένοι ἀπό ἕνα ἄλλο παροιμιῶδες, ἐκεῖνο μέ τή γυναίκα τοῦ Καίσαρα, τὸ εἶναι και τὸ φαίνεσθαι τῆς.

Μέ τίς Εἰκόνες τὰ πράγματα εἶναι ἀπλῶς χοντροκομμένα: ὦ Θεέ μου, τί χυδαιότης, τί κακογουστιά, τί κατάντια. Γιά πάρτε μάτι... Ὅταν περισσεύει ὁ λαϊκισμός οἱ κομψότητες πάνε περίπατο. Και οἱ Εἰκόνες, στό δρόμο τοῦ ἀδελφοῦ Ἐθνους (παρεμπιπτόντως: πόσους ἀνησύχησε ὁ πρωτοσέλιδος τίτλος τοῦ «Ξεκινᾶ πεζοδρόμιο ἡ Ν.Α.», στίς 21.10;) καταφαυλίζουν τὸ κοινό τους τήν ὥρα ἀκριβῶς πού τὸ κάνουν νά πιστεῖει πῶς τὸ κολακεῖ.

Πα.Μ.

Ἦταν ἥπιο τὸ κλίμα...

— Αὐτὰ πού ἤξερες νά τὰ ξεχάσεις!
— Πάψε! Καθίκε! Ἀποστάτη!
— Κοπρίτη κάτσε κάτω. Θά σέ φάω! Ἄν εἶσαι ἄντρας, ἔβγα ἔξω.

Ἦχι, ὄχι, δέν εἶναι ἀπό τὸ ντέρμπι τῶν «αἰωνίων» οὔτε κι ἀπό τή «σύγκρουση τοῦ αἰῶνα» Τρομάρα-Ντιμπέστια. Στή Βουλή τῶν Ἑλλήνων ἐκτοξεύτηκαν, στίς 21 τοῦ Νοέμβρη.

Ἀντίπαλοι ὁ Θωμᾶς Χούτας τῆς Νέας Δημοκρατίας και ὁ Κ. Τσιγαρίδας τοῦ ΠΑΣΟΚ. Ἡ διαλογία συνεχίζεται.

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΙΔΙΑ

Τους τὰ ἴπαμε (στό τεύχος 23), τούς τὰ ξανάπαμε (στό τεύχος 25), τούς τὰ ξαναλέμε. Διότι, φῶς φανάρι πιά, ὁ «κλέφτης» δέν χαιρέται μόνο τόν πρῶτο καί τόν δεύτερο χρόνο. Καί διότι ἡ πέτσα μας ἔχει ἀκόμα κάποια περιθώρια πάχυνσης ὡς νά προσχωρήσουμε ὀλοσομπίτοι στό «δέν βαριέσαι, δέν πειράζει, χαλάλι τους».

«Φαίνεται ὅτι ἡ ἔλλειψη τῆς εὐαισθητοποίησης ἀρχίζει νά λειτουργεῖ σάν μικρόβιο...» γράφει στίς 7 τοῦ Νοέμβρη, στόν *Ἐλεύθερο Τύπο*, ὁ καί κλόιουμιστ κύριος Τέρενς Κουϊκ. Τά γνωστά μέ τήν δοκόν ἐν τῷ σῶ ὀφθαλμῷ καί τό κάρφος στό μάτια τῶν ἄλλων. Καί μέ τὰ δεκαπενθήμερα τσιμπούρια πού ἀποπειρῶνται, τὰ εὐφάνταστα, νά ὑποκαταστήσουν τήν ΕΣΗΕΑ, τό ἀρχισυντακτικί, τό περιβόητον ἦθος τοῦ ἐπίσης περιβόητου δημοσιογραφικοῦ «λειτουργήματος».

Καί ὁ κύριος Ἄκης Ἐβενης; Αὐτός μ' ἓνα «Στούντιο 3-44» τήν ἡμέρα μπορεῖ νά κατασκευάσει ὅσα σουζέ θέλει (ἢ θέλουν). Ἑλληνικά καί ξένα. Παραγγελιές εἶν' αὐτές. Κι ὅταν μεταδίδεις συνεχῶς τὰ ἴδια ἄσματα, ἰδοῦ ἡ ἐπανάληψη μήτηρ πάσης σουζεδοποίησεως. Polygram, CBS, Μίνως Μάτσας καί υἱός, πολλοί οἱ Μαϊκήνες ἐπί μουσικῶν θεμάτων. Πού

σοῦ πασάρουν μάλιστα ἔτοιμο τό κείμενο γιά νά μήν κουραστεῖς μέ ἀκροάσεις δίσκων καί καταγραφές ἐντυπώσεων. Ἄσε πού ὑπάρχει καί ὁ *Διάλογος* τῆς Ἀμερικανικῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν (USIA) γιά νά ἀντιγράψεις ἐπί λέξει περισπούδαστες μελέτες καί νά τίς πουλάς σάν φρέσκα κουλουράκια, φτιαγμένα κιόλας μέ τὰ ἴδια σου τὰ χεράκια, ὅπως κάνει ὁ κύριος Ἐβενης κι ὅπως τόν συνέλαβε ἐπ' αὐτοφῶρω ἡ *Ἀγῆ* στίς 26 τοῦ Ὀκτωβρίου.

Ἴδου λοιπόν ἓνα ἀκόμα δείγμα καθ' ὅλα συμπερφορτικῆς ἀντιγραφῆς δελτίου τύπου (ἢ ἐκπληκτικῆς ταυτῶσεως ἐμπνευσης). Ἴδια ἡ ἐφημερίδα (*Ἐλεύθερος Τύπος*), ἴδια τὰ λόγια, ὡς τό νί κι ὡς τό γιώτα τους. Ἀλλάζουν μόνο τὰ ὀνόματα καί οἱ φωτογραφίες τῶν φερῶντων μουσικοκριτικῶν.

Φοβούμαστε πῶς τό δείγμα θά ἴναι τό τελευταῖο μόνο ἄν ἐμεῖς θελήσουμε νά ἀποφύγουμε τή μονοτονία καί τήν εὐκολή ἐπανάληψη. Γιατί οἱ δύο ἀπέδειξαν ἤδη περιτράνω πῶς ἔχουν ξεσκονίσει τὰ Ἄπαντα τοῦ ἐξοχότατου Ἄστουσαν Ἄλένε.

Καί «*If it happens again*» πού λέει καί τό τραγούδι τῶν UB 40, «δέν περιμένω ἀπάντηση. Τό συνήθισα πιά» πού λέει κι ὁ κύριος Κουϊκ, στίς 21 τοῦ Νοέμβρη.

Τ. Σιμπούρης

ΚΥΡΙΕ ΤΩΝ ΑΚΤΙΝΩΝ

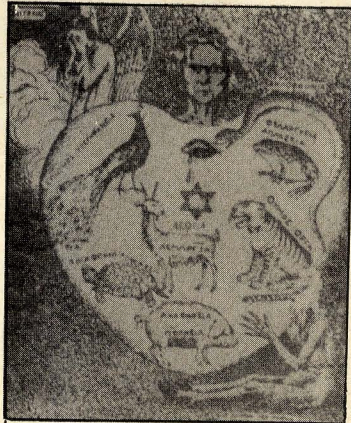
Ἐνας ὄφης φαρμακερός γιά τήν ζηλοφθονία. Γουρούνι γιά τήν ἀκαθαρσία καί τήν πορνεία. Παγώνι γιά τόν ἐγωισμό καί τήν περηφάνια. Ὁ θυμός καί ἡ ὀργή στή μορφή τῆς τίγρης. Γίδα ἡ λαιμαργία καί χελώνα ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀμέλεια. Κι ὁ βάτραχος εἰκόνα καί ὁμοίωση τῆς φιλαργυρίας καί τῆς ἀπληστίας. Ὅλο τό ζωικό βασίλειο τρώει τήν καρδιά «τοῦ χριστιανοῦ ὅστις μετά τήν διόρθωσίν του ἀμαρτάνει πάλιν σοβαρῶς νικούμενος ὑπό τῶν παθῶν». Κι ἄν παραδοθεῖ ὀλόφυχα κι ὀλόσωμα στόν Διάβολο, στήν ἀκτινογραφία τῆς καρδιάς του ἐπικρατοῦν ὄντα κερασφόρα, τέρατα ἀποφώλια καί ἄλλα ἀποτρόπαια προϊστορικῆ.

τητας, χωρίς μεγαθυμία. Ὁ Θεός εἶναι, ἤδη, ἐκδικητής — καί μή παρέκει.

Ἡ Χριστός ἡ χάος διαβάζουμε στους τοίχους. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ ζωῆ κηρύσσουν αὐτοκόλλητα στά τζάμια τῶν λεωφορείων. Καμιά ἀντίρρηση νά ἐκκοσμικευτεῖ ἡ ὑπερουράνια ἐξουσία καί νά δοθεῖ ὁ λόγος της στούς τρόπους τῶν κομμάτων καί τῶν διαφημιστῶν. Λιγότερη ἀγριάδα ὅμως κι ἄς σημειωθεῖ καί κάποια πτώση στήν παραγωγή μεταφυσικῶν φοβῶν. Ἐκτός κι ἔχουν πειστεῖ πῶς δίπλα στόν ἐξομολογητή πρέπει νά βρίσκεται ἐφεξῆς κι ἓνας ψυχίατρος μέ μπόλικα ἡρεμιστικά. Στό κάτω κάτω, οὐδεῖς ἀγαπᾷ ὅ,τι τόν κάνει νά τρέμει. Καί οἱ ἀκτινογραφίες στή θέση μῆς πάλαι ποτέ κραταιῆς ἀκτινοβολίας, δέν σώζουν. Οὔτε τόν ἀκτινογραφούμενα οὔτε τόν ἀκτινογραφούμενο.

ΔΥΣ. ΠΙΣΤΟΣ

Εἰς ὦτα μὴ ἀκούοντων

Τό ἔγραψε πρώτη ἡ Ντέιλι Μίρορ ἀλλά φιλοξενήθηκε κι ἀπό ἑλληνικές ἐφημερίδες: Δύο Ἄγγλοι τουρίστες, στήν ἐπίσκεψή τους πρό μηνός στό μανσωλεῖο τῆς Μόσχας ὅπου βρίσκεται βαλσαμωμένος ὁ Λένιν, εἶδαν ἐκπληκτικό τό αὐτί τοῦ Βλαδὶμηρον ἐξεκολλημένο καί πεσμένο. Τό μανσωλεῖο σφραγίστηκε κατεπειγόντως γιά νά ἀποκατασταθεῖ αὐτή τοῦλάχιστον ἡ λενινιστικῆ ἀκεραιότητα.

Κουφάθηκε ὁ ἄνθρωπος, βομβαρδισμένος ἀπό Ἀφγανιστάν καί Πολωνίες καί Τσεχοσλοβακίες. Τό τελευταῖο χτύπημα τοῦ τό κατάφερε ἡ πληροφορία πῶς οἱ ἐπίγονοί του, γιά νά καλιάρουν τίς προλεταριακοδιεθνιστικές ἐνοχές τους, στείλανε κάποιους τόνους ρύζι στους λιμοκτονούντες τῆς Αἰθιοπίας. Μόνο πού τό ρύζι θέλει νερό στό βράσιμό του. Κι ἡ χώρα τοῦ Μεγκίστου εἶναι μῆνες τώρα παραδομένη στήν ξηρασία.

Πῶς νά τ' ἀντέξει στ' ἀλήθεια ὁ Βλαδὶμηρος;

Β. ΑΡΗΚΟΟΣ

ΤΕΡΕΝΣ ΚΟΥΙΚ, 16.11.84

ΕΤΟΙΜΟ το νέο ἄλμπουμ τῶν UB 40. Ἐνῶ το περαινὸ τους ἄλμπουμ «Λέιμπορ οφ λαβ» βρίσκεται ἀκόμα στα 100 πρῶτα τῆς Αγγλίας, το συγκρότημα ἀπὸ τὸ Μπέρμινχαμ κυκλοφορεῖ το νέο του, μεγάλο δίσκο με τίτλο «Τζέφρι Μόργκαν».

Με το σινγκλ «If it happens again», οἱ UB 40 προλόγισαν το ἄλμπουμ με τον καλύτερο τρόπο. Το τραγούδι μπήκε στα δέκα πρῶτα τῆς Μεγάλης Βρετανίας και το γκρουπ εμφανίστηκε στο «Τοπ οφ δε ποπ».

Το «Τζέφρι Μόργκαν» συνεχίζει την παράδοση των δίσκων UB 40. Δυναμική ρέγκε με ἀκόμη πιο δυναμικό πολιτικό στίχο. Οἱ μελωδίες των τραγουδιῶν και ἡ ευαίσθητη φωνή του τραγουδιστή κάνουν τη μουσική του συγκροτήματος πολὺ ζεστή κι ἀνθρώπινη. Στους στίχους θίγονται τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα τῆς Αγγλίας.

ΑΚΗΣ ΕΒΕΝΗΣ, 17.11.84

ΕΤΟΙΜΟ το νέο ἄλμπουμ τῶν UB 40. Ἐνῶ το περαινὸ τους ἄλμπουμ «Λέιμπορ οφ λαβ» βρίσκεται ἀκόμα στα 100 πρῶτα τῆς Αγγλίας, το συγκρότημα ἀπὸ τὸ Μπέρμινχαμ κυκλοφορεῖ τον νέο του μεγάλο δίσκο με τίτλο «Τζέφρι Μόργκαν».

Με το σινγκλ «If It Happens Again», οἱ UB 40 προλόγισαν το ἄλμπουμ με τον καλύτερο τρόπο. Το τραγούδι μπήκε στα δέκα πρῶτα τῆς Μεγάλης Βρετανίας και το γκρουπ εμφανίστηκε στο «Τοπ οφ δε ποπ».

Το «Τζέφρι Μόργκαν» συνεχίζει την παράδοση των δίσκων τῶν UB 40. Δυναμική ρέγκε με ἀκόμη πιο δυναμικό πολιτικό στίχο. Οἱ μελωδίες των τραγουδιῶν και ἡ ευαίσθητη φωνή του τραγουδιστή κάνουν τη μουσική του συγκροτήματος πολὺ ζεστή κι ἀνθρώπινη. Στους στίχους θίγονται τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα τῆς Αγγλίας.

ΦΙΝΟΣ ΦΙΑΜ

Ἄγαπητὴ Δεκαπενθήμερη
Πολίτη,

Εἶναι ἐκπληκτικὴ πλέον ἡ ἀνεση πού ἔχει ὁ καθένας στὰ χρόνια μας νὰ κρίνει τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα. Στὸ τεύχος σας λοιπόν 26, ὁ Γιώργος Μπράμος μέ θέμα «Ὁ ταξιδιώτης Κώστας Βουτσάς», γράφει γιὰ τὴν καινούρια ταινία τοῦ Βαφέα, τὸν Ἔρωτα τοῦ Ὀδυσσέα. Ἔτσι, ὁ κύριος Μπράμος βρίσκει εὐκαιρία νὰ περάσει ἀπὸ γενεές δεκατέσσερις τὸν Φίνο, τὸν Σακελλάριο καὶ τὸν Ζέρβα ἐπὶ πνεῦμα, καὶ ὄλο τὸ ὑπόλοιπο ἐπιτελεῖο τοῦ Φίνου γενικότερα.

Ἀναρωτιέμαι, πόσο καλά γνωρίζει τὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου ὁ ἀρθρογράφος σας, καὶ ἀκόμα περισσότερο, πόσο γνώρισε τοὺς ἀνθρώπους πού τόσο ἀνεύθυνα καταδικάζει.

Ἄς εἶναι ἐνδεικτικά καὶ πολὺ περιληπτικά, θά σᾶς θυμίσω μερικά πράγματα πού καλύτερα, τουλάχιστον ὅσοι θέλουν νὰ λέγονται εἰδήμονες στὸν κινηματογράφο, δέν θά ἔπρεπε νὰ τὰ ξεχνοῦν καθόλου.

Καταρχὴν λοιπόν, ὁ Φίνος κ. Μπράμο, εἶναι ἐκεῖνος πού βρήκε καὶ καθιέρωσε τὸν ὁμιλούντα κινηματογράφο (1939, Στούντιο Καλαμάκι — Τραγούδι χωρισμοῦ). Νά σᾶς θυμίσω ἀκόμη πὼς στὴν Κατοχὴ φυλακίζεται μαζί μέ τὸν πατέρα του (ὁ ὁποῖος τελικά καὶ ἐκτελεῖται), καταστρέφεται τὸ στούντιο καὶ ἐπιτάσσεται τὸ κτίριο. Μόλις ὁ Φίνος ἀποφυλακίστηκε, βάζει καινούρια κεφάλαια γιὰ νὰ φτιάξει τὰ καινούρια στούντιο — στοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους. Ἐκεῖ μέσα, στὸ χωρὸ μὴς ἀποθήκης ἐνός ἐργοστασίου μέ θήκες ἀγῶν γιὰ ἡχομόνωση, μιά ομάδα ἀνθρώπων ταιλιωρεῖται γιὰ νὰ φτιάξει τὸ Παπούτσι ἀπ' τὸν τόπο σου (1946 — πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Ἀλέκου Σακελλάριου, τοῦ Φιλίπιδι καὶ τῆς Βασιλειάδου), τῆς Μαρίνας (1946 — μέ τὸν Μυράτ καὶ τὸν Κωνσταντάρη). Μόλις ἕνα χρόνο μετὰ, τὸ 1947, μέ τὸ

Ὁι Γερμανοὶ ξανάρχονται (Λογοθετίδης, Φωτόπουλος καὶ Βασιλειάδου), χρησιμοποιοῦν — γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἑλλάδα — τὸ σύστημα συγχρονισμοῦ καὶ ντουμπλαρίσματος, πού φυσικά καθιερώνεται. Δέν θά ἐπεκταθῶ σὲ ἄλλες λεπτομέρειες. Θά πῶ μόνο ὅτι στὴ Χίου καὶ ἀργότερα στὰ Σπάτα, σὲ κείνα τὰ στούντιο πού τότε μύριζαν φασολάδα καὶ ρέγγα, πού οἱ πρόβες γίνονταν ὅλη τὴ μέρα χωρὶς σταματημό, μεγάλωσαν κι ἀνδρώθηκαν ὀνόματα σάν τῆς Παπᾶ (1942 — Χαμένοι ἄγγελοι καὶ Νεκρὴ πολιτεία, 1952), σάν τοῦ Μιχάλη Κακογιάννη (Τελευταῖο νῆμα, Ἡλέκτρα, Ζορμπάς), τοῦ Νίκου Κούνδουρου, τοῦ Ἀρβανίτη, τοῦ Βούλγαρη, τοῦ Ἀγγελόπουλου, τοῦ Τάσσιου, τοῦ Φέρη, τοῦ Μακρή, τοῦ Διαμαντόπουλου, τοῦ Κατράκη (πρῶτῃ του ἐμφάνιση ὡς ἠθοποιοὺ στὸ Λάβαρο τοῦ '21).

Καὶ ἐπειδὴ ἔχει παραγίνει τὸ κακὸ, καὶ συνέχεια ἐμφανίζονται ἀνεύθunoι καὶ ἀνενημέρωτοί πού κατηγοροῦν τὸν Φίνο γιὰ ὑποβίβαση τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου, προκαλῶ τὸν κάθε ἀξιο σκηνοθέτη, φωτογράφο, ὀπερατέρ, ἠθοποιοὺ, τεχνικό καὶ ὀποιονδήποτε ἄλλον ἀποτελεῖ τὸ ἐπιτελεῖο μῆς ταινίας πού σήμερα εἶναι καταξιωμένος ἀπὸ ὅλους μας, νὰ πεῖ ἂν δέν πέρασε ἀπὸ τὸ σχολεῖο τοῦ Φίνου. Ποίος σκηνοθέτης σημερινός εἶναι ἐκεῖνος πού δέν δούλεψε στὰ ἐργαστήρια τοῦ Φίνου πού ἦταν ἀνοιχτὰ σὲ ὅλους — καὶ **χωρὶς λεφτὰ;**

Ποίος εἶναι ἐκεῖνος γενικότερα πού ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τὸ Φίνο καὶ δέν τὴν εἶχε (εἴτε αὐτὴ ἦταν ὀικονομική εἴτε τεχνική εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο. Θυμίζω: Ἀναπαράσταση καὶ Μέρρες τοῦ '36, ἔδωσε τὰ ἐργαστήρια καὶ στὴ δευτέρα εἶναι καὶ συμπαραγωγός, Μεγάλος Ἐρωτικός, Ἐκπομπή, Ἰωάννης ὁ Βίαιος, Χωρὶς ἀπόκριση κ.λπ.).

Φαντάζομαι πὼς κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἀναφέρω δέν θά εἶχε ἀντίρρηση στὰ παραπάνω καὶ θά ἔπρεπε νὰ ἴναι γνῶση ὅλων μας πὼς χωρὶς τὸν Φίνο, ὁ ἑλληνικός κινηματογράφος θά ἦταν ἀκόμα πιὸ πίσω ἀπ' ὄπου εἶναι... Καὶ στὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς κ. Μπράμο, ἂν παρακολουθεῖς ἑλληνικό κινηματογράφο, σύγκρινε ἐσὺ μιά ταινία τοῦ Φίνου μέ τῆς ταινίες τοῦ στίλ Ἐλα νὰ γυμνωθῶμε ντάρλινγκ. Naί, ἔκανε ἐμπορικὸ κινηματογράφο ὁ Φίνος, ἀλλά μὴ σνομπάρουμε ὄλο

ἐκεῖνο τὸ κοινὸ πού τότε ἔκλαψε καὶ γέλασε μαζί του καὶ πού ...ἀκόμα (λυπᾶμαι, ἀλλά ἔτσι εἶναι) κλαίει καὶ γελάει ὅταν βλέπει τῆς ταινίες αὐτές στὴν τηλεόραση. Ἀλλά ἐκεῖνο πού θέλω νὰ τονίσω, δέν εἶναι φυσικά ἡ ὑπεράσπιση τῆς ποιότητας τῶν παραγωγῶν τοῦ Φίνου (ἂν καὶ εἶναι ὀλοφάνερα τὰ σημάδια καὶ οἱ προτιμήσεις τῶν ἐποχῶν, καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ τους ὁ Φίνος καὶ οἱ ταινίες του ἦταν πολὺ καλές) ἀλλά ἡ προσφορά του στὸν ἑλληνικό κινηματογράφο.

Καὶ λίγη σεμνότητα κύριοι. Ἄν τὰ σκηνικά τοῦ Ζέρβα εἶναι «βλαχοαρχοντίστικα», τότε καὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι τὸ ἴδιο βλαχοαρχοντίστικη. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση — ἐγὼ δέν τὸ δέχομαι — ὁ δυστυχῆς δέν εἶναι οὔτε ὁ Σακελλάριος οὔτε ὁ Ζέρβας, ἀλλά μάλλον ἐσὺ πού δέν τ' ἔχει καταλάβει.

Ὅλα αὐτὰ, γιὰ νὰ βάζουμε τὰ πράγματα στὴ θέση τους καὶ γιὰ νὰ ξαναφέρω τὸν Φίνο καὶ τοὺς συνεργάτες τους ἐκεῖ πού τοὺς πρέπει.

Καὶ εἶμαι σίγουρη πὼς κι ὁ ἴδιος ὁ Βουτσάς, πού ἐγὼ τὸν θυμᾶμαι νὰ ζωγραφίζει ἀγκυρες καὶ καΐκια στὰ γραφεῖα τῆς Κάνιγγος, δέν θά διαφωνήσει μαζί μου.

Αὐτὰ μέ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὰ παραπάνω δέν θά καταχωνηστοῦν σὲ κάποια στήλη ἄλληλογραφίας.

Ἐλένη Τσοῦτσια
Δημοσιογράφος

ΥΓ. 1. Ὁταν ἔγραφα τὰ προηγούμενα, δέν εἶχα ἀκόμα δεῖ τὴ ...διαφήμιση μέ τὸν Βουτσά στὴν τηλεόραση (καὶ στίς ἐφημερίδες). Ἐλληνική καινοτομία λοιπόν εἶναι νὰ βγάξεις ἕνα πρωταγωνιστὴ νὰ διαφημίζει τὴν ταινία; Καὶ εἰς ἀνώτερα.

ΥΓ. 2. Θεωρῶ τουλάχιστον περιεργὸ νὰ διαβάξω Παρασκευὴ στὸν Δεκαπενθήμερο Πολίτη Μπράμο καὶ Βουτσά καὶ Κυριακὴ στὴν Ἀγῆ πάλι Μπράμο καὶ πάλι Βουτσά. Τουλάχιστον ἀπὸ ἐντυπα πού εἶναι σοβαρά! Χαθῆκαν τὰ θέματα κ. Μπράμο;

Καὶ ὁ συνεργάτης μας
Γιώργος Μπράμος:

Λοιπόν, ὁ Φίνος μπορεῖ νὰ καθιέρωσε (στὴν Ἑλλάδα, βεβαίως), ἀλλά δέν ...βρήκε τὸν ὀμιλούντα κινηματογράφο, κ. Ἐλένη Τσοῦτσια. Ὡς δημοσιογράφοι, πρέπει, τουλάχιστον, νὰ κυριολεκτοῦμε.

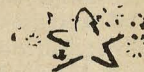
Ἐπειτα, κανένας δέν ἀμφι-

σβήτησε τὴν τεχνική ἐπάρκεια τῶν ταινιῶν τῆς «Φίνος Φίλμς» καὶ μάλλον λάθος διαβάζετε. Ἐγὼ σάρκασα ἀκριβῶς τὴν πλαστότητα αὐτῶν τῶν ταινιῶν, καὶ σ' ὅ, τι ἀφορᾶ τὰ «βλαχοαρχοντίστικα» τοῦ Μάρκου Ζέρβα, παρακαλῶ, πέστε μου ἂν ἔχετε δεῖ ἐσεῖς τόσους ...πολυελαίους, τόσα ...χαλιά καὶ τόσα ...τετραγωνικά χώρων (κανένα «διαμέρισμα» δέν εἶναι μικρότερο ἀπὸ ἕνα γῆπεδο) στίς, ὑποτίθεται, μικροαστικές συνοικίες, ὅπου ἐξελίσσονται τὰ δράματα ἢ οἱ κωμωδίες.

Γιὰ τὸν Βουτσά, τὸν Βαφέα καὶ τὸν Ἔρωτα τοῦ Ὀδυσσέα, ἔγραψα καὶ θά γράψω, τὸ ἴδιο φανατικά — κι ἐδῶ ἔχετε δικιο — «ἐλλείψει ἄλλου θεματοῦ». Ὅσο γιὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς περὶ «ἀνεύθυνων» καὶ «ἀνενημέρωτων», ἀδυνατῶ νὰ ἀπαντήσω, ἀφοῦ μονοπωλεῖτε, ἐσεῖς πλέον, τὴν ὑπευθυνότητα καὶ τὴν ἐνημέρωση.

Πάντως, εὐχαριστῶ γιὰ τὴ συμβουλή καὶ τὴν ἱστορική ἀποκατάσταση — ἔτσι δέν νομίζετε; — τῆς ἐποχῆς τοῦ Φίνου. Ἄν τολμήσω ἄλλη φορά νὰ ξαναγράψω, δέν θά ξεχάσω νὰ ἀναφέρω καὶ κάτι ἄλλα, ἐξίσου διαφωτιστικά μέ τὰ δικά σας, μαρτυρίες ἀνθρώπων πού τὰ ἔζησαν ἀπὸ μέσα.

Γιώργος Μπράμος

ΩΡΑΙΟ ΝΗΣΙ Η ΧΑΛΚΗ

«... Ὁ τύπος νὰ μὴ γράφει ὄ, τι πιθανόν νὰ ἐμβάλλει εἰς ἀνησυχίαν τοὺς φορτοεκφορτωτάς»

Μ. Ἀναγνωστάκης

Ἄγαπητοὶ φίλοι,

Δέν ξέρω ἂν διαβάσετε τῆς ἐφημερίδες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰδικότερα τῆ «λαϊκή» ἀπογευματινῆ «δημοκρατικῆ» ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

Εἶναι πάντως ἕνα κακέκτυπο τῶν ἀντίστοιχων φυλλῶν τῆς Ἀθήνας καὶ πολλές φορές τῆς ξεπερνάει σὲ ἀνοησία.

Παράδειγμα τὸ μικρὸ σχόλιο τῆς 7.11.84 τοῦ φύλλου τῆς 7.11.84 ἀγορασμένο ἀπὸ τῆς δημοσιογράφου κ. Γ. Ζητουιάτη καὶ κ. Ε. Χρυσολωρᾶ. Ἀσχολεῖται μέ τὴν ἐπερώτηση πού κατέθεσαν στὴ Βουλὴ βουλευτές τῆς Νέας

Δημοκρατίας, τη σχετική με τη μετάθεση στη Χάλκη του χωροφύλακα κ. Γκουβά, εξαιτίας του γνωστού επεισοδίου με τον ύπουργό κ. Δροσογιάννη. Οί συντάκτριες του μικρού κειμένου βρίσκουν ότι δεν είναι καθόλου δυσμενής ή μετάθεση και χωρίς ντροπή γράφουν:

«Υπερβολές! Η Χάλκη εκτός του ότι είναι γραφικότητα, και έχει φρέσκο ψάρι, έχει και διεθνή ακτινοβολία με την καθιέρωσή της σε νησί φιλάς και ειρήνης και θα συγκεντρώσει και πολύ τουρισμό με τη διοργάνωση τόσων διεθνών συνεδρίων την επόμενη χρονιά! Σε άλλες χρονιές θα μπορούσε να φτάσει μέχρι την ...Ανάφη!»

Μέ άλλα λόγια: Τί θέλουν τώρα και διαμαρτύρονται οι δεξιοί; (Αφού όλοι όσοι διαμαρτύρονται είναι δεξιοί, γνωστό αυτό). Τά ίδια και χειρότερα δεν έκανε και η δεξιά όταν ήταν στην εξουσία; Όλοι τά ίδια σκατά είμαστε. Τιμουδιά!

Πρόθεσή μου δεν είναι να καταγγείλω για μία ακόμη φορά τις λεγόμενες δημοκρατικές εφημερίδες για τον εξευτελισμό (και από αυτές) κάθε έννοιας ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στοιχειώδους δημοκρατικής συνειδησης, ούτε να δείξω τά όρια της πασοκικής δημοκρατίας που τόσο κοντά βρίσκονται σε εκείνα της δημοκρατίας των προκατόχων στο θώκο της εξουσίας.

Ενώ έχουν γραφεί ένα σωρό ωραία πράγματα για την κρίση του τύπου και έχουν διατυπωθεί τόσες και τόσες προτάσεις για τό ξεπέραςμα της κρίσης αυτής, δεν έτυχε να διαβάσω τίποτα σχετικό με τις εύθύνες εκείνων που εργάζονται, συνεργάζονται, γράφουν, τυπώνουν, στοιχειοθετούν, φωτοσυνθέτουν και διακινούν τις εφημερίδες.

Εύθύνες άτομικές και συλλογικές.

Στό κάτω κάτω, η εφημερίδα είναι μία επιχείρηση που πρέπει να αποδώσει κέρδος στον εκδότη της και πολύ λίγο ενδιαφέρεται για την ενημέρωση των αναγνωστών. Και πάντα θά βρίσκονται εκείνοι οι δημοσιογράφοι, διανοούμενοι, τυπογράφοι κ.λπ., που δεν θά έχουν αντίρρηση να γράφει η εφημερίδα τους ό,τι έναρμονίζεται με τις πολιτικές δεσμεύσεις και σκοπιμότητες του εκδότη, είτε ελαφρά τη καρδία είτε γιατί πράγματι πιστεύουν ό,τι γράφουν.

Τί γίνεται όμως με τους αν-

θρώπους εκείνους που εργάζονται ή συνεργάζονται με αυτές τις εφημερίδες και δηλώνουν ή και πράγματι έχουν κάποιες δημοκρατικές ευαισθησίες;

Μέ ενδιαφέρει να μάθω αν ένας δημοκρατικά ευαισθητοποιημένος συντάκτης ή συνεργάτης, ακόμα ακόμα και ένας απλός εργαζόμενος σε μία εφημερίδα, αισθάνεται ανεύθυνος για ό,τι γράφεται στην εφημερίδα του, στο σύνολό της και όχι μόνο στο δικό του άρθρο, σχόλιο ή ρεπορτάζ. Κατά πόσον τά θαυμάσια, αν θέλετε, άρθρα ενός δημοσιογράφου ή οι διεισδυτικές αναλύσεις ενός διανοούμενου σε μίαν επιφυλλίδα δεν αποτελούν άλλοθι για την εφημερίδα, ούτως ώστε σε άλλες στήλες να γράφει πράγματα που συχνά διασύρουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ένδεδυμένη όμως τόν μανδύα της δημοκρατικότητας και «σοβαρότητας» που της προσφέρουν τά εν λόγω κείμενα; Θά 'θελα να 'ξερα, τί πρέπει να συμβεί σε μία εφημερίδα για να διαμαρτυρηθεί ή Ένωση Συντακτών π.χ.; Τί θά 'πρεπε να γράψει μία εφημερίδα για να διακόψει ένα διανοούμενο τή συνεργασία του μαζί της ή για να υποβάλει ένας δημοσιογράφος τήν παραίτησή του σε ένδειξη αξιοπρέπειας (έσχατο όπλο ατομικής διαμαρτυρίας); Τά σωματεία των εργαζομένων στον τύπο έχουν λόγο μόνο σε ό,τι αφορά τις εργασιακές σχέσεις; (Πρόσφατο είναι τό παράδειγμα δυτικοευρωπαϊκής εφημερίδας που επί μέρες δεν κυκλοφορούσε επειδή οι τυπογράφοι δεν δέχονταν να γράφει στην εφημερίδα μία λέξη προσβλητική γι' αυτούς).

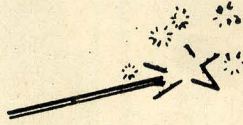
Αραγε προσπάθησαν ποτέ οι συντάκτες και οι λοιποί εργαζόμενοι στον τύπο να επηρεάσουν τήν εμφάνιση της εφημερίδας ή διαμαρτυρήθηκαν ποτέ για όσα κατάπτυστα γράφονται; Οί διανοούμενοι συνεργάτες των εφημερίδων, ποιούς όρους θέτουν στους εκδότες, προκειμένου να αποδεχθούν πρόταση συνεργασίας; Η σιωπή είναι συνενοχή.

«...Επιμένω να δηγοῦμαι και μάλιστα πολύ ώμα, πράγματα που τά ξέρετε όλοι που τά 'πα και τά ξανάπαν κι άλλοι πιό πρίν πολύ καλύτερα από μένα. Πράγματα άνιάρά, που δεν κινούν πιά δόλου τό ενδιαφέρον σας Όπως ή δολοφονία της

Σάρων Τέιτ π.χ. ή οι γάμοι της Τζάκυ ή τό ψυγείο 'Κελβινέτορ'».

M. Αναγνωστάκης

Εύχαριστώ
Γιάννης Γάλλος
Χημικός, Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙ ΠΟΛΥΤΟΠΟΥ

Αγαπητοί φίλοι,

Δυό λόγια στο, σωστό, σημείωμα του Σκ. Άστοῦ για τό νέο Πολύτοπον του Ξανάκη (τεύχος 27, σελ. 27). Άδικεί ό Σκ. Άστός τήν, σχετικά ευνομούμενη, ύποθέτω, Ταϊτή όταν τής πολιτογραφεί τόν Μπέμπι Ντόκ: ευτυχώς για τήν Ταϊτή και τούς Ταϊτινούς ό Μπέμπι Ντόκ δεν έχει τίποτε να κάνει μαζί τους

...Μακάρι να μπορούσε να πεί τό ίδιο και ή Άιτή.

Φιλικότητα
Κ. Γ. Παλπός
Πειραιάς

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης, Γιώργος Καρράς, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Έφη Άρδελά, Δήμος Γεωργίου, Μαριάννα Δήσα, Μάκης Καβουριάρης, Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιντή, Παύλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταύρος Λιβαδάς, Λεωνίδας Λουλουδής, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Άριστειδής Μανωλάκος, Γιώργος Μαργαρίτης, Μαρίνα Μειντάνη-Παπαγιαννάκη, Μιχάλης Μοδινός, Άριστειδής Μπαλιός, Παντελής Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, Άρης Ντάτσος, Λευτέρης Παπαγιαννάκης, Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Γιώργος Πάσχος, Πέτρος Πεζάνιας, Έλενη Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη, Στάθης Τσαγκαρουσιάνος, Γιάννης Τσιώσης

- Σκίτσα Χρήστου Πικριδά
- Έξωφυλλο Μαργαρίτας
- Άπέρη • Τή διόρθωση των δοκιμών έκανε ό Παντελής Σπ. Μπουκάλας, τή σελιδοποίηση και τό μοντάζ όλοι μαζί, τήν αναπαραγωγή των φίλμ ή Χριστίνα Άναστασίου, τή φωτοστοιχειοθεσία ή Άννα Γιακά, ή Γεωργία Μπαρούδου και ή Άλίκη Πελεκάνου
- Βοήθησαν και άλλοι πολλοί, ό καθεis τό κατά δύναμη
- Εκδότης, ό Ν. Πολίτης, Βορρά 9, Άγία Παρασκευή
- Διαχείριση, Σπύρος Δελέγκας • Διαφημίσεις, Χριστίνα Άναστασίου • Έκτύπωση Όφσσετ, Χαϊδεμένος, ΑΕΒΕ, Λεωφ. Βουλιαγμένης 426, τηλ. 99.40.997 - 99.40.944
- Φωτοστοιχειοθεσία ΠΟΛΙΤΗΣ, Κέκροπος 2, τηλ. 32.26.692

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Ζωροδόξ Πληγής 17, 36.39.980

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΛΟΓΗ
ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ

ΠΑΡΗΣ ΚΑΙ ΜΟΝΙΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΟΑΡΝ ΤΩΝ ΑΝΤΙΕΞΙΣΤΑΣΙ-ΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "Ελεύθερος Τύπος"